

Tremtinių **MOKYKLA**

**MĖNESINIS PEDAGOGIKOS
ŽURNALAS**

Viršelis

MOKYKLA

MENESINIS PEDAGOGIKOS
ŽURNALAS

Viršelis dail. J. Firinausko.

Iniciatorius - Lietuvių. Gimnazija Nürtingene. Redaktorius-Dipl. pedagog. A. Kairys,
Red. Kolegija: Ben. Rutkūnas ir J. Andrius. 1946 m. liepos mėn. Kaina RM. 5.-
Permitted by UNRRA Team 513.

Leidžia leidykla "Atžalynas" Weilheim-Teck.

Dabartinis gyvenimas reikalauja iš kiekvieno kultūros darbininko ypatingų pastangų. Tuo labiau tokių ypatingų pastangų reikalauja daktaris iš mokytojo, kurio dėka priaugančioji karta turės išlaikyti tvirtą tautinį charakterį ir grįžti į Tėvynę nepalaužta.

Kad mokytojas būtų sėkmingas, jis turi nuolatos tobulėti, o tobulėti jis gali tik skaitydamas savo dvasiai artimą literatūrą, kuri ne tik praplėstų jo žinojimo ribas, bet leistų orientuotis ir bendroje pedagoginio vyksmo raidoje.

Siandieninę mūsų mokyklą galima pavadinti antrąja vargo mokykla, nes ji iš tukrųjų tokią ir yra. Siandien tiek mokytojas, tiek mokinys dirba ne kuop lengvesnėse darbo sąlygose, kaip anuo metu. Stoka vadovėlių, mokslo priemonių, tinkamų patalpų mokyklai bei mokytojams ir t. t. stato mokytoją į tokią sunkią, o tačiau labai atsakingą, padėtį, kad priverčia rimtai susimąstyti tiek pedagogą praktiką, tiek teoretiką.

Tikslu palengvinti mokytojams ir mokiniams jų darbuose išleidžiamas mėnesinis pedagogikos žurnalas — „Tremtinių Mokykla“. Žurnalas turės tris skyrius: teoretinį, praktinį ir oficialųjį. Pirmame tilps teoretinio-pedagoginio pobūdžio literatūra. Iš čia mokytojas galės imtis medžiagos visuomeniniam lavinimui, auklėjimui, mokinio pasaulėžiūros formavimui, čia pats mokytojas bus supažindinamas su šio meto pedagoginėmis srovėmis bei kryptimis, su pedagogikos mokslo laimėjimais įvairiuose kraštuose ar jos (pedagogikos) santykiais su kitais šio meto reiškiniais. Trumpašiasame skyriuje mokytojas matys pedagogikos mokslo teoriją.

Antrame skyriuje tilps jau grynai praktinė pedagoginė literatūra. Ši praktinė literatūra padės mokytojams, kaip orientacinė dėstomojo dalyko medžiaga, o mokiniams, kaip pagelbinė, o, gal būt, net kaip pagrindinė. Šiame skyriuje, kiek tai bus įmanoma, bus stengiamasi medžiagą, tvarkyti pagal dabar naudojamas mokslo programas. Čia tilps kalbų ir literatūros teorija ir filosofijos bei psichologijos mokslų pagrindai; chemijos bei fizikos mokslų santraukos ir gimnazijoje einamų dalykų metodikos ir pan. Trumpai — pedagoginės praktikos dalykai.

Trečiame skyriuje bus spausdinami švietimo valdybos, įgaliotinių ar pan. pareigūnų aplinkraščiai, žinios, pranešimai; mokytojų pageidavimai, sumanymai, gimnazijų ir tolygių mokyklų įsikūrimo istorijos; redakcijos ar administracijos pranešimai, korespondencijos iš mokyklų veiklos ar gyvenimo, įvairūs statistiniai duomenys, liečiantys mokyklas ar švietimą apskritai ir t. p.

Suprantama, žurnalo pasisekimas pareis nuo pačių mokytojų: kaip mokytojas ar pedagoginės spaudos darbininkas pažiūrės į tokio žurnalo būtinumą bei svarbą, kaip savo plunksna, patyrimu ar kitokia parama prisidės prie šio darbo — toks atrodys ir žurnalas.

Išanksto tikėdami Lietuvos mokytojo idealistiniu nusiteikimu, kviečiame visus mokytojus, be pažiūrų skirtumo, dirbančius dabar mokykloje ar ne, su ilga pedagogine praktika ar su trumpa, prisidėti prie šio žurnalo turiningumo savo raštais teorinio ar praktinio pobūdžio, sumanymais bei patarimais, korespondencijomis iš mokyklų gyvenimo, vertimais iš kitų kalbų mums rupimais, įdomiais ar svarbiais klausimais ir kitkuo. Kviečiame bendradarbiauti taip gi ir visus intelektualus, kurie norėtų dirbti pedagoginėje spaudoje, nežiūrint, ką jie dabar veiktų.

Sutelkinėmis jėgomis stokime į šį sunkų darbą: mokytojams mes palengvinsim tiksliau ir tobuliau perteikti reikiamas žinias, o mokiniams — jas pasisavinti.

Tebūnie „Tremtinių Mokykla“ visų mokytojų ir mokinių žurnalas, o jo turinys — visų mūsų siela.

Išleisdami „Tremtinių Mokyklą“ pirmąjį numerį, turime tarti padėkos žodį dideliame mūsų prieteliui, kultūrininkui ir globėjui — Oberlenningeno UNRRAos direktoriui ponui R. Maingeot. Didžiai gerbiame direktorių yra mums labai nusipelnęs, nes jo rūpesčiu ir pastangomis buvo gautos dabartinės gimnazijos patalpos ir pačios gimnazijos įkūrimas. Jis nuoširdžiai remia visas mūsų švietimo įstaigas (gimnaziją, pradžios mokyklas, įvairius kursus), o dabar net sudarė sąlygas įsisteigti Nūrtिंगene Technikos mokyklai. Dir. Maingeot, gerai suprasdamas stoką mums pedagoginės literatūros, mielai sutiko, kad žurnalas „Tremtinių Mokykla“ būtų išleistas ir kad tuo palengvėtų mokytojams darbas. Dėl to, šiose skiltyse, reiškiamo ponui Direktoriui Maingeot lietuvišką ačiū ir tikimės jo paramos ateityje.

„Tremtinių Mokyklą“ Redakcija.

ZMOGAUS FILOSOFIJOS VAIDMUO

Nuo to laiko, kai E. Hussleris, norėdamas filosofiją padaryti griežtu mokslu, paskelbė radikalų josios nužmoginimą („radikale Entmenslichung der Philosophie“), įvyko didelės persilaužimas kaip tik Husslerui priešinga linkme. Filosofija aiškiai pasuko į žmogų, ir antropologinė problema net pasidarė visos dabartinės filosofijos centras. Filosofijoje, kaip sakoma, buvo „atrastas žmogus“. Ir šitą atradimą Fr. Seifertas vadina „nepaprastai reikšmingu dvasinio mūsų dienų gyvenimo faktu“ ir tikisi, kad jis turėsįs sprendžiančios reikšmės „atverti filosofijai naujų kūrybinių galimybių“. (Blätter für deutsche Philosophie, Bd. 8, 394). Seifertas net mano, kad prasidėsianti nauja antropologinė filosofijos epocha, kurios tiesa, dar negalima įrodyti, tačiau kurią galima pajauti.

Iš tikro, pasidairius pastarojo dešimtmečio filosofijoje, aiškiai matyti, kaip žmogaus klausimas yra pasidaręs filosofijai pagrindinis, tiesiog lemiantis ir sprendžiantis; kaip pati filosofija vis labiau pradeda suprasti, jog „pagrindinė bet kurio filosofavimo prielaida glūdi žmogaus idėjoje. (Fr. Seifert, op. cit. ibd.); kaip net pats filosofijos objektas vis labiau esti siejamas — ir tai esmingai — su žmogumi. Žmogaus problema dabartinėje filosofijoje vis labiau virsta ne viena kuria problema šalia daugybės kitų, bet filosofijos problema kaip tokia. Filosofija vis labiau suvokia, kad nuo atsakymo, kas yra žmogus, priklauso ir atsakymas, kas yra būtis. Todėl nors žmogaus problema, kaip viena šalia daugybės kitų, yra filosofijoje lygiaamžė su pačia filosofija, aiškiai išėjusi aikštėn jau Heraklito pažiūrose, tačiau kaip filosofijos problema apskritai, gal net kaip vienintelė problema ji iškilo tikrai mūsų dienomis. Reikia sutikti su A. Gehlenu (Plg. Der Mensch. Seine Natur und seine Stellung in der Welt, 1. Berlin, 1940), kad prie svarbiausių žmogaus savybių priklauso nusistatymas savęs paties atžvilgiu. Tačiau čia pat reikia pabrėžti, kad niekadės anksčiau žmogus nesistengė šito nusistatymo taip griežtai išryškinti ir taip giliai spręsti, kaip mūsų laikais. Seifertas todėl ir teigia, kad „griežčiau, negu praėjusių epochų metu, šiandien mes matome prieš save tarp dvasios ir kraujo pastatytos žmogiškosios egzistencijos problemą ir su ja susijusius klausimus: ar žmogus yra tikrai gamta, tikrai gyvybės apsęsta būtybė, ar gal daugiau, negu grynas vitališkumas; ar jis yra vienodai esmingai susijęs ir su dvasia ir su geismu“ (Op. cit. 410 p.). Be abejo, mūsų dienų antropologija siekia

žymiai giliau, negu tik išspręsti klausimą, ar žmogus yra tiktai gamta ar jis yra ir dvasia. Mūsų dienomis centrine žmogaus problema yra ne žmogaus santykiai su gamta, bet jo santykiai su būtimi. Tačiau nepaisant šito antropologinio turinio skirtumų, kurios priklauso nuo atskirų filosofų ir nuo jų filosofavimo pobūdžio, viena yra aišku, kad antropologija virsta centrine ir gal net vienintele filosofijos disciplina.

Kokia yra šito filosofijos ypatingo, dar niekad istorijoje nebuvusio atsigręžimo į žmogų prasmė? Ką reiškia, jeigu filosofija savo centru padaro žmogų ir į žmogaus problemą suveda visas kitas problemas? Filosofijos sužmoginimas, įvykęs prieš mūsų akis, yra aiškus faktas. Tačiau jis yra nuostabus ir prasmingas.

Visų pirma filosofijos atsikreipimas į žmogų yra dabartinio laiko dvasios išraiška. P. Wustas yra teisingai pastebėjęs, kad „į spekuliatyvinę antropologiją reikia žiūrėti, kaip į sceną, kurioje vyksta visos reikšmingiausios metafizinės kovos“. (Dialektik des Geistes, 125 p. Augsburg 1928). Todėl, pasak Wusto, antropologijos nusistatymas turi sprendžiamosios reikšmės bet kuriam laikotarpiui: jo mokslui, jo menui, jo ugdymo idealams, jo religijai ir jo metafizikai. Tai yra dėl to, kad iš antropologijos mums kaip tik ir paaiški, koks idealas tam ar kitam laikotarpiui vadovauja jo kelyje per laiką. (Plg. op. cit. 125—126 p.). Antropologija yra tarsi prizmė, kuri išskaldo to ar kito tarpsnio pažiūras ir jas išryškina. Galima sudaryti pažiūrų koaliciją politikoje, ugdyme, dorovėje, net religijoje. Tačiau jų negalima suderinti antropologijoje. Klausimas „kas yra žmogus“ ir „kam jis gyvena“ privalo būti taip griežtai atsakytas, kad joks kompromisas ir nusileidinėjimas čia yra neįmanomas. Čia reikia aiškiai apsispręsti ir aiškiai teigti. Štai kodėl antropologija yra metafizinių kovų laukas. Tuo tarpu niekad šių kovų nėra buvę tiek daug ir tokių aštrių, kaip pastaraisiais šimtmečiais. Jos buvo vedamos įvairiais vardais ir buvo lydimos įvairių rezultatų. Tačiau visų jų centre-viešai ar slapta — stovėjo žmogus. Jau Descartas, kuris savo filosofiją pradėjo abejone, aiškiai pasuko į žmogų ir tuo pačiu nubrėžė kelią visai moderninei filosofijai. Šiuo keliu ji ištikimaiėjo ligi pat mūsų dienų. Mūsų dienomis ji ypatingai atsikreipia į žmogų, nes nori aiškiai suvokti šio meto šūkį, kuris ne tik jai pačiai duotų didesnio ryškumo, bet kuris išreikštų ir apskritai šios epochos dvasia. Žmogaus vaizdas šio meto gyvenime yra ne tik apsiblausęs, bet tiesiog iškreiptas ir išniekintas. H. W. Rüselis kalba apie niekados žemėje dar nebuvusį tokį didelį pavojų žmogui, kaip kad mūsų laikais. „Žmogus, sako Rüselis, yra atsidūręs pavojuje, kaip asmenybė, dėl viešpatavimo masės ir anoniminių jėgų; jis yra atsidūręs pavojuje savo individualumu dėl nuolatatos plintančio ir augančio niveliavimo ir tipizavimo . . . Žmogus yra atsidūręs pavojuje dvasine savo egzistencija dėl moderniosios sofistikos su josios apgaulinga ir negarbinga kalba, su josios dvasios panie-

kinimu ir pavertimu tiktai priemone propagandai“ (Gestalt eines Christlichen Humanismus, 191 p. Amsterdam 1940). Ir Rüsselis cituoja šiuo atžvilgiu gražius K. Jasperso žodžius, kuriais šis, egzistencinės filosofijos atstovas, apibūdina mūsų laikų situaciją: „Tai, kas tūkstančius metų, sako Jaspersas, buvo žmogaus pasaulis, šiandien atrodo sudužę. Naujai kyląs pasaulis virsta aparatu buvimui aprūpinti ir verčia visus jam tarnauti. Jis sunaikina viską, kas jame neranda vietos. Žmogus atrodo virstąs priemone, ne tikslu, nekalbant jau apie prasmę. Čia jis neranda jokio pasitenkinimo, jam trūksta vertingumo ir kilnumo. Kas anksčiau buvo neklausiamas jo būties pagrindas, šiandien jam yra žluge“ (Cit. H. W. Rüssel, op. cit. 192 p.). Todėl nenuostabu, jei šitokioje situacijoje filosofija ypatingu būdu pabrėžia žmogaus problemą. Dabartinėje antropologijoje žmogus nori susivokti, kas esąs ir kur einąs. Dabartinė antropologija turinti duoti žmogui atsakymą į pagrindinį jo buvimo klausimą. Ji turinti nurodyti jam kelią iš dabartinio paniekinimo ir sudužimo. Rüsselis kalba apie vis smarkiau besireiškiantį norą naujos antropologijos, „kuri žmogui sugebėtų duoti ne tik pažiūrų ir nusistatymų, bet taip pat naujo tvirtumo ir tikrumo“ (Op. cit. 182—183 p.). Ar šitas Rüsselio noras įvyks ar ne, tai parodys ateitis. Tačiau kiekvienu atveju dabartinė antropologija pasiliks mūsų dienų žmogaus lūkesčių ir vilčių išraiška. Tas pats Rüsselis gražiai pastebi, kad „europinis žmogus stengėsi iš eilės būti mistiniu serafinu, gyvybine mašina, protingu arba geismingu gyvulu, titanišku antžmogiui arba tamsiu demonu“ (Op. cit. 178—179 p.). Pagal tai kito ir žmogaus filosofija. Antropologija nuo dieviškųjų aukštybių, kuriose ji buvo viduriniais amžiais pamažu leidosi žemyn, kol paskutiniame laipsnyje ji virto, pasak Wusto „zoologine antropologija“. (Dialektik des Geistes, 127 p.). Šiandien žmogus pradeda keisti savo nusiteikimą ir tuo pačiu pradeda vėl pamažu kelti antropologiją į jai prideramą aukštį. Šiandien formuojasi naujas žmogaus idealas, kuris gal nebus išreikštas nei serafino, nei gyvulio, nei mašinos ar demono pavidalu. Šiandien žmogus nori būti pačiu savimi, jis nori būti žmogumi. Dabartinė antropologija ir apskritai visos filosofijos susitelkimas aplinkui antropologiją kaip tik ir yra išraiška žmogaus pastangų surasti save.

Toliau, filosofijos ypatingas atsikreipimas į žmogaus asmenėjimo išraišką. Asmeninės egzistencijos ir asmeninio likimo klausimai yra gana vėlyvi. Jų statymas reiškia žmogaus išsivadavimą iš aplinkos, iš grupės, iš visuomenės arba iš religijos bendrumos ir pajautimą bei pergyvenimą savęs, kaip subjekto, kaip atskiro, nepasikartojančio individo. Prieš tai žmogus gyvena, tiesa, sąmoningai, bet ne savą asmeninį, o vienokios ar kitokios bendruomenės gyvenimą. Todėl jis savos egzistencijos esmės bei prasmės nieiško ir savo asmeninio likimo klausimo nekelia. „Žmogus“, sako W. Sombartas, „sąmoningai pergyvena dievų jam uždėtą likimą, tačiau jis neklausia. Jis dažnai stebisi, bet neklausia. Jis nusikalsta, jis atgailoja, bet ne-

klausia. Iš seksualinio sąnaus susijungimo su motina kyla tragedija, bet iš to nekyia jokia Edipo komplekso teorija“ (Vom Menschen, 379 p. Berlin 1939). Savos egzistencijos klausimo iškėlimas ir jo formulavimas vienokia ar kitokia teorija rodo, kad žmogus jau yra sutraukęs ryšius su bendruomene, kad jis jau yra išsivadavęs iš šitos bendros egzistencijos ir pradėjęs savą, asmeninę, savarankišką egzistenciją. Asmeninio likimo problema dabar kaip tik ir atsistoja pirmoje vietoje.

Mūsų dienomis šita asmeninio likimo problema yra jau antrą kartą Europos kultūroje visu griežtumu pastatoma bei sprendžiama, nors ir ne ta pačia prasme. H. Heimsoethas įrodinėja, kad visa antikinė filosofija asmeninės egzistencijos klausimo nekėlė. „Senovės filosofijai, sako Heimsoethas, siela buvo visų pirma pasaulyje esanti būtybė, gamtos būtybė, kosmo narys“. (Die sechs großen Themen der abendländischen Metaphysik, 108 p. Berlin 1934). Tuo pačiu senovės filosofija sprendė žmogaus, kaip pasaulinės bendruomenės (gamtos, valstybės, religinės organizacijos) nario, bet ne kaip asmens problemą. Visai kitaip pasidarė tada, kai Krikščionybė iškėlė subjektyvinį žmogaus egzistencijos momentą ir kai sielą pastatė visų vertybių aukšči aushoje vietoje pagal Kristaus žodžius: „ką padės žmogui, jeigu jis ir visą pasaulį laimėtų, tačiau savo sielai padarytų nuostolio“. Krikščioniškos pažiūros į sielą, pasaka Heimsoetho, visiškai išlaisvino žmogų iš gamtinių ryšių. Ne tik pažiūrų į gyvenimą, bet ir į pasaulį centras iš fiziškai kosminio prado buvo perkeltas į asmeninį pradą. Jeigu senovė mąstė gamtos sąvokom ir objektyvios būties kategorijomis, tai Krikščionybėje visas mąstymas kilo iš centrinės a s m e n s sąvokos. Pirmykštis principas čia buvo ne būtis Parmenido prasme, ne gėrio idėja Platono prasme, ne absoliutinėje aktualybėje esanti grynoji forma ir viską judinąs tikslas Aristotelio prasme, bet pažįstas, mylis, ir atleidžias asmeninis Dievas. Jokio ryšio su medžiaga nei dieviškajame vidaus gyvenime nei kūryboje Krikščionybė nepripažino. Pats giliausias būties principas, jos pagrindas ir jos autorius yra pats didžiausias, absoliutinis asmeniškumas. Žmogus, būdamas šito asmeninio Dievo atvaizdas, taip pat yra vertybė pati sau, tikslas pats sau, siekiąs asmeninio savo išganymo ir asmeninės savo laimės. Europos kultūroje Krikščionybė buvo pirmoji iškėlusį asmeninės egzistencijos klausimą. Todėl suprantama, kad ir krikščioniškoji filosofija ligi tryliktojo šimtmečio žymiai daugiau vietos skyrė antropologiniams klausimams, negu kosmologiniams. Sv. Augustino filosofijoje šitas antropologiskumas pasiekė savo viršūnę.

Antrą kartą asmeninės egzistencijos problema yra keliama ir sprendžiama mūsų dienomis egzistencinės filosofijos pavidalu. Egzistencinė filosofija, kaip jau pats pavadinimas rodo, yra nukreipta ne į buvimą, kaip tokį, ne į būtį, kaip tokią, bet į egzistenciją, vadinasi, į asmeninio gyvenimo bei likimo klausimą. Siuo atžvilgiu ji yra panaši į Krikščionybę. Tačiau tarp krikščioniškosios pirmųjų amžių, filosofijos ir dabartinio egzistencializmo yra didžiulis ne tik laiko, bet ir vidaus

skirtumas. Krikščionybė, tiesa, iškėlė žmogaus asmeniškumą, tačiau ji surišo su dieviškuoju asmeniniu principu. Asmeninės egzistencijos klausimas Krikščionybės buvo sprendžiamas transcendentinės amžinosios tvarkos šviesoje. Krikščionybei žmogus nebuvo šio pasaulio gyventojas. Šis pasaulis ir šita, šios tikrovės egzistencija Krikščionybei buvo tik laikinė anos egzistencijos forma, nykstanti ir praeinanti pati viena neturinti savyje prasmės ir tikslo. Jos tikslas esąs anapus. Tuo tarpu egzistencinė filosofija iškėlė žmogų ne tik atpalaiduotą nuo gamtos, bet ir atpalaiduotą nuo Dievo. Egzistencializmui žmogus ne atsitiktinai ir ne periferiškai, bet radikaliai ir esmingai gyvena pasaulyje. Jis yra „sviestas į pasaulį“ (Heidegger). Jo egzistencija yra buvimas mirčiai, o mirtis yra galas, ne egzistencijos formos pasikeitimas, kaip Krikščionybei. Senovėje žmogus buvo susietas iš vienos pusės su gamta, iš kitos — su Dievu. Savo gyvenimo, individualaus ir nepriklausomo, jis neturėjo. Krikščionybė jį atpalaidavo nuo gamtos. Bet paliko susietą su Dievu. Mūsų dienų egzistencializmas jį galop atpalaidavo ir nuo Dievo, padarydamas jį vienišą, visiškai vienišą, visiškai nepriklausomą ir asmenišką. Egzistencinė filosofija kaip tik ir yra šito vienišo žmogaus filosofija. Savaimė suprantama, kad asmeninės egzistencijos klausimą ji išryškina visu griežtumu ir jį pastato tokia prasme, kokia jis niekad dar nebuvo pastatytas. Žmogaus asmenėjimo procesas, kaip jis vyko ištisus amžius, egzistencinėje filosofijoje pasiekia pačią, savo viršūnę. Atsipalaidavęs ir nuo gamtos ir nuo Dievo, žmogus stengiasi pažūrėti į save ir suprasti savo likimą. Praktiškai žmogus jau seniai Europos kultūroje yra atsipalaidavęs ne tik nuo gamtos, bet ir nuo Dievo. Tačiau šitas praktinis atsipalaidavimas pradėjo būti pergyvenamas, kaip kankinanti nežinia. Kadaise R. Euckeną skundėsi: „Mes paklydome savo gyvenimo ir savo būties kelyje. Viduryje pasaulio nušvietimo aptemo mūsų pačių buvimo prasmė. Mes bejėgiškai einame, nežinodami kur“ (Lebensprobleme und Geistesfragen, 145 p. Reclam). Egzistencinė filosofija kaip tik ir ryžosi nugalėti šitą nežinią. Ji ryžosi atsakyti, kur eina šitas vienišas žmogus. Ji stengėsi atskleisti vienišumo prasmę. Ir šitas atsakymas yra mūsų dienų aukščiausia atsipalaidavimo ir asmeniškumo laipsnį pasiekusio žmogaus nuotaiskos išraiška. Neveltui todėl A. Gehlenas ir yra pasakęs, kad K. Jasperso filosofija „garbingai išvysto moderniosios dvasios vienišumą“ (Blätter für deutsche Philosophie 13 d. 6, 372 p.).

Galop, filosofijos atsigrįžimas į žmogų yra pačios filosofijos tikrojo kelio suradimo išraiška. Filosofijos objektas, kaip jau visiems žinoma, yra būtis. Tačiau būtį žmogus pažįsta tik savyje ir per save. Tai yra pagrindinis pažinimo dėsni. Jeigu atskiras būtybes, atskiras būties apraiškas, atskiras būties dalis žmogus gali pažinti ir šalia savęs ir šitą pažinimą formuoti mokslų pavidalu, tai būties visumą, būties esmę jis gali pažinti tiktai savyje. „Būties vienybę“, sako P. Häberlinas, „mes pergyvename ne kitaip, kaip tik vienybėje su mumis pačiais; būties problematiką mes paregime ne

kitaip, kaip tik mūsų pačių problematikoje“ (Das Wesen der Philosophie, 158 p.).

Todėl filosofijos antropologinis pobūdis yra ne atsitiktinis, bet esminis. Filosofija negali būti kosmologinė, vadinasi, nusigrįžusi nuo žmogaus ir atsikreipusi į pasaulį. Filosofija, pasak W. Dilthey, turi išvidinio savo pažinčių ryšio ieškoti ne pasaulyje, bet žmoguje“ (Gesammelte Schriften VIII Bd. 78 p.). Pasaulis filosofijai yra prieinamas tik per žmogų. Todėl N. Berdiajevas vienoje vietoje gana griežtai, bet visai teisingai teigia: „arba filosofija yra antropologinė arba josios visai nėra“. (Cinq meditations sur l'existence, 35 p. Paris 1936). Antropologiskumo atsisakymas filosofijai reikštų atsisakymą nuo žmogaus ir tuo pačiu atsisakymą nuo kelio į savo objektą. Neantropologinė filosofija yra nevaisinga. Tai filosofija, patekusi į pasaulio uždaramą ir tuo pačiu nutolusi nuo būties. Filosofijos kelias tolyn nuo žmogaus savaime yra kelias tolyn nuo būties. Ir priešingai, juo labiau filosofija pabrėžia žmogų, juo labiau ji aplinkui žmogų susitelkia, juo labiau ji eina tikru keliu ir juo labiau ji artinasi prie būties pažinimo. Jeigu tad šiandien filosofija yra ypatingai antropologinė, tai tuo pačiu ji yra ypatingai filosofija. Mūsų dienų egzistencinės filosofijos vienas iš nuopelnų ir yra tas, kad ji atskleidė antropologinį, vadinasi, tikrąjį filosofijos pobūdį ir tuo pačiu jai nurodė tikrąjį kelią į josios objektą. Jau nuo pat Thalės laikų filosofija yra sykiu ir specialiųjų mokslų prieglauda. Istorijos eigoje ji nuolatos mokslus išskiria iš savęs ir vieną po kito paleidžia į pasaulį. Tačiau ligi pat šių dienų ji negalėjo visiškai nusikratyti šitais savo vaikais, nes jie vienas po kito vis gimė josios įsčiuje. Dar neseniai filosofija paleido iš savo globos gamtos mokslus. Šiandien ji jau baigia paleisti psichologiją. Paleidžiamos laukia ir etika su estetika. Visi šitie mosklai yra kosmologiniai likučiai, kurie temdo filosofijos pobūdį ir sunkina jos kelią. Atsigrįžimas į žmogų, gal būt, yra ženklas, kad filosofija baigia nusikratyti šiais likučiais, kad ji vengia visa ko kas ją sietų su pasauliu, kad ji atsisako tyrinėti bet kokią dalį ir bet kokią apraišką, pasilikdama esmingai būties, kaip tokios, pažinimu. Tai yra filosofijos kelias gilyn. Atsisakydama kosmologinių atskirų sričių, filosofija siaurina savo apimtį, bet tuo pačiu gilina savo žvilgsnį. Atsigrįžimas į žmogų kaip tik yra tokio filosofijos gilėjimo išraiška.

Mūsų tad dienų filosofija, ypatingu būdu pabrėždama žmogų ir susitelkdama aplinkui antropologinę problemą, yra ženklas, kad mūsų laikų dvasia nori surasti naują žmogaus idėją, aptemdintą ir iškreiptą zoologinės antropologijos; kad mūsų laikų žmogus yra pasiekęs asmeniškumo ir nepriklausomumo viršūnę, atsipalaiduodamas ne tik nuo gamtos, bet ir nuo Dievo; kad galop mūsų laikų filosofija siaurina savo plotą, bet gilina savo žvilgsnį, ir tuo pačiu gali tikėtis arčiau prieiti prie būties.

Nėra jokios abejonės, kad šita antropologinė filosofija, pagilinus

savo problemas, ir praktiniam žmogaus gyvenimui galės daugiau pasakyti, negu kosmologiškai nusiteikusi ir mokslinių duomenų pilna praeities filosofija. Susitelkusi aplinkui žmogų ir jo egzistencijos problemą pastatiusi į patį centrą, ji visų pirma turės duoti atsakymą, kas yra pats žmogus. Sito atsakymo mūsų laikai ypatingai laukia ir jis yra žmogaus gyvenimui ypatingai svarbus. A. Gehlenas teisingai pastebi, kad žmogui „bus didelis skirtumas jo santykiuose su tikrove ar jis save laikys Dievo sūnumi ar išsitobulinusia bezdžione“ (Der Mensch, 1 p.). Jeigu tikėsime Wustui, kad antropologija visados turi įtakos kurios nors epochos kultūrai ir net religijai, tai reikia tikėtis, kad dabartinė antropologinė filosofija tokios įtakos taip pat turės. Vienoks ar kitoks žmogaus supratimas vienaip ar kitaip formuos ir mūsų gyvenimą.

Kun. Dr. J. Gutauskas

MOKINIO SIELOS RAIDA IR RELIGINIS AUKLĖJIMAS

1. Dvasinio vystymosi tarpsniai ir reikalas juos pažinti.

Vaikas*) fiziniai ir dvasiniai vystosi laipsniškai. Kiekviena to vystymosi fazė yra būdinga tam tikromis ypatybėmis. Iš čia išplaukia atitinkamo supratimo ir traktavimo reikalas. Niekuomet auklėtojas nesusiduria su mokiniu apskritai, bet visados su tam tikru mokiniu, tam tikrame dvasinio vystymosi laikotarpy, tam tikroje jo sielos būsenoje.

Kiekvieno religijos mokytojo pareiga psichologinių studijų ir stebėjimo pagalba giliau įžvelgti į vaiko ir jaunuolio sielos gyvenimą. (Būtu liūdna kad teisingus mokslo davinius iš pedagoginės, vystymosi ir religijos psichologijos kaip ligi šiol, taip ir toliau daugiau žinotų ir panaudotų įvairūs psichoterabentai, o ne sielų vadovai).

Quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur. Neyienodai religijos turinį priima, su pačia religija santykiuoja, į religinį gyvenimą įsijungia vaikas, paauglys ir jaunuolis. Mes privalome ankletiniui Dievą taip parodyti, kaip jis gali jį suprasti. Religinis mokymas ir auklėjimas turi įseiti iš mokinio: reiškia kiek dėsnojį medžiaga, tiek metodas derentini prie mokinio, o ne atvirkščiai —

*) Paskaita, skaityta kunigų studijų dienomis Hanau 1946. VI. 5.

mokiny's prie turinio ir formos. Psichologinio nusimanymo stoka dažnai priveda prie dviejų pedagoginių klaidų — didaktinio materializmo ir didaktinio formalizmo. Didaktinio materialisto idealas, kad mokiny's daug ir tvirtai žinotų. Jis užmirštą, kad religija nėra vien mokslas, bet ir gyvenimas. Žinoti dar nereiškia tikėti ir vykdyti. Religinė tiesa turi ateiti į mokinio sielą, kaip vertybė, kuri ipareigoja, kaip išgyvenimas, kuris paliečia ir sukrečia visą „aš“. Religijos mokymas tiek pastoviai veikia, kiek jis yra išgyvenamasis mokymas. Didaktinis formalistas visą dėmesį kreipia į formos subtilumą. Metodinis svarumas — jo idealas. Ir čia dažnai nukenčia turinys, pamirštama esmė (Ir perteikiama medžiaga ir perteikimo būdas priklauso nuo trečio, kuris juos apsprendžia, būtent auklėtinio). Vystymosi psichologija sudaro pagrindą mokslinei Pedagogikai ir Kateketikai. Nepaisant jos patiektų mokinio sielos vystymosi duomenų neįmanoma yra nei psichologiškai pagrįstos programos sudarymas, nei gero vadovėlio parašymas nei tinkamo metodo parinkimas, nei apskritai pats auklėjimo darbas.

Žmogaus augimo ir vystymosi laikotarpio skirstymas tam tikrais būdingais tarpsniais yra labai senas. Jau Aristotelis jį, dalijo trimis septynmečiais. Toks skirstymas yra tiek vykęs ir teisingas, kad ir šių dienų daugelis pedagogų jo laikosi, pav. J. Göttler, G. Grunwald, K. Krieg, M. Getterer ir K. Vaikas (1—7), paauglys (7—14), jaunuolis (14—21). Pirmas septynmetis juslingumo, žaidimo laikotarpis, antrasmokymosi, platesnių sąvokų susidarymo, išorinio pasaulio užkariavimo metas, trečias — brendimo, idealizmo, kovos ir kritikos laikas.

2. Vaikas ir jo religija.

a. Mažamčio vaiko (6 m.) organizmas esminiai skiriasi nuo paauglio. Gyvenimo eiga greitesnė (dažnesnis pulsas ir atšavimas). Muskulų jėga menka. Vaikas negali ilgesnį laiką toj pačioj padėty išbūti. Sešmėčio vaiko pasaulėvaizdis esminiai skiriasi nuo suaugusio. Erdvė ir laiką vaikas supranta gan niviai. Dabartį ir artimą aplinką išgyvena ir pažįsta gan gerai. Jis gyvena ta pačia diena. Praeities neturi, dėl ateities galvos nelaužo. Skirtumas tarp tikrovės ir fantazijos vaikui nėra toks ryškus, kaip suaugusiam. Nejučiomis palieka tikrovę, pasineria į fantazijos pasaulį, kurio tikrumu neabejoja. Negyvus daiktus laiko gyvais, mielai jaučiasi kito rolėje. Iš čia pamėgimas pasakų, žaidimų, vaidinimų. Nuo 5 ar 6 m. amžiaus pastebimas vaike posukis į objektyvųjį pasaulį — realusis pasaulis vaiko dvasioje užima vis svarbesnę vietą.

b. Vaiko religinio vystymosi eigos sekimas ir nustatymas yra vienas sunkiausių pedagoginės psichologijos uždavinių. Vaikystė savo giliau-

siuose praduose yra dar vienišes¹² ir neprieinamesnė negu gili senatvė, kuri vis dėlto geriau gali vidaus rūpesčius ir išgyvenimus išreikšti. Vaikas mokosi, pasisavina daug naujų dalykų, todėl sunku nustatyti, kas jame iš jo prigimties išsiskleidžia kaip žiedas, ir kas dėka susidurimo su kitais pašaukiama gyventi. Nenuostabu, kad vaiko religijos klausimu nėra vienos nuomonės.

Religinių ir dorinių apraiškų pasirodymas ir plėtojimasis vaike iš vienos pusės eina paraleliai su vystymusi tų psichinių galių, kurios dalyvauja religiniame ir doriniame gyvenime, iš kitos pusės tai priklauso nuo įvairumo ir nelygybės išorinių įtakų, kurios daugiau ar mažiau skatina tas galias pasireikšti.

Visą religinę metafiziką miega sapnuodama kūdikio sieloj ir laukia pabudinama. Suaugusių pavyzdys tik pagreitina religinio gyvenimo prabudimą ir augimą. Vaiko religingumas remiasi įgimtu religijon polinkiu, aplinkos pavyzdžio sekimu, pasitikėjimu. Vaikas Dievo neišmoksta, bet Jo ieško ir Jį randa savo artimiausių žmonių tarpe¹⁾.

Antras būdas kurio pagalba vaikas prieina prie Dievo ir religijos yra intelektualinis kelias-vaiko linkimas klausti ir ieškoti priežastį jį supančio pasaulio neaiškumuose, kas lengvai priveda protą prie pirmosios Priežasties. Laikas iki 7 m. amžiaus yra vadinamas klausimų amžiumi. Dažnas vaiko lūpose „kodėl“ duoda kateketui gražių progų aiškintis tikėjimo tiesas patiekti kaip keliamų klausimų atsakymą.

Vaiko religija yra pilnas tikėjimas ir pasitikėjimas maloningu Viešpačiu, nuoširdi meilė Išganytojui, Dievo Motinai Marijai. Ji kilni savo betarpiškumu, gryna kaip vandens lašas, naivi, paprasta, vieninga. Joje nėra svyravimo abejonės, kritikos, problemų. Vaiko religijoj Dievas išgyvenamas maldoj, sapne, bėdoj, mirties atveju, ligoj, baimėje, nusi kaltus, padarius nuodėmę.

Vaiko religingumas yra egocentrinis, išeinąs iš jo mažo asmens norų ir rūpesčių. Su jais jis kreipiasi prie gerojo Dievo, kuris gali padėti ir visko duoti. Vaiko religijoj galima pastebėti tam tikrų antropomorfiškumo ir fantastiškumo bruožų. Dievą mažametis vaikas dažnai vazuojasi panašų į savo tėvą, kartais į saulę, šviesą, akį. Dievas todėl viską žinąs, kad galės pažvelgti pro kiekvieną langą. Žmogaus siela todėl nematoma, kad randasi po oda. Kateketo pareiga padėti vaikui laipsniškai susidaryti tikras religinių dalykų sąvokas. Vaiko religingumas daugiau jausminis, atsiremiąs, į jausmus. Antgamtė vaikui atrodo kaip savaime suprantama, viską viršijanti, šventa. Vaikas daugiau nusimano ir supranta tikėjimo dalykuose negu tai gali žodžiais išreikšti.

c. Kateketo darbas su pirmamečiais vaikais yra dar svarbesnis ir atsakingesnis negu su paaugusiais. Pirmieji įspūdžiai pasilieka vaike amžinai, sako Jean Paul. Labai svarbu kateketo asmens giedrumas, nuoširdumas. Mylinčia širdimi vaikas turi susidurti su Dievu kaip geriausiu Tėvu, su Kristumi, kaip dievišku vaikų draugu ir broliu, su Bažnyčia, kaip geriausia motina.

¹⁾ E. Schröbler, Die Anfänge der religiösen Unterweisung, Leipzig

Dievas ir Išganytojas sutinkami bažnyčioje, todėl reikalingą elementarinis įvedimas į liturgiją. Dievas ir Išganytojas sutinkami Sv. Istorijoje, todėl pageidautinas nors trumpas įvedimas į N. Įstatymą. Dievas sutinkamas gamtoje, todėl vaikai pratintini į ją žiūrėti iš religinio taško. Religijos mokymą susieti su betarpine vaiko pažįstama ir jusliniai išgyvenama tikrove, aplinkuma, šeima, tėviške.

Metodiniu atžvilgiu. Kūninė ir dvasinė pirmomečio struktūra, reikalauja laisvesnės mokymo formos. Sistematinis mokymas iš katekizmo ar kurio kito vadovėlio dar per ankstyvas. Vaiko sistema yra jo aš. Iš šito punkto vaikas žiūri į visus daiktus ir įvykius. Vaikui tik tai įdomų, kas liečia jo asmenį, kas jam pažįstama, išgyventa. Vaikų darželiuose net pasakas stengiasi susieti su klausytojais: Kartą gyveno mergytė tokia štai didumo, kaip Maryte. Net mažametis vaikas yra pajėgus prieiti prie aiškių religinių sąvokų, tik reikia, kad mokymas būtų kiek galint vaizdus. Reikia panaudoti visas įvaizdinimo priemones. Vaikas masto konkrečiai, plastiškai. Vaiko supratimui daugiau reiškia pats daiktas, daikto vaizdas, o ne žodis. Pedagoginis reikalavimas: artyn prie tikrovės, prie daiktų, veiksmo, pratybų. Vaikas nori veiklos, judėjimo, o ne ramaus žodžių sekimo. Tegu vaikai namie ir mokykloje piešia, lipdo, formuoja, pasakoja įspūdžius, chorą atsakinėja, kartu meldžiasi. Juo daugiau susidomėjimo, iniciatyvos, veiklos, gyvumo, klausimų, juo geriau. Vaikas į religinį gyvenimą įveda daugiausia daugiau veiksmu, pačia jo praktika, o ne žodžiu. Mažamečių mokyme ypač pageidautinas platesnis tėviškes ir darbo mokyklos principų taikymas.

3. Paauglio amžius ir jo charakteris.

a. Antrame septynmety vaiko fizinė ir dvasinė struktūra dar daugiau pasikeičia. Protas ir protavimo galia vis labiau stiprėja, žinios gausėja. Laikas nuo 7 iki 10 (11) m. yra mokymosi metai. Vaikas gali ir nori mokytis. Atmintis pasisavina žinias lengvai, tarsi žaisdama. Paauglys eina į išorinį pasaulį, vaikas domisi ir nuolatos klausia: iš kur, kodėl? Jo protas kas kart geriau supranta bendruosius nuostatus, įsakymus, taisykles, nors tikrajai abstrakeijai dar nepriaugęs. Bendras nuostatas suprantamesnis, kai jį įkūnija gyvasis pavyzdys.

Nusistatymas autoriteto atžvilgiu bent antrojo septynmečio pradžioje yra pozityvus. Į jį žiūri su pasitikėjimu ir meile. Autoritetas turi toli siekiančios įtakos mastymui ir nusistatymui. Klausyti, pasiduoti svertimui valiai šio meto vaikui nėra sunku. Noriai pasiduoda doriniai-religinės asmenybės vadovybei.

Religinei tiesai vaiko dvasias imli. Jis alksta ir trokšta dieviškos tiesos. Šio amžiaus vaikas noriai meldžiasi. Daugelio jį supančio pasaulio reikinių ir įvykių priežasties ir jų tarpusavio ryšio nesuvokdamas, lengvai prieina išvados, kad to visko priežastis Dievas. Dievas vaiko manyme stipriau ir tiesioginiau išgyvenamas kaip galutinė visko priežastis negu suaugusio. Dėl šios pagrindinės tiesos-Dievo buvimo vaikas neabejoja. Nuo 7 iki 12—17 metų vaikų dienoraščiuose teminimi religiniai įvykiai, apie neaiškumus, abejones nekalbama. Kaip pirmame septynmečiu, taip ir beveik visame antrame religijos mokymas yra ne tiek religinė, kiek pedagoginė problema. Vaikas pasitiki. Jis priima be kritikos kas jam perteikiama. Kateketo uždavinys religinį turinį metodškai vykusiai apipavidalinti ir jį tinkamai perduoti.

b. Nuo 10—11 iki 13—14 m. pastebimas berniukų ir mergaičių dvasinio veido kitéjimas. Vaikas ima kritiškiau stebėti ir sekti aplinkos gyvenimą. Jis pastebi tuos prieštaračius, kurie randasi tarp religijos reikalavimų ir kasdieninės tikrovės. Tai paauglį piktina, sukelia neaiškumų. Situacija metu pasireiškia pirmos abejonės ir gausūs klausimai. Paauglys lengvai klausimus stato, bet nėra pajėgus į juos atsekyti, arba duotą atsakymą pilnai suprasti. Tai dar padidina svyravimą ir netikrumą. Pabūdęs protas reikalauja savo teisių: religinėse tiesose aiškumo ir priimtino. Paaugęs vaikas nuolatos stato klausimą: ar tai yra tiesa? Jis yra karštas tiesos ir tikrovės ieškotojas¹⁾. Jis nori, kad jo pasaulėvaizdis ir pasaulėžiūra būtų tikri.

c. Į pabaigą antrojo septynmečio, tarp 12—14 m., prasideda pasipriešinimo amžius, kurį H. Hetzer²⁾ vadina negatyvia faze. Tai perinamasis laikotarpis nuo vaiko amžiaus į brendimo amžių. Paauglys grįžta iš isorinio pasaulio į vidaus pasaulį, nuo išorės į vidų. Vaiko pasaulis griūva, į suaugusio žmogaus pasaulį durys dar uždarytos. Netekęs įprastos vidaus pusiausvyros, paauglys blaškosi pilnas nerimo, netikrumo, ilgesio, jausdamas kylančių gaidulių jėga ir savo silpnybę, pats savęs išsigandęs dėl dažnai pasireiškiančio laukiniškumo, brutalumo. Šio meto paaugliui imponuoja jėga. Jis nori būti karys, didvyris. Pabunda vis daugiau ir stipresnių norų troškimų. Deja, jie neturi aiškaus tikslo. Betikslis veržimasis į veiklumą. Revoliucinio periodo pradžia. Savistovumas, priešgynumas, nenoras dirbti, greitas pasidavimas blogoms įtakoms, negatyviosios fazės reiškiniai.

Senieji idealai nublunka, nustoja patrauklumo, gi naujieji, kurie gimsta vidaus kovų ugnį, dar neaiškūs. Paauglys veržiasi prie kažko naujo, nepatirto, nežinomo. Jis eikvoja savo jėgas fantastiniam nepasiekiamam tikslui. Sapnuoja idealus, kurie visai nepasiekiami, neįveikiami. Romantinio amžiaus pradžia.

Pas mergaites negatyvi fazė trunka kiek trumpiau (11, 8—13), pas berniukus ilgiau, bet esminiai nesiskiria. Miesto proletariato vaikuose ryškesnė, sodžiaus mažiau ryški.

d. Kokie reikalavimai iškyla religijos mokyme ir religiniame auklė-

¹⁾ Ch. Bühler, Das Seelenleben des Jugendlichen, Jena 1929, 195.

²⁾ H. Hetzer, Systematische Beobachtungen an Jugendlichen über den Verlauf der negativen Phase (Zeitschrift f. päd. Psychologie, 28. Jahrg., Leipzig 1927) 81 p.

jime paauglio amžiuje — negatyvūs 16 fazės metu?

1. Mokomoji medžiaga gali būti gausesnė ir gilesnė. Paauglio protavimo galia didesnė negu vaiko. Kadangi šiuo laiku mechaninę atmintį pradeda pakeisti loginė atmintis, tai tikėjime tiesas perduoti su vis didėjančiu loginiu pagrindu. Tačiau mokyti kiek galint vaizdžiai. Taigi nuo konkretaus prie abstraktaus, nuo įvaizdo prie sąvokos.

2. Religinių herojų (šventųjų) pavyzdžiai, jų pastangos, kovos ir laimė jimai sėkmingiau veikia į paauglio religinį išgyvenimą, negu abstraktus tikėjimo tiesų išdėstymas. Kovoje už naujus idealus kilnūs pavyzdžiai yra kelrodžiai ir vadovai į tikrąjį kelią. Tad daugiau tinkamų, gražių pavyzdžių, kuriuose religija pasireiškia kaip gyvenimo formuotoja, kaip gyvenimo principas, kaip jėga lemianti atskiro žmogaus ir tautų kelią.

3. Paaugliui imponuoja tai, kas didinga, kilnu, pilna jėgos, romantiška. Tokios medžiagos duoda istorinė praeitis ir dabartis (istorinė medžiaga), Sventoji ir Bažnyčios istorija. Istorija pasakoja apie didžias kovas, dideles aukas, didžius užsimojimus, didžias asmneybes.

4. Aštrėja drausmės klausimas, nes pasiprieši nimo amžiuje nenorom klauso. Reikia tvirtesnės rankos, bet ne dresūros. Nenaudingas perdidelis griežtumas, kaip ir perdėtas švelnumas, nuolaidumas.

5. Paskutiniuosius prieš brendimą metus sunaudoti pagrindinėms žinioms įgyti. Besiartinančiame autoriteto krizės laikotarpyje objektyvi Bažnyčios malda ir liturginė praktika bus vienintelis stipresnis pagrindas į kurį atsirems jaunuolio dvasinis gyvenimas. Ruošti sąmoningus sakramentinio gyvenimo, liturginės praktikos dalyvius.

4. Jaunuolio-ės amžius ir religinis auklėjimas.

§ 1. Brendimas.

Trečias septynmetis (15—21 m.) idealizmo metas, kuris prasideda brendimu ir baigiasi pilnu subrendimu. Pas mergaites brendimas esti tarp 13 (12) ir 16 m., o pas berniukus 14—17 (18) m. Griežti laiko rubežiai sunku nustatyti, nes brendimas pas vienus prasideda anksčiau—pas kitus vėliau. Brendimo metu įvyksta dideli anatominiai-fiziologiniai ir sielos-dvasiniai asmens struktūros pasikeitimai. Brendimas įvyksta ne be dvasinių ir fizinių sukrėtimų, pavojų. Su fiziniu vystymusi susijęs nuovargis, kai kurioms ligoms palankumas.

Kaip kinta, kaip atrodo dvasinis bręstančio sielos paveikslas? Tik gerai jį žinodamas religijos mokytojas išvengs daugelio klaidų.

Mergaitė nori pasirodyti graži. Ji mielai puošiasi. Juo ryškesnis, labiau į akis krentas papuošalas juo gražiau. Gėdisi nemodernių drabužių, nebežaidžia su lėlėmis. Išdidžiai juokias iš neapsukraus, neaprašyto vaikėzo, pirmiau mielo žaidimų draugo. Šiam gi atrodo, kad visos mer-

gaitės, lyg porcelano lėls, trapios, pilnos aikčiojimų, kaprizų. Jis nori būti kariu, kuris kelia baime. Pamištas guli medinis arklys, vaikiški žaislai, knygelės. Jis domisi gyvu arkliu, motociklu, lėktuvu. Dabar jo rankose Robinzonas, Paskutinis Mokihanas, Winetou. Senasis vaikystės pasaulis grimsta, iškyla naujas, kurį jis sutinka su ilgesiu ir baime.

Bręstančio jaunuolio sielos gyvenimas yra dar sudėtingesnis ir turtingesnis negu vaiko ar paauglio. Mastymo galia dar sustiprėja. Bendrosios tiesos lengvai suprantamos, galvojimas daugiau logiškas, išvados daromos teisingai. Jaunuolis moka savo jausmus apvaldyti jų neparodyti. Pabunda visu smarkumu geiduliai.

Didžiausias bręstančio atradimas yra jo paties aš, jo vidaus gyvenimas. Si nauja vertybė dažnai virsta viršvertybė, kuria visom jėgom gina, reikalauja pripažinimo. Visos kitos vertybės jaunuolis matuoja ir vertina savojo aš mastu. Auklėtojo pareiga aš vertybei nurodyti ribas ir ją įjungti kitų vertybių tarpan.

1. Vidaus gyvenimas jaunuoliui atrodo pilnas mįslių, neišrištų klausimų, įdomesnis ir turtingesnis negu niūrus išorės pasaulis. Jo vertė ir patrauklumas sumažėja. Niekas neturi žinoti kas vyksta jų sielose. Pasaulis vis tiek nesuprąs. Iš čia linkimas prie užsidarymo, melancholijos, ypač pas mergaites. Berniukai rašo jausmingus eilėraščius, mergaitės dienoraščius. Mėgsta svajones, vienatvę, kuri tačiau greit nusibosta.

Veržimasis prie savistovumo, savitais apsisprendimo mastymo ir veikimo — antras būdingas bruožas. Bręstantis nenori būti vaiku, nenori būti kaip vaikas traktuojamas. Jam sunku klausyti, kieno nors valdžią, autoritetą pripažinti. Tėvai ir mokytojai nesudaro išimties. Klausyti svetimos valios bręstantiems atrodo atsižadėti savojo aš, savo asmenybės. Jie ir patys nežino, kodėl šiandien šiaušiasi kovoje prieš tuos, kuriuos taip nesenai gerbė ir mylėjo. Kartais toks jaunuolių preišginimas laikomas bloga valia, kai tikrumoj tėra natūralus vystymosi reiškinys.

Religiniai svarbus bręstančiojo noras pažinti daiktus jų pagrinduose. Religijoje, mene, dorovėje ieško metafizinės esmės ir prasmės. Gyvenimo prasmės klausimas darosi vis aktualesnis. Kam aš esu? Kame glūdi mano tikroji vertybė? Nusivylimas savimi ir pasauliu kai kada jaunuolį, priveda prie desperacijos, savižudybės.

Ypač gabesni berniukai protu pasitiki daugiau negu jis gali padėti. Herojiškai linksta bręstas jaunuolis prie tiesos ir tikrumo. Labai nenkenčia neteisumo ir melo. Niekas taip neimponuoja, kaip tiesos ieškojų, už ją kovotojų pasišventimas, drąsa.

Gražiausias jaunuolio bruožas yra jo idealizmas, idealo meilė. Ideala jis nori matyti kuriame nors asmeny. Jaunuolis savo idealą pamilsta ir jam atsiduoda visiškai, net pasiryžęs nutraukti natūraliausias kraujo ryšius, jei artimieji jo nepripažįsta, jį pajuokia, ir eiti kartu su bendraminčiais. Religijos mokytojo uždavinys nukreipti jaunuolių akis ir širdis prie tikro idealo.

Bręstas jaunimas yra radikalus¹⁸⁾). Niekas jų taip nepiktina, kaip kompromisinis elgesys, prie sąlygų prisiderinimas, nuo principų nukrypimas. Jaunuolių radikalizmas sujungtas su idealizmu gali būti nuostabus veiksnys kovoje už didžiausias vertybes — jas ginant ir realizuojant gyvenime. Jaunuoliai nori darbo, veikimo. Jie nenori idealo tik kontempliuoti, bet ir realizuoti. Tą aktyvumą galima nukreipti prieš jų pačių ydas, blogus įpročius.

Jaunuolis ilgisi vadovybės, nori turėti tikrą vadą, kurįuo galėtų patikėti. Klausyti jam nepatinka, nes klausyti būdinga vaikui. Jis nori būti laisvas, bet savo laisvę paveda jo paties pripažintam vadui. Jaunuolop laisvė yra laisvė pasirinkti sau vadą. Kas rodys man kelia? Jo paties pasirinktas vadas gali reikalauti sunkiausių dalykų — jis klausys. Jaunuolis nekenčia tik neasmeninio, grynai įstatyminio išsakymo, įpareigojimo. Nors teoretiškai bręstas jaunuolis nemėgsta sentimentalumo, bet tikrumoje pats dažnai pasiduoda tai „ydai“. Jis yra nuotaikos ir jausmo žmogus. Tai pasakyti galima ne tik apie mergaites, bet ir berniukus. Jausmų išgyvenimas nuolatus keičiasi, neturi aiškaus turinio, perpinti įvairių nuotaikų — pasaulio skausmo, betikslis ilgesio, krikštaujančio džiaugsmo.

Jaunuoliai linkę prie paslaptingo, mistiško, romantiško. Jie mėgsta nuotakinę kūrybą, turi savo mylimus rašytojus. Jiems patinka kario, tremtinio, kalinio arba liūdno ilgesningos liaudies dainos apie meilę. Juos pagauna ne tiek tų dainų turinys, kiek nuotaika, melodija. Jaunuoliams patinka įspūdingos pamaldos gamtos prieglobsty, arba melsvoj prietemoj bažnyčioje su verkiančiu smuiku, solo giedojimu, melancholingu vargonų gaudimu.

§ 2. Brendimas ir religinė krizė.

Vaikystės tikėjimas brendimo metu turi pasikeisti, bet nebūtinai žūti. Didelė dalis jaunuolių, ypač kilusių iš religingos aplinkumos, kurioje nebuvo prievartos, net ir šitame audros ir veržimosi laikotarpy, išlieka ištikimi religijai ir Bažnyciai. Kaip psichologai ir pedagogai konstatavo, katalikai jaunuoliai brendimo metu religinę krizę išgyvena lengviau negu kitų konfesijų nariai. Tačiau ir katalikams jaunuoliams pasitaiko išgyventi tokių dienų ir valandų, kada patys nežino ar gali save dar tikinčiais vadinti, ar ne.

Iš kur kyla bręstančame jaunuoly didesnė ar mažesnė religinė krizė, svyravimai ir abejonės, įvairiai aiškinama. Pirmiausiai jau pačia savo dvasine struktūra, savo vidaus gyvenimo charakteriu jaunuolis yra prie to palinkęs. Su jam būdingu radikalizmu bręstas jaunuolis pervertina ne tik savo vidaus pasaulį, bet ir objektyvios religijos turinį ir formą, Bažnyčios ir jos atstovų gyvenimą. Ir, žinoma, surandą kai ką pakritikuoti, kai kuo pasipiktinti, paabejoti. Religinė problematika turi šaknis pačioje jaunuolio prigimty, yra viena brendimo apraiškų¹⁹⁾). Net

¹⁸⁾ M. Pfliegler, Der Religionsunterricht, II. Teil: Die Psychologie der religiösen Bildung. Innsbruck 1935, 116.

¹⁹⁾ O. Tumlriz, Reifejahre, 1. Teil: Die seelischen Erscheinungen der Reifejahre, Leipzig 1927, 106.

ir tose mokyklose, kur tikybos pamokų nėra, vis tiek pastebimas bren-dimo metu didelis religiniai, pasauležiūriniais klausimais susidomė-jimas.

Jaunuolis nėra konservatorius, tradicijos, senovės ir senųjų gerbėjas, Kadangi religija ateina per tradiciją ir uždeda tam tikrus varžtus, jau tuo pačiu kyla tam tikras priešingumas. Jaunuolio pionieriškai ir revo-lucinei dvasiai gali imponuoti ateistų ir nihilistų įžulumas vien todėl, kad jie pasisako priešingai, negu dauguma mano. Jaunuolis abejoja, nes jam abejoti, kritikuoti ir vaidinti tyrinėtojo, ieškotojo rolę patinka. Tai kvepia drąsa, savistovumu, laisve.

Namų įtaka mažėja, tėvų autoritetas smunka, lauko, gatvės draugų, klasės bendruomenės įtaka auga, stiprėja. Juo dalykas labiau draudžia-mas, rizikingesnis, juo labiau patrauklus, siekiamas. Draudžiamoji spauda bręstančiųjų tarpe turi didelį pasisėkimą. Tikejimo ir mokslo santykių problema yra bren-dimo meto problema. Norėdami su ja susipažinti vienaip ar kitaip išspręsti, naudojasi įvairia literatūra, kurią pasirenka nekritiškai. Iš tokios lektūros religinės abejonės ne mažėja, bet stiprėja, didėja.

Būdinga kad bręstančio jaunuolio religinės abe-jonės susijusios ne tik su protavimu, kiek su iš-gyvenimu. Yra daugiau širdies, nuotaikos, o ne proto dalykas. Vieną dieną jaunuolis smerkia krikščionybę todėl, kad per maža joje herojiškumo, per daug nuolaidų, antrą, priešingai, puola todėl, kad per daug reikalaujanti aukų. To prieštara-vimo jis nepastebi. Abu spren-dimai padaryti gyvenamojo momento nuotaikos įtakoje. Sios rūšies abejonė nėra intelektualinė abejonė. Jai išsklaidyti negana proto argu-mentų. Jos šaknys ne vien prote, bet ir valioje ir jausmuose. Salta, racionalė apologetika čia bejėgė. Laimingi jaunuoliai, jei šiuo metu turi kapelioną, kuris ne tik supranta jų sielos būklę, bet ir savo asmenybe gali imponuoti. Sausas racionalistas ir formalistas, raidės, o ne širdies žmogus tuojau sueina į konfliktą, nustoja autoriteto, o su tuo netenka orumo ir jo atstovaujama pasauležiūra. Dažnai jaunuolis tik todėl nu-stoja tikėti, kad nustoja gerbti Bažnyčios atstovą, pasipiktina jo elgesiu.

Religinės ebejonės yra natūrali vystymosi laikotarpio apraiška. Ne-galima nei jų panaikinti, nei dėl jų kovoti. Jei jau kartą kilo religinė krizė ją tenka išgyventi iki galo. Nei mylėti, nei tikėti negalima pri-versti, tik šalinti kliūtis ir sąlygos sudaryti. Vertybės dėl kurių kovota ir kentėta vėliau darosi dar brangesnės ir artimesnės. Laimingai religinę krizę išgyvenęs jaunuolis išauga į pilnutinę asmenybę, į tikrą vidinį krikščionį.

§ 3. Puberteto religingumas.

Bręstančiojo jaunimo religingumas turi savo veidą. Jis būdingas pereinamajam laikotarpiui, skirtingas nuo suaugusių.

¹⁾ Fr. Frisch - H. Hetzer, Die religiöse Entwicklung des Jugendlichen (Archiv für die ges. Psychologie, Bd. 62, Heft 3/4 1928) 423.

Daugelis šio²⁰ meto jaunuolių tikėjimoje yra religingesni negu atrodo išviršiniai. Bijodami kaip ugnies pajuokos vengia viešai rodyti religinius jausmus, atlikti religinę praktiką. Nemalonus ir kankinas dalykas pasirodyti pamaldžiu. Nenoriai, ypač berniukai ima į rankas maldaknygę, mielai susimeta į „bobinčių“, sustoja už piliorių, bet neina prie didžiojo altoriaus. Dar nenoriau dalyvauja viešose bažnytinėse procesijose. Taip elgiasi ne iš blogos valios, bet bijodami pajuokos, davatkos vardo, ar nenorėdami viešumon atidengti intymų vidaus pasaulį.

Bręstas jaunuolis meldžiasi, bet maldos praktika turi sunkumų ir kliūčių. Svyruojančiame ir braškančiame tikėjimo rūme malda nėra dažnas svečias, ypač prašomoji ir dėkojamoti malda. Didelė pagalba katalikų jaunimui yra brendimo metu objektyvus Bažnyčios maldos gyvenimas, liturgija. Liturginės maldos, senos bažnytinės giesmės, jaunimo mėgiamos.

Labai nemėgsta jaunuoliai „pamokančių kalbų“, rezonavimo, nuolatinų priekaištų, nuduoto pamaldumo ir kuklumo, vaidybos. Tikrai religingą, dorą asmenį, juos mylinčią širdį, jaunuoliai, kaip ir vaikai, instinktyviai pajunta. Kam to trūksta negelbės jokia diplomatija.

Nevartoti prievartos, bausmės dėl religinių praktikų atlikimo: pamaldų lankymo, sakramentų ėmimo, rekolekcijose dalyvavimo. Jaunuoliai protestuoja prieš išorinę prievartą, nes čia įžiūri asmeninės laisvės negerbimą. Valios laisvė yra didžioji Dievo dovana. Be laisvo apsisprendimo negalimas nei atsakingumas, nei žmogaus kaip asmenybės pasireiškimas. Net išganyto Dievas nori kartu su laisvu apsisprendimu¹⁾: Ar ir jūs norite pasišalinti? In. 6, 68.

Jaunuolis ieško tokio sielos vadovo, kuriuo pasitiktų, kuriam atskleistų vidaus pasaulį, savo rūpesčius, abejones. Ypač tokios vadovybės reikalingi skrupulantai, kurių bręstančių tarpe nemaža pasitaiko. Juos dažnai kankina abejonės, neaiškumai, klausimai: ar gerai atlikta išpažintis priimta Sv. Komunija? Ar galima romanus skaityti, šokti, draugauti, Kapelionas į klausimus atsako rimtai, nuoširdžiai, be ironijos. Pastebėtas faktas: juo kapelionas turi didesnę autoritetą, juo tvirtesnis kaip asmuo ir pedagogas, juo mažiau mokiniai turi abejonių ir klausimų. Ir priešingai: kapeliono netikrumas savo pareigose, bailus vengimas klausimų, mažina pasitikėjimą, didina abejones ir klausimus.

Reikia saugotis, kad nesusidarytų įspūdis, jog religija yra tikroji gyvenimo ir džiaugsmo marintoja. Pažangos, laisvės stabdis, smulkaus, vidutinio buržuazinio vegetavimo auklėtoja ir palaikytoja. Prieš bręstančio jaunuolio akis ji tespindi kaip aukščiausioji ir švenčiausioji vertybė, kaip vienintelis ryšis tarp šiapus ir anapus, kaip vienintelė didvyrių mokykla, kurios vėliavą leista iškelti kiekvienam iki svaiginančių šventumo aukštybių, kaip nuolatinis sursum corda kvietimas, kaip tikrosios laisvės palaikytoja, medžiagos ir instinktų vergijos triuškindytoja, pilnutinės asmenybės ugdytoja.

Dar sunkesnę negu pasaulėžiūrą kova, jaunuolis turi vesti doringą kovą. Nauji nepatirti sunkumai ir rūpesčiai sudrumsčia ramybę, kelia nerimą. Kąžkas naujo, nepatirto pagauna jaunuolio dėmesį. Naujai pabudęs seksualinis polinkis ne tiek pavojingas dėl patrauklumo jėgos, kiek dėl žadinamo smalsumo. Jaunuolis nori išlikti skaistus. Kapeliono pareiga parodyti sunkiai kovojančiam jaunuoliui tos kovos prasmę, skaisčiau gyvenimo grožį ir reikalą, didįjį gyvenimo paskyrimą. Tik tos rūšies pamokymas turi būti labai taktiškas, sekmingas, rimtas, tinkamu laiku atliktas, surištas su paslėptu klausimu, einamu kursu, pamokoj, rekolekciuose, klausykoje. Juo seksualis svietimas ir auklėjimas labiau įjungtas į bendrąjį auklėjimą, juo geriau. Jo iškelimas ir pabrėžimas daugiau pakenkia negu padeda. Labiau jaunimą apsunkina, negu išlaisvina. Kai natūralios priemonės dažnai bejėgės, išganingos pagalbos jaunuolis semiasi iš religijos iš jos galingų, valią stiprinančių motyvų, iš gausių maldos ir sakramentinio gyvenimo praktikos jėgų. Initium sapientie timor Domini.

§ 4. Pubertetinis jaunuolio-ės amžius.

Su lytinio brendimo pabaiga (17/18) jaunuolis įeina į ramesnę vystymosi tarpsnį. Nors nenurimę sielos verpetai, bet vidaus atmosferos įtampa nebėra taip aštri. Jis jaučiasi tvirčiau pastatęs koją gyvenimo pakopoj, daug ką išgyvenęs ir išsiaiškinęs, Audringi atskirų sielos funkcijų augimo metai, pakilusio jausmingumo bei valios rutuliojimas baigiasi.

Ivyksta pasaulėžiūrinis apsisprendimas, kaip buvusių vidaus kovų vienokia ar kitokia išeitis. Kaip kritiškai pasaulėžiūrinės krizės metai daugelio pedagogų laikomi 17/18 m.

Religinės abejonės dabar bendresnio, principinio pobūdžio. Apsisprendžiama ne dėl vienos kitos tiesos, bet apskritai dėl religijos. Svarbiausios berniukams problemos — tikėjimo ir k. mokslų suderinimas, teodicijos klausimai, mergaitėms — sielos nemarumo, amžinojo gyvenimo dalykai.

Trečiojo septynmečio pabaigos jaunuolis jaučiasi esąs pašauktas kritikas ir reformatorius. Jis drąsiai kritikuoja visuomeninį, valstybinį, kultūrinį, religinį gyvenimą, jų apraiškas ir formas. Jis nori viską reformuoti geriau, teisingiau sutvarkyti. Sielos gilumoje būdamas revoliucionierius, idealistas ir racionalistas¹⁾ savo sprendimuose yra griežtas, daug reikalaujės, nepakenčias rutinos, sustingimo, atgyvenusių formų, noris kurti naują gyvenimą, naujas vertybes.

Pas dažną, pastebimas savęs aukštinimas, savojo aš iškelimas ir visko centre statymas. Taip išdidžiai jaučiasi jaunas studentas prieš gimnazistą, arba aštuntokas prieš pirmoką. Sunku betilpti paskutinių klasių gimnazistams mokyklos drausmės rėmuose, kada jų idealas yra laisvė, laisvas apsisprendimas, savistovumas, self. government, art. nomija.

¹⁾ G. Grunwald, Pädagogische Psychologie, Berlin 1921, 104.

atskiro kambario raktas kišeneje. ²²Jaunuoliška drąsa ir intelektualinė puikybė gali peržengti leistinas ribas ir sudaryti rimtų pavojų, ypač jei truks tiesos meilės, gilios pagarbos viskam, kas gera, kilnu, šventa, teisinga.

Jaunuolis yra pajėgus ir linkęs prie gilesnio svarstymo, galvojimo. Tai amžius, kada filosofija ypač mylima ir studijuojama, filosofiniai klausimai aktualūs, tosrūšies literatūra mėgiama ir skaitoma. Po beletristikos kūrėjų ateina eilė Vydūnui, Salkauskiui, Kantui, Sopenhaueriui. Nuo skaitymo neatbaido turinio kietumas, nesuprantamumas.

Kokių pedagoginių reikalavimų stato šio laikotarpio jaunuolių amžius? 1. Religijos mokyme tikėjimo tiesas giliau pagrįsti ne tik apreiškimo, bet ir grynojo proto argumentais. Dieviškieji įsakymai ir doriniai reikalavimai laikinti kaip *lex naturalis*, kaip mūsų proto reikalavimas. 2. Vartoti darbo mokyklos metodą, kuris geriau atitinka į žinojimą ir kūrybiškumą besiveržiančią jaunuolių dvasią. 3. Juo jaunuolis arčiau pilno subrendimo, juo daugiau auklėjime turi rasti vietos auklėjamas savistovis apsisprendimas. Čia pat savistovus gyvenimas, kuriame teks vaikščioti savo kojomis, gyventi savo galva. 4. Jaunuolių mokymas ir auklėjimas reikalauja tvirtos rankos, suprantančios ir atjaučiančios širdies, kantrybės ir susilaikymo nuo priekaištų. Kartais kova su bręstančių ydomis yra laužymas jų būsimo charakterio: daugelis konjunktyūros riterių prisitaikymo meno atstovų todėl tokiais liko, kad su jų jaunystės tiesiu elgesiu ir griežtumu artimieji ir pedagogai kovojo kaip su nuodėme ir akiplėšiskumu. Negalima nei pereinamo laikotarpio sutrumpinti, nei naturaliai su brendimu susijusių apraiškų išvengti, nepakenkiant ateities gyvenimo charmoningumui, pilnumui, savistovumui.

Vienas kitas aukščiau minėtas lyg ir neigiamas jaunuolių dvasios bruožas turi savo tikslą ir prasmę. Jaunoji karta negali būti pakartojimas senesniosios kartos. Be savimi pasitikėjimo, kritiškumo, kūrybinio užsidegimo negalima pažanga, kilimas. Jei jaunimas be kritikos perimtų, ką suaugę yra pasiekę ir tuo pasitenkintų, tuo pačiu būtų pakirstos visokiai kūrybai šaknys, dvasinis gyvenimas sustingtų į negyvas formas. Nuostabi Kūrėjo išmintis ir gerumas suteikė ne tik gamtai, bet ir pačiam žmonijos gyvenimui ir nuolat vykstantį audringą, kupiną gyvybės jėgų pavasarį, ir ramesnę vaisius brandinančią vasarą ir turtingą rudenį.

Truputį pažvelgėm į dinaminį žmogiškąjį pavasarį, į vaiko-paauglio jaunuolio nuolat besikeičiantį sielos gyvenimą. Tai dirva, į kurią beriame dieviškojo žodžio sėklą; tai būtybės, kurias vedame į anapus. Svarbu, kad jas vis geriau pažintume ir karščiau mylėtume, mylėdami ir pažindami joms padėtume.

Sugrius architektų statyti rūmai, į dulkes subyrės gražiausios skulptorių statulos, laiko dantys sunakins puikiausius dailininkų paveikslus, nutils muzikos simfonijos, surūdis rašytojo plunksna — didžiausi mokslo ir meno kūriniai nepasieks amžinybės slenkščio. Tik religijos mokytojo kūryba jį peržengs ir tvers amžinai. Nemirtingose sielose sukurtieji Kristaus paveikslai bus nuolatinė amžinai vykstanti paroda.

PEDAGOGINIŲ MOKSLŲ KRIZĖ IR NAUJI KELIAI

Kaip visi kiti mokslai, taip ir pedagogika pergyvena šiandien krizės, persilaužmo, perversmo laikotarpi, „Ugdymo Krizė“, „ugdymo revoliucija“, „nauja mokykla“, „naujas ugdymas“ . . . — šitokiom bei panašiom antraštėm jau prieš kelias, dešimtis metų pāsipylė pedagoginėje spāudoje eilės veikalų bei straupsnių,¹⁾ iš kur susidaro bendras ispūdis, kad tradiciniai ugdymo idealai, kuriuos iškėlė renesanso, švietimo ir romantizmo gadynės, yra vienpusiški ir kad pati nūdieninė mokykla yra reformuotina iš šaknų.

¹⁾ Pažymėtina:

- B. Bartels, Von der Lernschule über die Arbeitsschule zur Erziehungsschule. Deutsche Mädchenbildung: Jg. 8, 2 (58 ff.).
- C. H. Becker, Kant und die Bildungskrise der Gegenwart. Leipzig 1924.
- M. Bondy, Das neue Weltbild in Erziehung. Jena 1922.
- O. Décroly, Vers l'école renouée 1921.
- A. D e m p f, Die weltanschaulichen Wurzeln der Bildungskrise. Schule und Erziehung: Jg 20 (1 ff.).
- A. Dir k e n s, Krisis und Wende des christlichen Geistes. Die deutsche Schule: Jg. 36, 8 (387 ff.).
- O. Eberhard, Von der Arbeitsschule zur Lebensschule, Berlin 1925.
- C. Englert Faye, Zur Krise der Pädagogik, Die Menschenschule: Jg. 6, 1 (26 ff.).
Die Krise der Pädagogik als Krise der Menschen. Die Menschenschule. Jg. 6, 6 (193 ff.).
- Al. Fischer, Krisis der Arbeitsschule. Die „Arbeitsschule“ 1924.
- R. Fischer, Erkrankte Erziehung. Die deutsche Schule: Jg. 37, 1 (7 ff.).
- H. Getzeny, Die Bildungskrise der Gegenwart und der deutsche Katholizismus. Die Tat: Jg. 19, 6 (425 ff.).
- F. Giese, Bildungsideale im Maschinenzeitalter und Arbeitsschule. Lehrenzeitung: Jg. 20, 22 (522 ff.).
- H. Girgensohn, Die Lage unserer Jugend in der geistigen Krisis der Gegenwart. Unser Werk: Jg. 1932, Sondern. (17 ff.).

Triukšmo perijodas pedagogikk24 prasidėjo XIX a. pabaigoj ir XX pradžioj: 1900 metais pasirodžiusi spaudoje švedų rašytojos Ellen Key (1849—1926) knyga „Vaiko šimtmetis“ buvo tarsi įvadas į naująjį laikotarpį pedagogikoje. Tai buvo revoliucinių idėjų garsiakalbis. Išskyrus J. J. Rousseau ir jo 1762 pasirodžiusi pedagoginį romaną „Emilis arba apie ugdymą“ (Emile on de l'éducation) niekam dar nėra pavykę taip suįdominti ugdymo bei mokyklų pervarkymo klausimais plačiąją publiką ir jataip įaudrinti, kaip tatai yra padariusi Ellen Key, kuri nebuvo nei mokslininkė nei prityrusi pedagogė, o tiktai drąsių užsimojimų ir kovingo būdo motoris, puikiai valdanti plunksną ir be galo užsidegusi savo skelbiamon idėjom. Nuo 1880 iki 1898 m. jinai buvo mokyto ja vienoje mokykloje Stockholme, o vėliau dėstė darbininkū institute. Jos mėgiamiausia lektūra buvo: Spinoza, Mon-

S. Hall, Education problems I. New York and London.

P. Hoffmann, Die gegenwärtige Krise in der Schulreform. Leipzig 1927.

Ed. Holmes, What is and what might be. 1911.

W. Höper, Ugdymo revoliucija. Oldenburg 1932.

R. Kenneth, Education for Liberty, London 1918.

E. Köhler u. I. Hamberg, Die Krisis Psychologie und die Pädagogik, Wien 1929.

L. Korn, Lernschule oder Arbeitsschule? Wien 1924.

E. Kriek, Die Krise in der Erziehungswirtschaft. Ständisches Leben: Jg. 2, 6 (321 ff.).

G. Lombardo — Radice, Edukazione e diseducazione. Firenze.

P. Luchtenberg, Antinomien der Pädagogik. Langensalza 1923.

G. Marchesi, La fizione nell' educazione o la pedagogia del "come se". Torino 1911.

G. Palante, Les antinomies entre l'individu et la société. Paris 1913.

P. Peterson, Die neueuropäische Erziehungsbewegung. Weimar 1926.

F. W. Roman, The new education in Europe. New York 1923.

B. Rosenmöller, (hrsg.), Das katholische Bildungsideal und die Bildungskrise. München.

O. Rude, Die neue Schule. 3 Bde. 1927, 1931.

W. Saupe, Zur Ueberwindung der Bildungskrise. 1926.

W. Schneider, Zur Krisis in der Pädagogik. Zeitschrift für den er. Religionsunterricht. Jg. 43, 1 (4 ff.).

C. Sganzi, Das Wesensgesetz der Bildung und die gegenwärtige Krisis des humanistischen Bildungsideals. Schulpraxis: Jg. 21, 7.

K. F. Sturm, Vor einer Wandlung des Erziehungsideals? Die deutsche Schule: Jg. 36, 8 (353 ff.).

H. Vorwahl, Die Bildungskrise der Gegenwart. Schweizer Lehrzeitung: Jg. 77, 22 (241 ff.).

taigne, Rousseau, Madame de Staël, Spenceris, R. Vernhagen, J. St. Mill, Haeckelis, Darwinas, Ibsenas, Tolstojus. "Vaiko šimtmetis" yra ne koks sistemingas, nuodugnus pedagoginis veikalas, o mišinys minčių, prigrobstytų iš įvairių autorių, bet užtat knyga parašyta gyva, spalvinga kalba. Viskas kiaurai perimta patosu. Neapykanta, pyktis, pašaipa, iliuzijos, fantomai, sapnai ir tikrovė, teisybė ir melas, gėris ir blogis . . . — viskas čia susiję į vieną. Kokį pasisėkimą turejo Ellen Key knyga, rodo kad ir šis faktas: 1902 m. "Vaiko šimtmetis" buvo išvertas į vokiečių kalbą, o 1926 m. pasirodė 36 (!) knygos laida. Užtenka paduoti tik keliolika ištraukų ir skaitytojas pats susidarys vaizdą apie knygą:

"Atskiros moderniosios mokyklos reformos nieko nereiškia. Kol šiomis reformomis sąmoningai nėra ruošiamas didžioji revoliucija, kuri turi paversti griūvesiais visą dabartinę ugdymo sistemą, taip kad neliktų akmens ant akmens, taip, pedagogikos pasaulyje reikia didžiojo tvano, kur Nojaus Arka turėtų išgelbėti nuozuvimo tik Montaigne, Rousseau, Spencerį ir vaikų psichologijos literatūrą. Tvanui praėjus ir Arkai atsidūrus žemės pavirsiuje žmonės privalėtų ne mokyklas statyti, o užvesti vynuogynus, kur mokytojų uždavinys būtų, pakelti vaikams iki lūpų vynuogių kekes . . ."¹⁾

"Kol tėvas ir motina nenulenks iki žemės galvu prieš vaiko aukštįbę kol jie neižiūrės, kad vaikas tai yra tik kitas vardas išreikšti sąvokai „didybė“, kol jie nepajus, kad jie laikydami savo rankose ramiai besišilinti, snaudžiantį kūdikį, žmonijos ateitį laiko savo rankose, kad kūdikio, žaidžiančio prie jų kelių, paveiksle gyvai byloja į juos žmonijos istorija, — tol jie ir nesugebės suvokti, kad jie lygiai tiek turi galios bei teisės nustatyti šioms jaunoms būtybėms įstatymams, kiek jie turi galios bei teisės nustatyti riedėjimo kelius žvaigždynamis dangaus erdvėse . . ."²⁾

"Kaip būtų pagaliau imti vieną kartą sekti gamtos nurodymais ir pamatyti, kad didžiausia auklėjimo paslaptis kaip tik yra — ne auklėti"³⁾

Nežiūrint visų perdėjimų ir statybinės minties stokos, Ellen Key knyga pasiekė savo: plačiąją visuomenę ji išjudino ir paskatino susidomėti mokyklų padėtimi ir jų reformos reikalu o rimtas vertė paieškoti mokyklinių negerovių, gilesnių priežasčių iš esmės peržiūrint senąją ugdymo organizaciją ir ieškant naujų kelių. Prieta pamažu bendros išvados, kad senoji mokykla tikrai yra atgyvenusi savo amžių, nes jos organizavimo pagrindas buvo padetas klaidingas, vienaspusiškas žmogaus bei gyvenimo suvokimas. Tai buvo pagrindinis

¹⁾ Ellen Key, Das Jahrhundert des Kindes. 1921. 283 p.

²⁾ Ellen Key, op. c. 190 p.

³⁾ Ellen Key, op. c. 122 p.

psichologinis akstinas tos milžiniškos pažangos, kurią padarė pedagogikos mokslai per pasteruosius 50 metų. Ne tik matematikos mokslų srityje, kur visų dėmesį atkreipia santykybes teorija bei Riemanno sferinė geometrija, ne tik fizikos bei chemijos mokslo srityje, kur šiandien visų dėmesį atkreipia atominės bombos atradimas, yra padaryti netikėtini šuoliai į priekį, — ir pedagogikoje šiandien pasiekta daug kas, ką galima pilnai pavadinti kopernišku perversmu.

Kad pedagogika turės didelį vaidmenį pokarinėje gadinėje, parodo tokių institucijų steigimas UNO rémuose, kaip UNEICO. "Duokit man tik ugdymą į mano rankas, ir aš jums pakeisiu žemės veidą", kalbėjo nukamuotai Europai G. W. Leibnicas, kada visos mūsų žemyno tautos buvo ūkiškai ir morališkai nuteriotos aršaus, 30 metų trūkusio karo. Ne prie kitokių išvadų prieina ir šių dienų tautų bei žmonijos gyvenimo vairuotojai, kaskart vis labiau įžūrėdami, kad šių laikų ukinė, socialinė, politinė, kultūrinė krizė, iš esmės imant, yra žmogaus krizė. Žmogus susibankrutijo. Todėl ir visos kalbos bei bet kokių išorinių priemonių organizavimas gyvenimo krizei nugalėti nueis vėjais, kol visuotinės šių dienų žmonijos katastrofa bei sielvartas nepagimdys naujo žmogaus, kilnesnio, karžygiškesnio, did žiadvasiškesnio už praeities žmogų, sukūrusio socialinę bei politinę santvarką, kurioj lemta užtrokšti ne tik pavieniams, bet ir tautoms.

Pavienių žmonių, luomų, tautų bei visos žmonijos gyvenimo atnaujinime pedagogikai teks ypatingas vaidmuo. Kiekvienam tad, net ir atokiau nuo pasaulio stovinčiam žmogui yra įdomu sužinoti, koks šiandien yra paskutinis pedagoginių mokslų žodis. Norint susidaryti bendrą dalyko vaizdą, t. y. norint suvokti, kokį perversmą išgyvena šiandien pedagoginiai mokslai, ir kokie yra atrasti nauji keliai, reikia paliesti ir išsiaiškinti du pagrindiniai klausimai.

1. Kas yra ir kodėl yra pedagoginių mokslų krizė?
2. Ar šiandien jau galutinai nugalėta pastaroji krizė ir kaip ji nugalėta? Kokie ugdymai iškyla pokarinėje gadinėje? Kokia pedagogika bus ateities pedagogika?

I.

Pedagogika glaudžiai, neatskiriama siejasi su pasaulėžiūra¹⁾ Pedagogikai ji turi vedamosios reikšmės. Savaime yra suprantamas dalykas, kad ten, kur nėra pasaulėžiūrinio nuodugnumo, ten negali būti ir min-

¹⁾ Plg. W. Moog, Grundfragen der Pädagogik der Gegenwart. Osterwieck, Harz und Leipzig 1923. 38 p.; W. Moog, Philosophische und pädagogische Strömungen der Gegenwart in ihrem Zusammenhang. Langensalza 1928; Prof. Dr. P. Menzer, Leitende Ideen der Pädagogik der Gegenwart. Osterwieck und Harz 1926. 15 p.; Prof. J. Adams, the evolution of educational theory. London 1912. 1—41 p., 356—401 p. A Haas, Weltanschauung und Erziehung. Osterwieck 1921; M. Frischeisen-Köhler, Bildung und Weltanschauung. Charlottenburg 1921.

ties bei siekiamo tikslo aiškum²⁷ kurgi nėra aiškai suvokiamo tikslo, ten gali būti kalba tik apie žmogaus pasielgimą, išėinant iš atsitiktinių, išorinių sąlygų, o ne apie pastovia linkme nukreiptą ir pastoviu būdu atliekamą veikimą. Mintis privalo visados eiti prieš veiksma, kaip žaibas eina prieš perkūną.

Didžiausi žmonijos auklėtojai, kaip antai Sokratas, Seneka, Sv. Augustinas, Vives, Komenijus, Pestalozzi, Don Bosco etc. — buvo ne tik aiškiai užbrežto ir pastoviai siekiamo idealo išpažinėjai, bet ir to siekiamo idealo gyvi įkūnytojai, ir čia kaip tik slepiasi ta milžiniška minėtų asmenybių auklėjamoji veikmė ne tik esamoms, bet ir būsimoms kartoms, nes ugdytojas moko ir paveikia ne tik tuo, ką jis sako, bet dar daugiau tuo, kas jisai yra.

Pasaulėžiūrinis bei idejinis bejėgiškumas ir lėkštumas paverčia žmogų vėjo į visas puses linguojama nendre, kuriai telieka arba pasiduoti kiekvienam naujai pučiamam vėjui arba visiškai palūžti.

Galima įsivaizduoti bei pateisinti pasaulėžiūriškai nepajėgų ir nepasirengusį techninių profesijų atstovą, k. a. techniką, inžinierių, chirurgą, bet tik ne pedagogą, kurio juk esminis uždavinys yra nurodyti žmonijai aukštesnio, pilnutinio gyvenimo kelius, tais keliais pačiam pirmiau eiti ir gyvu pavyzdžiu kitus vesti. Kaipgi ir kurgi jis galės kitus vesti, jeigu pats bus neregys.

Pasaulėžiūra buvo, yra ir bus pedagogikos siela. Štai kodėl pedagogikos krizė, iš esmės imant, yra pasaulėžiūros krizė. Didžiausi pedagoginiai mūšiai vyko kaip tik ne pedagoginių o pasaulėžiūrinių karų laukuose, sako prof. F. de Hovre.

Pedagogikos krizę suprasti reiškia pasaulėžiūros krizę suprasti.

Apie XIX amžiaus galą ir apie XX amžiaus pabaigą kultūros bei gyvenimo arenoje pasirodė kaip galutinai išryškėjusios trys iš esmės skirtingos ir viena kitai priešingos pasaulėžiūros:

1. Sensualistinė bei materialistinė pasaulėžiūra
2. racionalistinė bei idealistinė pasaulėžiūra,
3. voliuntaristinė bei sociologistinė pasaulėžiūra.

Neturėdami čia nei galimybės nei būtino, tiesioginio reikalo gilintis į šių trijų pasaulėžiūrų esmę, pabrėšime tik kad: šių trijų pasaulėžiūrų istorinės šaknys siekia giliai į praeitį, bet tik XX amžiaus pradžioj jos visos trys galutinai išryškėjo ir suėjo įtarpusavinę kovą; kiekviena šių pasaulėžiūrų sukūrė savitą gyvenimo stilių, savitą gyvenimo santvarką.

1. Sensualistinės, empiristinės, materialistinės pasaulėžiūros lopšys — prancūzų ir paskui rusų revoliucija.

2. Racionalistinės pasaulėžiūros lopšys reformacija, turinti savo pradžią humanizmo sąjudyje, gi savo tąsą švietimo gadynėj bei

deizme ir galop atbaigimą visapasaulyname šių dienų masonerijos sąjūdyje, bei organizacijoje.

3. Voliuntaristinės bei aktyvistinės pasaulėžiūros lopšys — r o m a n t i z m a s, kurs tarsi užianti audra viesulingai perėjo per visa žemės rutulį, visur pabudindamas tautinę sąmonę ir per tai sukeldamas tautinius bei rasinius sąjūdžius..

Prancūzų bei rusų revoliucija iš vienos pusės, reformacija iš antros pusės, pagaliau romantizmas iš trečios pusės — štai tie trys dideli veiksniai, kurie vedė žmoniją aršiausių karų ir kraujo praliejimo. Ir būtent: reformacija privedė žmoniją prie ilgų religinių bei kultūrinių karų; prancūzų bei rusų revoliucijos privedė žmoniją prie ilgų socialinių bei klasinių karų, romantizmo išpuoselėtas nacionalizmas, pėrėjęs į ligotą ir aklą šovinizmą, privedė žmoniją prie politinių bei grynai imperialistinių karų.

Racionalistinė, humanistinė, antropocentrinė pasaulėžiūra rado gyvenimišką savo išraišką kapitalistiniame gyvenimo stiliuje, gi tuo tarpu sensualistinė, materialistinė pasaulėžiūra rado savo išraišką socialistiniame ir būtent komunistiniame gyvenimo stiliuje.

Kapitalistinėje gyvenimo santvarkoje neišjudinamąjį, absoliutų, gyvenimo vidurtaškį sudaro a s m u o. Asmuo čia yra visų daiktų matas pagal žinomąjį graikų posakį: Panton chrematon metron anthropos. Visa gamta, visa daiktinė visata su savo visais medžiaginiaisiais ištekliais čia palenkiama žmogui, kaip visatos karaliui: Santykis tarp daiktinėės visatos iš vienos pusės ir žmogaus iš antros pusės čia yra toks, koks yra santykis tarp nuosavybės ir savininko. Komunistinėje gyvenimo santvarkoje atvirkščiai: gamta čia vienintelė visų turtų savininkė gi žmogus paverčiamas beturčiu, bei gamtinės tikrovės vergu, palenkiamas geležiniams daiktines visatos desniams ir vertinamas ne kaip visatos viešpats, o kaip mažytė medžiaginio pasaulio dalelė.

Trys minėtosios pasaulėžiūros ir jų kova kaip tik ir sudaro pedagogikos krizės idėjinį foną.

Pedagoginė krizė, iš esmės paėmus, yra šių trijų skirtingų pasaulėžiūrų bei skirtingų gyvenimo stilių kova, kova galutiniojo savo fazėj. Reikalas, būtent, tas, kad kiekviena iš šių trijų pasaulėžiūrų yra davusi atitinkamą pedagoginę mokyklą. Taip tad XIX amžiaus pabaigoj ir XX amžiaus pradžioj suėjo į kovą trys skirtingos, viena kitai priešingos mokylos:

1. Natūralistinė mokykla
2. Humanistinė mokykla
3. Aktyvistinė bei sociologistinė mokykla.

Natūralistinė mokykla, turinti savo pasaulėžiūrines šaknis prancūzų revoliucijoje ir savo tėvu J. J. Rousseau, kurs savo idėjom susprog-

29
dino regime ancien pagrindus ir tuo būdu paruošė kelią revoliucijai, turi perdem revoliucinį, socialistinį, anarchistinį charakterį. Natūralistinės pedagogikos dideliausias apaštalas XIX a. pabaigoj ir XX a. pradžioj yra grafas L. N. Tolstojus (1828—1910). Jo įtaka yra milžiniška. Kas J. J. Rousseau yra buvęs prancūzų revoliucijai, tas Tolstojus yra buvęs rusų revoliucijai. Tai Neo-Rousseau. Rousseau ir Tolstojus: tai tarsi du vulkanai, kurie nežiūrint erdvės bei laiko nuotolio, yra sujungti paslaptingos, tamsios požeminės srovės, kad tuo būdu lengviau galėtų išsiveržti į žemės paviršių ir bendrai vykdyti vieną ir tą patį sprogdinamąjį bei naikinamąjį darbą. J. J. Rousseau Tolstojui buvo viskas. Nuo pat vaikystės dienų nešiojo Tolstojus ant krūtinės J. J. Rousseau paveikslą, kaip kad buvo paprotys daryti tik su kryžium ir su šventųjų paveikslais. Jau Rousseau buvo pradėjęs aršią kovą prieš recionalizmą bei kultūrą, o Tolstojus tą kovą privedė iki galo. "Jeigu prigimtis mus paskyrė būti sveikais, tai aš beveik drįstu tvirtinti, kad žmogus, kurs mąsto, yra išsigimes sutvėrimas", sako Rousseau.¹⁾

Tolstojaus pedagoginių idėjų garsiakalbis buvo žurnalas "Laisvasis ugdymas" (Svobodnoje vospitanije), suspietęs didelį būrį pedagogų, iš kurių labiausi ai paminėtini: J. J. Gorbunov-Posadov, K. N. Vencel. J. V. Kistjakovskaja, N. K. Krupskaja. Tolstojus nebuvo pedagogas teoretikas, kaip Rousseau: jis savo skelbiamas idejas yra bandęs įgyvendinti praktiškai daugelyje mokyklų, kurias jis pats buvo pristeigęs Jasnaja Poljanoj. "Juo daugiau vaikas yra sugedęs, juo mažiau jis privalo būti auklėjamas, juo daugiau jis yra reikalingas laisvės", sako Tolstojus²⁾. "Vos tik aš daviau vaikui pilną laisvę, tai jis man sukūrė tokio grožio poetinį veikala, kokio antro nerasi rusų literatūroje. Dėl tos tai priežasties, mano isitikinimu, mes negalime mokyti vaiką rašyti bei rašytojauti"³⁾.

Tolstojus, skelbdamas kovą kultūrai bei visoms esamoms institucijoms k. a. valstybei, bažnyčiai etc., ruošė kelią bolševizmui. Jis yra sovietinės pedagogikos didysis pirmatakas: viena iš aktyviausių tolstoizmo atstovių ir "Laisvojo ugdymo" bendradarbių — minėtoji Nadežda Konstantinovna Krupskaja, Lenino žmona, savo 1917 pasirodžiusiu spaudoje veikalu "Liaudies ugdymas ir demokratija" (Narodnoje obrazovanije i demokratija) yra pati pirmoji padėjusi sovietų pedagogikai pasaulėžiūrinius pagrindus.

¹⁾ Si la nature nous a destiné à être sains, j'ose presque assurer que l'homme qui médite, est un animal dépravé.

²⁾ L. N. Tolstoj, Pädagogische Schriften. Ausgabe von R. R. Löwenfeld. Jena 1907. I Bd. 305 p.

³⁾ Op. c. 305 p.

Jeigu natūralistinė mokykla bei pedagogika turi perdėm revoliucinį, socialistinį, anarchistinį veidą, tai humanistinė bei racionalistinė mokykla bei pedagogika, atvirkščiai, yra perdėm konservatyvi: jeigu netūralistinė mokykla, iškeldama gamtą prieš žmogų, kūno pasaulį prieš sielos pasaulį, širdies pasaulį, prieš proto pasaulį, juslių pasaulį, prieš sąvokų pasaulį etc, yra linkusi suvesti visą ugdymą į auginimą (Pflege, the nurture), kaip tatau yra padaręs J. J. Rousseau, tai humanistinė mokykla, kaip humanizmo, reformacijos ir švietimo gdynės idejų gyvoji tauta, iškeldama žmogų prieš gamtą, sielos pasaulį prieš kūno pasaulį, protą prieš jausmą, sąvokų pasaulį, prieš juslių pasaulį etc. suveda ugdymą į didaktiką. Galop aktyvistinė mokykla, iškeldama kultūros bei bendruomenės pasaulį prieš gamtą ir žmogų, dvasios pasaulį prieš kūno ir sielos pasaulį, valią prieš jausmą ir protą, vaizduotės pasaulį prieš juslių ir sąvokų pasaulį, etc. ugdymą suveda į lavinimą (Uebung, the training).

Natūralistinei bei materialistinei mokyklai ugdymo tikslas yra sveikas individas — gamtažmogis: žmogus čia suprantamas kaip gamtinių bei fizinių jėgų kompleksas. Humanistinei mokyklai, atvirkščiai, ugdymo tikslas yra sąmoningas asmuo, t. y. žmogus ne įjungtas į gamtinio gyvenimo vyksmą ir jam palenktas, bet nuo gamtinio gyvenimo atsiskyręs, jį prašokęs, apvaldes, kiek galima daugiau apipavidalintas, sukilnintas žmogus.

Aktyvistinei mokyklai bei pedagogikai ugdymo tikslas yra veiklus charakteris, t. y. žmogus, kuris yra iškilęs ir viršum gamtos ir viršum savo asmentinio gyvenimo interesų, savo veikla įsijungęs į bendruomeninį gyvenimą ir jam tarnaujantis.

Jeigu natūralistinei mokyklai ugdymas yra ne kas kita kaip įjungimas augančios kartos į gamtinį, ūkinį, parmoninį, daiktinį gyvenimą ir palenkimas jam tarnauti, tai ugdymas yra atitolinimas augančios kartos nuo primityvios, grubios gamtinės gyvenimo būklės; galop aktyvistinei mokyklai ugdymas yra ne kas kita kaip išlaisvinimas žmogaus ir iš gamtinio, daiktinio ir iš asmeninio, egoistinio gyvenimo kiaučių ir įjungimas jo į bendruomeninį (k. a. šeimini, tautinį, profesinį, valstybinį, visuomeniškąjį) gyvenimą bei jo vyksmą.

1. Žmogau, grįžk į gamtą! Atgal į gamtą! — šaukia natūralistinės pedagogikos atstovai J. J. Rousseau, Tolstojaus, Bakunino, Krapotkino, Vencelio lupomis. Kuo toliau nuo savęs ir nuo savo egoizmo, kuris pasireiškia bet kokios privatinės nuosavybės turėjimu, ir kuo arčiau prie gamtos. Kuo toliausiai nuo kultūros ir kuo arčiausiai prie paprastumo, natūralumo, primityvumo. "Grįžkite atgal į miškus ir būsite žmonės", — šaukė europiečiams Rousseau.

2. Žmogau, grįžk pats į save! Atgal į savo dvasios

vidų! Žmogau, grįžk į smę šaukia humanistinės pedagogikos atstovai, ypač pietizmo bei puritonizmo vadovai.

3. Žmogau, agal į bendruomenę! — šaukia aktivistinės pedagogikos atstovai.

Jeigu natūralistinė pedagogika aukščiausiu ugdymo tikslu stato žmogaus sugamtinimą sudaiktinimą ir nužmoginimą, tai humanistinė pedagogika — žmogaus sužmoginimą ir nugamtinimą, o sociologinė pedagogika — žmogaus subendruomeninimą.

Pirmasis kelias, pats vienas skyrium paimtas, yra vienašališkas ūkio bei technikos kelias; antrasis — vienašališkas kultūros kelias; trečiasis vienašališkas — civilizacijos kelias.

Natūralistinė socialistinė pedagogika rado geriausią savo dirvą Rytuose ir būtent Rusijoje; humanistinės, individualistinės pedagogikos tikroji tėvynė yra vakarai ir būtent Anglija, aktivistinė bei sociologistinė pedagogika rado geriausią savo dirvą, Naujajame Pasaulyje ir, būtent, Jungtinėse Amerikos Valstybėse.

Sovietų pedagogika, pagrįsta, minėjome N.K. Krupskojos ir šplėtota kitų¹⁾ yra pati revoliucingiausia, anglų pedagogika yra pati konservativiskiausia, amerikiečių — pati dinamiškiausia. Anglų tipingiausios mokyklos, vadinamos public schools, t.y. viešosios mokyklos, kurios tikrenybėje yra nustačiusios bei suformavusios tautinį bei tradicinį anglo tipą, ne tik Europoje, bet ir visam pasaulyje plačiai žinomu gentleman' vardu, galima drąsiai pavadinti pasaulinėmis konservatizmo tvirtovėmis bei bunkeriais: čia ir šiandien viešpatauja ta pati dvasia bei tvarka, kokia jinai buvo prieš pusę tūkstančio metų. Šios mokyklos skirtos vien aristokratiniams bei valdantiejiems sluoksniams. Ypač yra žinomos šios devynios minėtosios rūšies mokyklos, išauklėjusios Britų Imperijai pačius įžymiausius vyrus: 1. Winchester, 2. Eton, 3. Westminster, 4. Charterhouse, 5. Har-

1) Plg. P. P. Bonksij, Die Arbeitsschule, 1. und 2. Teil. Uebersetzung v. R. Ruoff. Berlin 1921. — A. Pinkevici, Trudovaja skola. — Moskva 1925. — A. Kalasnikov, Ocerki marksistkoj pedagogiki, Moskva 1929. — N. Skrypnik, Osnovnyje jedinoj sistemy narodnogo obrazovanijaSSSR. Moskva 1930. — Svadkovskij, Metodologiceskije osnovy marksistkoj pedagogiki, Moskva 1931. b) Vapros y sovetskoj pedagogiki, Moskva 1929. — W. Nevskij, Skola klub trudjascego junosestva, Kostrome 1920. — W. Lukasevic, Molodaja respublika, Moskva 1923. — A. M. Gelmont, Nasi deti pered licom vojennoj i konterrevoliucionoj opasnosti, Moskva 1930. — W. A. Waganij, O sisteme narodnogo obrazovanija 1930. — J. Rjappo, Sovetskaja profesionalnaja skola, Charkov 1926. — J. Rjappo, Problemy profesionalisma i politechnisma vi sovietsoj skolnoj sisteme. Charkow 1928.

row, 6. Rugby, 7. Merchant Taylors³², 8. St. Paul's 9. Shrewsbury. Šioms mokykloms programą ir dvasią nustatė J. Sturm (1507—1589), šalia Kalvino, John Miltono, Janseno, Spenerio, Franckes etc. vienas iš žymiausių pijetizmo vadovų Europoje. Praeitame šimtetyje ypač yra pagarsėjęs Thomas Arnold (1795—1842). Kas nori suvokti tipingų Anglijos mokyklų — public schools — dvasią ir išleidžia iš akių humanizmo, reformacijos puritonizmo, deizmo sąjūdį bei istoriją, tas visad prašaus pro šalį ir anglo psichologijos niekad nesupras. Reikia gerai įsidėmėti, kad revoliucinis sąjudis, radęs savo radikaliausią išraišką prancūzų ir rusų revoliucijoje iš vienos pusės ir reformacijos sąjūdis, radęs savo radikaliausią išraišką angliškam puritonizme bei konservatizme iš antros pusės, — tai du sąjudžiai, priešingi vienas antram kaip ugnis ir vanduo. Europos kultūros istorijoje Anglija vaidino gaisrininko vaidmenį: jai teko gesinti kiekvieną revoliucijos gaisrą mūsų žemyne. Ji tą vaidmenį puikiai iki šiolei vykdė ir tai būtent dėl to, kad yra viena iš džiausių bei tvirčiausių visame pasaulyje konservatizmo fortifikacijų ir tradicinė Anglijos mokyklų sistema kaip tik sudaro pačius tvirčiausius tos fortifikacijos bunkerius. "Waterloo mūšis, pasakė lordas Wellesley, Wellingtono kunigaikštis, buvo laimėtas Etono sporto aikštėje".

Public schools yra internatai. Tai savita, nuo išorinio pasaulio atskirta dvasios karalystė, kur yra ypatingai griežta disciplina, kur daug sportuojama ir stengiamasi ugdytiniams perteikti didžiosios anglų tautos tradicijos bei ypatybės.

Visai kitokį veidą negu sovietų ir anglų turi amerikiečių mokykla. Aktivistinė be pragmatistinė pasaulėžiūra, romantizmo pagymdyta, išeinanti iš prielaidos "Pradžioje buvo veiksmas" (Am Anfang war die Tat), tikrąją savo tėvynę surado Amerikoje, kurjai atstovauja tokie mąstytojai kaip James, Ladd Royce, Peirce, Dewey, etc. Activity, skill self-expression, efficiency, citizenship — yra amerikiečių pedagogikos megiamausi šūkiai.

Jeigu sovietų pedagogika yra kiaurai technikos bei politechnikos pedagogika, jeigu Anglijos pedagogika yra švietimo bei kultūros pedagogika, tai Amerikos pedagogika yra pritaikymo bei civilizacijos pedagogika, sovietų mokyklos pagrindinis uždavinys proletariato techniškas paruošimas bei apginklavimas pasaulinei revoliucijai vykdyti bei kapitalistinei gyvenimo santvarkai susprogdinti, anglų mokyklos pagrindinis uždavinys — perdavimas jaunajai kartai tūkstantmetiniu tautos gyvenimo formų bei tradicijų, siekiant gentleman'o idealo; amerikiečių mokyklos pagrindinis uždavinys išugdyti veiklų, darbiningą valstybės narį; Pirmuoju atveju ugdymas suprantamas kaip įjungimas jaunos kartos į ūkinę, gamtinę tikrovę, antruoju atveju kaip įjungimas jaunos į kultūrinę, istorinę tikro-

vę trečiuoju atveju kaip įjungimas jaunos kartos į valstybinę tikrovę. Užtat sovietams pedagogika yra ne kas kita kaip pritaikomieji gamtos mokslai arba dar paprasčiau pritaikomoji mechanika. Vienas iš įžmiausių sovietų pedagogų, P. Blonskij, savo žinomoj knygoj "Pedagogika" mokyklą aptaria kaip žmonių fabriką, o patį ugdymą kaip "antropotechniką"; anglams pedagogika — tai pritaikomieji filosofijos mokslai¹⁾ (applied philosophy), amerikiečiams pedagogika — tai pritaikomieji sociologijos mokslai, arba jų pačių kalba tariant, "pedagoginė sociologija" (educational sociology). Pastaraisiais laikais yra pasirodę daug puikių pedagoginės sociologijos veikalų²⁾.

Tarptautinio, Anglijoj išeinančio pedagoginio žurnalo "Naujoji Era" (The New Era) leidėja vadina Ameriką "pedagogine Mekka". Ir iš tikrųjų, šiandien ne tik įvairios prekės bei maisto gaminiai, bet ir naujos pedagoginės idėjas plaukia iš Amerikos į visus pasaulio kraštus ir užkariauja visus penkis žemės kontinentus. Amerikos pedagogų vardai kaip J. Dawey, C. W. Washburne (Winnetka-plan), McMurry ("Project-method"), E. Parkhurst ("Dalton-plan"), W. Wirt ("Platoon-plan") etc. yra žinomi visame pasaulyje. Amerikoniškos pedagogikos privalumas — nuostabus sugebėjimas paimti Europoje gimusias idėjas ir jas pritaikyti praktiškai. Už vis gi labiausiai jos patrauklus bruožas yra universalizmo dvasia, visame kame ieškanti vienybės daugiopume bei visakeriopume. Unum in pluribus — vienybė daugiopume — sakinyš išrašytas Amerikos vėliavoje — gali eiti motto pedagoginiam sąjudžiui Amerikoje. 1923 metais Kolumbijos Universitete, New Yorke; prie Mokytojų Koledžo (Teachers College) buvo įsteigtas Tarptautinis Institutas (international Institute of Teachers College), kurio paskirtis tyrinėti mokyklų bei ugdymo sistemas visame pasaulyje, kad iš esamų mokyklinių sistemų būtų galima atimestiblogąsias ir pasisavinti gerąsias puses. Čia dirba tokios žinomybės kaip Paul Monroe, T. Alexander, W. F. Russel, I. L. Kandel, pastarasis yra parašęs puikų, klasišką veikalą "Lyginamasai ugdymas", ("Comparative Education"), kur yra nuodugniai išnagrinėjęs ir apibu-

¹⁾ J. Adams, The evolution of educational theory. London 1912 1—72 p., 283—310 p.

²⁾ Killpartic Education for a changing civilisation 1927 H. Lee, The status of educational sociology in normal schools, teachers colleges, colleges and universities. New York; E. G. Payne, Principles of educational sociology. New York C. C. Peters, Foundations of educational sociology New York 1927. W. R. Smith, Principles of educational sociology. Boston 1928. D. Snedden, Educational sociology London 1923. W. Waller, The sociology of teaching. New York 1932.

dinės ugdymo sistemas — Amerikoje, Anglijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Italijoje, Sovietų Sąjungoje. Lyginamoji pedagogika — ši nauja aušra, daug žadanti ugdymo mokslų šaka. Europos žemynui yra dar tik pačioje užuomazgoje; jos atstovai čia gali būti skaitomi ant pirštu, (Fr. Schneider, P. Petersen, O. Eberhard, F. de Hovre, A. Ferrière).

Is to, kas buvo pasakyta apie tris pedagogikas, galime daryti galutinas išvadas:

Nūdieninė pedagogikos krizė yra kova tarp europėjinio, eurazinio ir amerikoniško ugdymo stilių. Šiandien vyksta milžiniška, iki šiolei dar nebūto mąsto ir įtamos kultūrinė kova tarp Rytų, Vakarų ir Naujojo Pasaulio, tarp Azijos Europos ir Amerikos. Kas to neižvelgia, neižvelgia pagrindinių veiksmų, kurių susidūrimo istorinėj trikovėj pamažu brėžiasi naujos universalistinės epochos vaizdas. (B. d.)

* * *

P. Maldeikis

ŽMOGAUS DVASINIS HARMONINGUMAS

I. Žmogus kaip dviejų pradų sintezė.

II. Dviejų pradų pusiausvyra žmoguje.

1. Tą pusiausvyrą suardo polinkių vyravimas;

- a) savisaugos polinkis, b) maitinimosi polinkis,
- c) seksualinis polinkis, d) reikšmės polinkis,
- d) nuosavybės polinkis, e) polinkių ir dvasinio gyvenimo santykiavimo problema.

2. Dvasinę pusiausvyrą suardo ir neproporcingas psichinių funkcijų išsiplėtojimas.

3. Tariamasis dvasios vyrovimo pavojus.

III. Tremtinių gyvenimo sąlygų įtaka jų dvasinei pusiausvyrai.

I. Žmogaus psichinis bei dvasinis gyvenimas yra daug sudėtingesnis ir įvairesnis negu jo kūno gyvenimas. Kūno gyvenimą nagerinėja ana-

tomijos bei fiziologijos mokslai. 35 svarbiausios kryptys — palaikyti palankiausiomis sąlygomis organizmo funkcionavimą, apsisaugoti nuo žalingų įtakų bei pavojų ir daugintis. Jo svarbiausios funkcijos — jautimas ir suderintas veikimas. Veikimas biologiniame organizme kyla kaip reakcija į jutimą. Šios reakcijos organizmo viduje vyksta refleksiniu būdu, gi jo viršinius veiksmus bei jo santykius su aplinka reguluoja instinktai; žmoguje instinktus pavaduoja polinkiai.

Psichologijos mokslo nagrinėjamas žmogaus psichinis bei dvasinis gyvenimas yra daug šakotesnis. Žinojimas, grožis, religija, žmonių bendravimas, moralė ir kitos dvasinio gyvenimo sritys — tai vis skirtingos kryptys, kuriomis šakojasi žmogaus dvasinis veikimas. Kiekviena tų sričių yra sudėtinga; pvz., labai sudėtingas yra žinojimas, išsišakojęs į šimtus įvairiausių mokslų labai sudėtingas yra grožio pergyvenimai, išsiliesdami į buities harmoniją ir įvairias meno kūrybos sritis; sudėtingi yra žmonių santykiai nuo didžiausios meilės iki didžiausios neapykantos bei keršto ir t. t.

Psichologijos mokslas vidinį gyvenimą dar skiria į psichinę ir dvasinę sritis. Psichiniais laikomi dauguma vidinio gyvenimo, tiek sąmonės, tiek pasąmonio, reiškinių, kurie sudaro mūsų psichinio gyvenimo mechanizmą. Dvasiniai iš psichinių išsiskiria tuo, kad jie nesibaigia pačame žmoguje, o yra nukrypę į kurią nors vertybę: žinojimą, grožį, moralę šventumą ir t. t. Jais žmogus pakyla aukščiau savo biologinių tikslų ir savo asmeninių reikalų. Tokie dvasinio gyvenimo reiškiniai yra žmogaus intelektualiniai, moraliniai, religiniai ir kiti aukštesnieji jausmai, o ypač dvasinę sritį žmoguje reprezentuoja jo protas ir valia. Tokiu būdu žmoguje galime įžiūrėti du priršingu poliu — fiziologinį ir dvasinį gyvenimą, kuriuos abu jungia žmogaus psichinis gyvenimas. Per fiziologinį gyvenimą žmogus santykiauja su gamta, o per dvasinį gyvenimą jis santykiauja su Dievu. Abu šie pradai — fiziologinis ir dvasinis — sudaro žmogų. Iš jų tarpusavio veikimo ir susidaro visa žmogiškoji prigimtis su visomis jos įvairybėmis. Būdami greta vienas kito, jie sudaro žmogiškąją visumą. Jų abiejų veikimas yra daugeliu atžvilgiu neišskiriamas, Fiziniai pergyvenimai atliepia dvasiniams, psichiniai bei dvasiniai pergyvenimai dar įtakos fiziologiniams reiškiniams. Abiejų sričių reiškiniai daugeliu atžvilgiu yra susiję, kad neretai negalime nė skirti, kur pasibaigia fiziologinis procesas ir kur prasideda psichinis bei dvasinis. Todėl kartais sakoma, kad žmogaus veiks muose mes net nerandame tokių psichinių bei dvasinių momentų, kuriems neatlieptų kuris nors fizinis procesas. Tokiu būdu į žmogų žiūrime, kaip į nesuskaldomą ir vieningą visumą, susidedančią iš fizinio ir dvasinio pradų. Šiuos abu pradus vieną nuo antro atskyrus, žmogus paliauja toliau egzistavęs, jis miršta.

II. Normaliai toji dvasinė-psichinė-fizinė vienybė yra reikalinga

ir atitinkamos pusiausvyros. Vienos kurios nors srities išsivyravimas kitų sąskaita tokią pusiausvyrą suardo, ir žmogus darosi vienašališkas. Tik visų sričių tarpusavio darnumas ir jų suderintas funkcionavimas sudaro sąlygas žmogaus asmenybei vispusiškai ir harmoningai išsiplėtoti bei pasireikšti. O kur nėra to visų žmogaus sričių suderinimo, ten susiformuoja vienpusiska, neharmoninga asmenybė.

1. Ypač daug disharmoningumo žmogaus asmenybei sudaro jo fizinės prigimties jėgų vyravimas. Tiesa, kol žmogus nėra suaugęs, kol nėra jo dvasinis gyvenimas pakankamai išsipletojęs, tol biologinių galių vyravimas yra naturalus. Pvz., naujagimyje vyrauja refleksai ir jie sukelia bei valdo visus jo veiksmus. Sustiprėjus jo sąmonės gyvenimui, tačiau jam dar nesant pajėgiam savo protu viską apspręsti, jo siekimams, kiek jie nėra auklėtojų jam iš šalies primesti, vadovauja instinktai. Instinktas verčia vaiką judėti, šliaužti, stoti, žaisti. Tačiau instinktas valdo žmogų tik tol, kol subręsta žmogaus dvasinis gyvenimas. Šiam subręstant, instinktas vis mažiau ir mažiau berodo savo teisių, o vis daugiau vietos užleidžia to augančio žmogaus sąmoningam nusistatymui. Augdamas žmogus vis daugiau pasinaudoja savo protu, nutoldamas nuo jo prigimtyje slypinčių instinktų vyravimo. Suaugusiame žmoguje grynai instinktinių veiksmų beveik neberandame. Juos čia pakeičia jo sąmaningas nusistatymas ir sąmoningas veikimas.

Tačiau, ir instinktiniam veikimui sumažėjus, dar neišnyksta biologinės srities įtaka dvasiniam gyvenimui. Toliau žmogaus fiziologiniai instinktai veikia dvasinį gyvenimą per polinkius. Polinkių vardu mes suprantame tuos žmogaus prigimties linkimus, kurie lygai, kaip ir instinktai, siekia kurių nors biologinių tikslų, ir kurie tačiau pasiduoda proto bei valios kontrolei. Polinkių sritis yra labai plati žmogaus psichiniame gyvenime. Jie yra didelis energijos šaltinis, kuris palaiko žmogaus veiklumą. Visų pirma, jie palaiko žmogaus organizmą. Jie išjudina žmogų kovoti su viskuo, kas gresia jo gyvybei bei jo egzistencijai, jie skatina žmogaus norą maitintis ir tuo palaikyti savo gyvybę bei sveikatą, jie dirgina žmogų nuolat ką nors veikti, judėti, žaisti, vaikščioti ir tuo palaiko organizmo jėga bei atsparumą; jie traukia žmogų sužinoti bei patirti viską, kas yra aplinkui, ir tuo padidina jo saugumą bei leidžia jam viską geriau panaudoti savo tikslams; jie skatina žmogų įsigyti bei pasirūpinti viską, kas jam ateityje gali būti reikalinga, ir tuo padeda jam užtikrinti bei aprūpinti savo ateitį ir senatvę. Kita polinkių grupė veikia žmogų priešingos lyties atžvilgiu; jie suartina du skirtingų lyčių individus, sujungia juos į šeimą ir tuo sudaro pagrindą gimti naujiems žmonėms. Dar kita polinkių grupė suveda žmones į bendruomenes ir skatina atskirus žmones tose bendruomenėse iškilti, pasireikšti, įgyti įtakos kitų tarpe, primetiti kitiems savo valią ir t. t. Žmogus, šių ir kitų polinkių veikiamas šių

stipriai jame besireiškiančių, ³⁷ jų skatinamas, siekia prigimties tikslų. Tačiau šie pigrimties siekimai nelieta be įtakos ir jo dvasiniam gyvenimui. Jie, kaip žmogaus prigimties jėgos, skatina žmogų ta ar kita kryptimi veikti, lenkia žmogaus valią į tuos ar kitus veiksmus. Jei žmogaus polinkių gyvenimas yra silpnas, tai jis neturo įgimto veržlumo bei judrumo, nerodo energijos veikti, būna pasyvus. Gali toks žmogus stipriai pasireikšti savo protu, tačiau jam trūks veiklumo, ir jis, kaip asmenybė, nepasireikš.

Tačiau per didelis polinkių veiklumas bei intensyvumas gali neigiamai paliesti bei nustelbti žmogaus dvasinį gyvenimą ir tuo būdu suardyti jo dvasinę pusiausvyrą. Pusiausvyra susidaro tada, kai polinkių stiprumas atitinka jo dvasinio gyvenimo intensyvumą. Tačiau ji buna suardoma, kai polinkių gyvenimas savo intensyvumu pralenkia jo dvasinį gyvenimą. Tada turime vienašališką, polinkių valdomą žmogų. Panašiai pusi ausvyrą suardo ir vieno kurio nors polinkio vyravimas, kada nustelbiami ne tik dvasinis gyvenimas, bet ir kiti polinkiai ir suardoma pusiausvyra tarp pačių polinkių. Lygiai vienašališką formuojasi žmogaus gyvenimas ir tuo atveju, kai žmoguje kurie nors atskiri polinkiai lieka neišvystyti.

Todėl ugdymu negali būti siekiama kovoti su žmogaus prigimties polinkiniais. Jie, kaip prigimties jėgos, negali būti naikinami, nes tuo pačių būtų griauinama ir žmogiškoji pusiausvyra. Ugdytojui kyla uždavinys tik švelninti atskirus per stipriai besireiškiančius polinkius ir derinti juos su visa žmogaus asmenybe bei vertybių pasauliu, kad jie, kad ir kaip bebūtų stiprūs, pasiduotų bei paklustų žmogaus dvasiai ir derintųsi į žmogiškąją vieningą visumą.

a. Vienas stipriausių žmogaus prigimties polinkių yra savisaugos polinkis. Žmogus visada ir visur stengiasi vengti to, kas grėstų jo gyvybei, sveikatai, saugumui, nors ir šis polinkis normaliai pasiducda religinių ar socialinių įsitikinimų reikalvimams nevengti ir tokios padėties, kada jo gyvybė statoma į pavojų. Ir jei tik kalbamas polinkis nėra per daug išbujojęs, žmogus, savo principų vedamas, neretai pasjelia jam priešingai. Ugniagesiai neretai turi eiti į ugnies apimtą namą gelbėti ten pasilksusių žmonių. Motina dėl savo kūdikio stato į pavojų savo sveikatą ir gyvybę. Policijos valdinninkas, atlikdamas savo pareigas, dažnai turi rizikuoti savo gyvybe. Tačiau per didelis to polinkio išbujojimas suardo žmogaus pusiausvyrą ta prasme, kad žmogus tampa per daug bailus, per daug žiūri savo patogumo ir nepajégia aukotis tiek dėl kitų žmonių, tiek dėl kurių nors dvasinių vertybių. O kas per daug savęs tesižiūri, kas per daug dreba dėl savo gyvybės, tas ne nesidžiaugia ja, nes jis kenčia dėl savo nepajégumo jausti į socialinius bei kitus dvasinius santykius, kenčia slėpdamas savo bailumą ir egocentiškumą nuo kitų paniekos.

b. Taip pat labai stiprus yra ir maitinimosi polinkis; jis taip pat pasiducda religinių įsitikinimų ar higienos sumetimų apribojamas. Jo stiprumas veda į tą būvį, kada gomurio tenkinimas tampa svarbiausiu žmogaus tikslu ir gyvenimo turiniu. Žmogus nukrypsta į girtavimą, kuris ėjintensyvėdamas pasiekia ekscesyvesnę formą ir iš pagrindų suardo dvasinę pusiausvyrą. Gėrimo teikamas laikinis smagumas bei apsvaigimas taip pavergia žmogų, kad sunaikina jame norą siekti bet kurių dvasinių vertybių.

c. Trečias fizinės prigimtės polinkis yra seksualinis. Jis, siekdamas išlaikyti žmonių giminę ir tam tikrų vidinių dirginimų skatinamas, veržiasi įsivyrauti žmogaus sąmonėje ir tuo būdu rasti kelią realizuoti savo uždavinius. Ypač stipriai užklumpa jis brendimo amžiaus jaunuolį ir sukrečia jo ramybę. Šis polinkis eina drauge su asmeninė meile ir susirūpinimu įpėdiniu išlaikymu. Kur tos meilės nėra, ten jis tampa gėdos dalyku. Tuo būdu gėda yra tam tikras dvasinio gyvenimo „veto“ prieš netikslingą polinkio reiškimąsi.

Lytinio polinkio įsivyravimas gali gėdes jausmą nustabti ir tuo pačiu suardyti žmogaus dvasinę pusiausvyrą. Ypač tai ryškiai pastebima tada, kai tas polinkis stipriai įsivyrąja poauglio ar jaunuolio amžiuje. Kaip jaunimo psichologijoje yra įrodyta, jaunuolyje, kuris patenka į seksualinio polinkio vyravimą, lieka neišplėtotos dvasinio gyvenimo sritis, nes tas polinkis sunivelioja dar pilnai neišsivysčiusius estetinius, etinius, religinius, socialinius, intelektualinius ir kitus aukstesnius interesus. Todėl visai pagrįstas yra populiarius kiek paniekinamos prasmės ištvirkimo terminaks, taikomas tuo atveju, kai žmogus įpranta užteršti savo fantaziją seksualiniais vaizdais ir netenka atsparumo prieš seksualinius dirginimus.

Seksualinis polinkis yra sritis, kur suklumpa daugiausia žmonių. Nėra kitos srities, kur žmogus taip daug nusikalstų prieš moralinius bei religinius reikalavimus, kur taip prasilenktų su savo paties nusistatymais; nėra kitos srities, kur žmogus turėtų tiek daug kovoti su savo žmogiškąja prigimtimi. Tačiau tos kovos pralaimėjimas veda į polinkio vyravimą ir vidinės pusiausvyros netekimą. Tai paliečia visą žmogaus asmenybę.

č. Žmogaus laikymuisi kitų žmonių atžvilgiu daug reikšmės turi reikšmes polinkis. Jo kryptis — siekti kitų pripažinimo, išplėsti savo įtaką kitų tarpe, primesti kitiems savo valią, prasikišti bei pirmauti, įgyti garbės, pasižymėjimų, rangų, titulų. Žmoguje šis polinkis pasireiškia įvairiomis formomis: garbės jausmu, ambicija, siekimu tuščių „laimėjimų“ erotikoje, siekimu būti pripažintam po mirties, ieškojimu pagyrimų, valdžios siekimu. Bet kurios formos veržimasis į reikšmę neretai sukelia aštrių konfliktų tiek paties žmogaus sieloje, tiek jo santykiuose su kitas žmonėmis. Kartais vieno asmens didelę ambiciją,

o dar dažniau neribotas noras ³⁹ užvaldyti ir viešpatauti, lemia daugelio kraštų likimą, paliečia tūkstantmetinę kultūrą.

Tačiau reiksmės polinkio pažeidimas lengvai sukelia žmogui menkavertiškumo jausmą kuris užnuodija visą žmogaus sielos gyvenimą, įnešdamas į jį gilią disharmoniją.

d. Daugybės žmonių veiksmų bei siekimų priežastimi yra *n u o s a v y b ė s* polinkis. Labai dažnai žmonės dirba ne tik savo gyvybei palaikyti, bet ir tikslu įgyti materialinių gėribių. Kad šis polinkis yra taip pat labai reikšmingas, įrodinėti netenka. Žmonės, kuriuose jis neišplėtotas, dažnai pasirodo nepajėgūs patys savimi apsirūpinti ir yra reikalingi kitų pagalbos. Lygiai neigiamas pasirodo ir priešingas atvejis, kai tas polinkis yra per daug stiprus. Tada žmogus pasiduoda godumui aistra, kuri iš lėto numarina visus jo aukštesnius interesus ir padaro jį vienašališką materialistą.

e. Žmogiškoji prigimtis, siekdama realizuoti savo tikslus, polinkių patenkinimą priima bei pargyvena kaip smagumą, o to patenkinimo varžymas sukelia nesmagumo jausmą. Tačiau šis smagumas yra kito pobūdžio ir kitaip pergyvenamas negu tas, kurį žmogus išgyvena klausydamas gražios muzikos, padėjęs kitam nelaimėje ar nusikratęs nuodėmių naštos. Polinkių patenkinimo smagumas yra egocentrinis, siekias tik savo asmens reikalų patenkinimo; dvasinis gi smagumas siekia daug toliau, negu žmogaus asmeniniai reikalai. Polinkinis smagumas žmogaus nenuramina, nes polinkiai yra nepasotinami Kartą patenkinimas, polinkis siekia naujo, tik dar stipresnio patenkinimo. Joks įgytas turtas ar pasiekta garbė ar patirtas, juslinis pasitenkinimas žmogui neatrodo pakankami. Kiek jų bebūtų pasiekta, žmogui tai nesuteikia ramybės ir niekada nedaro jo geresnio ar tobulesnio. To polinkiai *n ė* nesiekia, nes jų siekimų sritis — žmogaus saugumas bei patogumas. Žmogaus tobulumas ir vidinė ramybė yra dvasinės srities dalykai, ir į juos artėjama tik siekiant dvasinių vertybių — *t i e s o s*, *š v e n t u m o*, *g ė r i o*, *g r o ž i o*. Iš to gali būti suprantami krikščioniškųjų vienuolynų reikalavimai, siekiant pilnesnio dvasinio gyvenimo, atsižadėti trijų stipriausių (seksualinio, reikšmės, nuosavybės) patenkinimo.

Kiekvienam žmogui tenka dažnai savyje pajusti eilę linkimų, kurie yrasirtingų kryptių ir tarp savęs daugiau ar mažiau nesiderina. Žmogus, vieniems jų pritardamas, o kitiems nepritardamas, vienus jų kratosi, kitus gi palaiko. Normaliai kiekvienas žmogus fizinės prigimtės reikalavimus laiko žemesniais ir yra linkęs prieš juos pirmą duoti dvasiniams siekimams. Tačiau, kai kuris nors polinkis reiškiasi labai stipriai, žmogus nevisada pajėgia jam pasipriešinti. Tada žmogus tenkinasi bent kompromisu: vienu metu nusileidžia savo audringai besiveržiantiems polinkiams, kitu gi metu, šiuos patenkinęs, jis bando savyje gaivinti tą ar kitą dvasinį siekimą. Taip susidaro, Goehtės žodžiais sakant, dvi sielos vieno žmogaus krūtinėje, kurių viena ji

40
kelia aukštyn, kita gi žemyn traukia. Tokia vidinė "dviejų sielų" disharmonija bent atskirais dvasinių neramumų laikotarpiais tenka pergyventi kiekvienam jaunam žmogui. Tačiau auklėjimas, teigiamai palanki kultūrinė aplinka daugumai žmonių padeda rasti laimingą išeitį ir duoti persvarą "aukštyn keliančiajai sielai". Kitiems gi kartais ir labai stiprių pergyvenimų žmonėms nepavyksta sureguliuoti polinkių veikimo, ir jie nepajėgia pašalinti vidinės disharmonijos. Sunkesnės ar lengvesnės formos disharmoniją kenčia įpratę į girtavimą, lupikautojai, garbėtroškos, asocialūs ir palaido gyvenimo žmonės, kol jų dvasiniai interesai visiškai susilpnėja ir nebekelia vidinės kovos. Tačiau ir tuo atveju, kada dvasino gyvenimo aspiracijos sumenkėja, žmogaus vidinė disharmonija neišnyksta: jei jis nejaučia priekaištų savo negeram elgesiui ar asocialiam laikymuisi savo sieloje, tai jis jaučia juos jam taikomus aplinkiniuose žmonėse. Vadinas, kada žmogus apsipranta su savo ydomis bei nupuolimais ir nebejaučia vidinio konflikto pats su savimi tai jis vis stipriau pajunta bei išgyvena konfliktą tarp savo laikymosi ir aplinkos nusistatymo bei nusiteikimo. Tas pergyvenamas konfliktas viršiniu būdu pasirodo kitų niekinimu, pagieža kitaip manantiems ir kitomis asocialiomis formomis.

2. Žymiai mažesnio masto neharmoningumų dar gali pasireikšti dėl atskirų psichinių funkcijų nevienodo išsiplėtojimo. Neretai pasitaiko su daugiau ar mažiau vienašališkai išplėtotu psichiniu gyvenimu, būtent, kur viena psichinė funkcija stipriai vyrauja, o tuo tarpu kitos funkcijos silpnai teisplėtos. Todėl neretai sutinkame žmonių su vienašališkai išplėtotu protu, vienašališkai stipriu jausmu ar valios gyvenimu. Jei vyrauja protas, o kitos srytys neišplėtos, turime dėl nieko nesijaudinantį ir kitų neatjaučiantį racionalistą, kuris tačiau nelinkęs į veikimą. Jei stipriai prasikiša jausmai, turime greit sprendžiantį ir nepastovų, nuolat besiblaškantį, dažniausiai meno srities atstovą. Jei vyraujančią vietą užima valios gyvenimas, tada susidaro kietas, linkęs viską sau palenkti veiksmo tipas. Kiekvienu atveju turime šališką, nevispusišką ir neharmoningai išplėtotą asmenybę. Tačiau šis neharmoningumas nėra tiek žalingas bei pavojingas, kaip nagrinėtas žemesniosios prigimties vyravimo sukurtas neharmoningumas. Šis psichinis vienašališkumas nesukelia tos vidinės kovos, o pasireiškia daugiau santykiuose su aplinka ir reagavimo būdu į viršinius bei vidinius dirgius.

3. Kai kurie psichologai, pvz. L. Klages, kelia dar vieną asmenybės neharmoningumo rūšį ir, būtent, tą, kada dvasinis gyvenimas nustelbia psichinį gyvenimą. L. Klages mato pavojų iš dvasios, arba konkrečiau, iš proto pusės ir žiūri į jį, kaip į sielos priešininką. Jis mano, kad dvasios esmė, siekdama viską racionaliai išaiškinti, siekia absoliutizmo ant viso psichinio gyvenimo, būtent, siekia sąmonę padaryti sąmoningu, ji siekia pakeisti instinktą protu, polinkius valia, o gyvenimą

ir gamtą palenkti technikai; pagaliau ir pats mąstymas, taip išivyraujant protui, tampa bespalvis, nevaizdingas, suvedamas į formules, nutolsta nuo jausmų, tampa vis abstraktesnis ir mechaniškesnis; taip protui išivyravus, esanti sugriaunama žmogaus fizinė-psichinė-dvasinė visuma.

Tačiau šie priekaištai liečia ne žmogaus dvasią bei protą iš viso, o tegali būti nukreipti tik prieš tą vienasališkumą, perdėjimus bei nukrypimus, į kuriuos kartais žmogaus dvasia patenka. Tai liečia tą vienasališkumą, kuris yra vadinamas intelektualizmu, tačiau ne intelektą ir inteligenciją apskritai. Intelektualizmas, kaip vienasališkas proto vyravimas, kaip jau matėme, yra jauvidinės disharmonijos reiškinys. Tačiau to vienasališkumo negalima laikyti inteligencijos reiškiniumi, todėl intelektualizmui tinkančiu priekaištų negalima taikyti inteligencijai. Žmogaus dvasia siekia buitį ne tik pergyventi, bet ir ją pažinti. Tačiau tas pažinimas ir to pažinimo plėtimas visiškai negriauna vidinės pusiausvyros. Toliau žmogaus dvasia siekia polinkų veikimą apriboti, tačiau tik tiek, kad jie, kaip akla biologinė jėga, negriautų vidinės pusiausvyros. Tuo visiškai nesiekama sunaikinti ar iš viso susilpninti kurias nors žmogaus prigimtines galias, o tik siekiama dvasią emancipuoti iš polinkų pasaulio, kad lemiamą vaidmenį vaidintų nebe aklos prigimtios jėgos, o protas ir valia.

III. Biologinės jėgos žmoguje reiškiasi daug stipriau ir gaivalingiau, negu dvasinis gyvenimas. Aukštesnieji dvasniai reiškiniiai žmoguje stipriau pasireiškia tik esant palankioms sąlygoms. Jiems reikalingas tam tikras pagrindas, teigiama aplinka, bent tam tikras jos minimumas. Tik žmogui turint reikalingiausių sąlygų minimumą, pradeda išsiskleisti jo dvasiniai interesai. Gi labai žiauri ir šiurkšti aplinka žmogaus dvasinius interesus veikia slopinamai, o atpalaiduoja daugiau žmogaus biologinę prigimtį. Didelėse nelaimėse, gaisrų ir kitokių katastrofų metu žmogus nebesivaduoja protu, o pasiduoda instinktams ir veikia jų vadovaujamas.

Atrodo, kad panašiai yra mūsų tremtinius paveikęs gimtosios žemės netekimas. Netekę savo krašto, su kurio aplinka buvo suaugęs visas mūsų dvasinis gyvenimas, mes tarsi netekome žemės po savo kojomis. Daugeliui mūsų tremtinių dvasiniai interesai, atrodo, susiaurėjo, o jų vietoje liko daugiau atpalaiduota biologinė prigimtis. Ir savo stovyklose mes labai dažnai skundžiamės blogybėmis: labai paplitęs girtavimas, lupikavimas, išplitęs palaidumas, nuolatinės intrygos prieš savo pačių išrinktuosius komitetus ir visus bet ką dirbančius... Vadinasi, mūsųose žymiai praplėtė savo valdžią maitinimosi, nuosavybės reikšmės ir kiti polinkiai. Gi dvasinio gyvenimo sritys nerodo klestėjimo. Vadinasi, daugelis mūsų esame daugiau ar mažiau išmušti iš pusiausvyros.

VAIKO PSICHINIO VYSTYMOSI FIZIOLOGIJA IR PATOLOGIJA

I

Man čia nerūpi aprašinėti patys dvasiniai reiškiniai besirandą ar besikeičią brendimo periode, tačiau aš norėčiau patiekti keletą paprastų, bet vis dėlto įdomių metmenų iš fiziologijos organų veikimo srities, kurie lemia ar bent yra glaudžiai susiję su dvasios vystymosi eiga. Suprasdami fiziologiją, daug geriau suprasime ir visą jaunuolio psichę. Niekas negali nuneigti milžiniško ryšio ir lygiagretumo tarp kūno ir dvasios gyvenimo formų keitimosi — lytinio brendimo periode.

Brendimo periode pirmiausiai pastebimi reiškiniai esti: smarksnis augimas, rutuliojimasis lyčiai charakteringų kūno formų, atsiradimas jėgos ir tvirtumo ir pasirodymas vadinamųjų antrinių lytinių požymių — barzdos, ūsų augimas, pas mergaites kūno formų, balso keitimasis.

Apart išsorinių dalykų žymiai pasikeičia ir vidaus organai: paauga širdis, plaučiai. Nelieka be pasikeitimų ir smegenys. Smegenys nedaug bepadidėja, gal vos apie viena trisdešimtąją ar dvidešimtpenktąją, savo bendro svorio dalį, jų paviršiaus rangytumas ir vingiai taip pat jau būna beveik pilnai išsivystę dar prieš lytinio brendimo periodą, tačiau smegenų paseikeitimai galima suglausti į du labai svarbius punktus: 1) veik visas smegenų didėjimas brendimo periode reiškiasi vien tik smegenų plutoje, kuri yra visų aukštesniųjų psichinių funkcijų centras, ir 2) vyksta didelis kokybinis smegenų plutos pasikeitimas, ypatingai svarbus dėl atsiradimo daugelio naujų skaidulų, ypač asociacinių skaidulų, rišančiųjų narvelius, ganglias ir centrus, ir įgalinančiųjų asociacinį galvojimą ir loginiai — asociacinės atminties atsiradimą. Asociacija yra galima jau ir ankstesniame amžiuje, bet ji brendimo metu itin išstobulėja ir pasiekia savo kuliminacinio aukščio.

Jutimų srityje vyksta taip pat labai daug pasikeitimų. Brendimo laike ima rasti palinkimas ir pomėgis į meliodiją ir ritmą. Tuo laikotarpiu jaunuoliai ir mergaitės ima iš garsų pinti dainas, jas pamėgsta, atsiranda pas mergaitės noras šokti (ne būtinai su partneriu!) vien dėl džiaugsmo, atsiradus naujam ritmo jutimui. Muzikalumas ir ritmo mėgimas, žinoma, yra individualiai skirtingas, pagal tai, kuriose smegenų dalyse daugiau asociacinių skaidulų vystosi, kurios įgalina daug pilnesnį ir tobulesnį tos smegenų srities priimamąjį ir vertinamąjį į funkcionavimą.

Regėjimo srityje atsiranda didžiausias regėjimo aštrumas, sugebėjimas greit daiktus pastebėti, pamėgimas regėtus vaizdus ar eidetinius vaizduotės kūrinius perduoti piešimo pavidale. Pas dalį vaikų ima vystytis ryški regimoji atmintis; atsiranda sunkiai apibudinamas estetinis jautimas-gracijos ir formų grožio vertinimas; spalvų jautimas pasiekia maksimumą lytinio brendimo pabaigoje. Taip pat tobulėja orientavimasis erdvėje ir sugebėjimas spręsti atstumus.

Didėja taip pat lietimio ir giliojo raumeninio jautimo preciziškumas. Pav., davus pačiupinėti daiktą užrištomis akimis, jaunuolis jau tiksliai nupasakos daikto formą, o atmetus jo ranką pusiau į šalį ir į viršų, tiksliai nusakys nematydamas savo rankos padėtį.

“Visas jaunuolio požiūris į gyvenimą realėja ir jautimų tobulėjimas veda prie stovio, kada visa aplinka atrodo tiek tikra ir reali, kiek niekad ligi tol ir nekad po to — sako Stanley Hall'is.

Brendimo periode, lygiai kūdikio amžiuje (pirmųjų amžiaus metų gale) ypatingai yra pastebimas aktyvumas, noras judėti ir veikti, o labiausiai. — daiktinio pažinimo noras (pažiūrėti, paliesti, išgirsti, apčiuopti formą, pamatyti spalvas). Tas pažinimo noras eina lygiagretai su nepaprastu išpūdingumu ir pergyvenimų subtilumu tame amžiuje. Tai yra formaliai azartiškas bandymas naujų “žaislų” — pagyvėjusių ir patobulėjusių jautimų.

Ypačiai pastarasis dalykas, drauge su dideliu psichinio gyvenimo labilumu (nepastovumu) yra labai svarbus pedagoginiu atžvilgiu observuoti ir lenkti naudinga kryptimi, nes čia glūdi veik visos to amžiaus “asmenybės” formavimo pasisėkimų ir nepasisėkimų galimybės.

II.

Sąvokos susidarymas bręstančio jaunuolio sąmonėje yra jau sumarininis dalykas. Jaunuolis, skirtingai nuo vaiko, pradeda sumoti išpūdžius, gautus iš išorės ir atitinkančius tapatį daiktą ar veiksmą; taip pat jis ima labiau bendrėti, daugiau nutolti nuo vaikiško subjektyvumo ir individualumo.

Tiesa, tenka pabrėžti jaunuolių linkimą į iliuzijas. Jie dažnai vaizduojasi, kad ir mato ir girdi (netgi!) tai, ko jie norėtų ar apie ką jie yra svajoję. Iš to neretai kyla vadinamasis “priverstinis melavimas”. Jis yra ta prasme priverstinis, kad nesąmoningas ir pagrįstas iliuzijomis.

Sekundariniai atgaminamieji išpūdžiai ikyriai persekioja jaunuolius, tad yra labai svarbi pareiga jaunuolių auklėjime — sudarymas galimumo išsiblaškyti ir nutolti nuo persekiojančių, bet kurių buvusių išpūdžių atgaminamųjų vaizdų, kaip prisiminimas nusikaltimo, gėdingos situacijos ir t. t., kurie vėliau gali labai daug lemti susidaryme įvairių “menkavertiškumo jausmų” ir panašiai.

Jaunuolio sprendimai apie daiktų gerumą ar blogumą dažnai yra arba sugestijonuoti, arba taikoma jaunuolio tikslams, pagal tai, kiek jie jo tikslams padeda ar kenkia. Čia yra labai svarbus momentas pedagoginėms išvadoms. Išnaudojimas to sugestijonabliškumo (pasidavimo sugestijai) ir subjektyviškumo, panaudojant auklėtojo orumą, įtaką, pateikiant tikslus.

Apie jaunuolių (berniukų ir mergaičių) sugestionabliškumą Sanderas rašo štai ką: "nu o 10 ligi 20 amžiaus metų pasidavimas sugestijai nuolat auga; geras kontaktas tarp auklėjamojo ir auklėtojo susidaro dažniausiai per nesąmoningą sugestiją, kurios ne tik mokins, bet ir mokytojas nepastebi, tuo pat metu stipriai imponuodamas savo mokiniui savo valia, būdo atvirumu, dorumu ir idealais".

Tad mokinys sugestyviniu keliu gali nuo auklėtojo daug kuo užsikrėsti.

Mokinį sugestijuoja ir aplinka, šeima, draugai. Sugestijos tačiau pasisekimas yra garantuotas tam, kas geriau sugebės užimponuoti, suprasti mokinį ir jam patikti savo būdu, atitikimu jaunuolio dvasios.

Reikia sugebėti galvoti, jausti, siekti drauge su jaunuoliu. Baisu yra netekti su juo kontakto, jei pasidarysime jam neatlaidūs ar "senamadziai" ir nustosime jo pasitikėjimo. Bet nuolaidos ir kompromisai turi turėti savo griežtą ribą.

Nežiūrint milžiniškų pakitimų teigiamąja brendimo prasme, tarpe 12—16 metų, pas mergaites anksčiau, pas berniukus vėliau, užėina tam tikra inteligencijos vystymosi stagnacija. Ji yra neišvengiama, bet ir nebaisi, nes gale brendimo periodo vėl dar didesniu spartumu ima inteligencijos laipsnis kilti. Stagnacijos periodas pasižymi iš vienos pusės labai venašališka ir net per daug paprasta kritika. (Kartais bręstantis negali nurodyti ir pats nesupranta, dėl ko jam vieni veiksmai atrodo tinkami, kiti gi — be jokio pagrindo — visai blogi. Iškitos pusės tas pats periodas imponuoja noru šį tą sužinoti ir antruoju "klausinejimu — dėl ko" gausumu, taip, kaip ketvirtų metų gale. Apie 14-tuosius metus vėl vaikas ima nepaprastai daug klausinėti, kodėl "plytos yra raudonos", ar "obuolys nesilaiko atremtas į lubas" ir panašiai. Tie kartais keisti klausimai yra ne kas kita, kaip medžiagos rinkimas naujam darbui smegenyse, naujų sąvokų, vaizdų, asociacijų kūrimui.

Ir pati inteligencijos stagnacija fiziologiškai aiškinama, kaip periodas, kuriame staiga gausėjant smegenyse asociacinėms skaiduloms ir gerėjant bendradarbiavimui tarpe atskirų protavimo ir jutimų centrų yra reikalinga laiko tvarkai nusistovėti ir pagyvėjusiam išpūdžių imlumui vėl papildyti medžiagą ir priprasti prie naujos sąvokų sudarymo ir apdirbimo procedūros. Tai yra lyg naujų kelių (fizine prasme — skaidulų ir pluoštų) pramynimas įvairių impulsų eigai.

Tai yra perėjimas (anot Neumann'o) iš fantastinės sintezės į aiškią asociacijų rišamą-loginę sintezę.

Atmintis gi yra išpūdžių reprodukcija — tikra ir nepakeista. Pasi-keitusią ir papildytą išpūdžių reprodukciją vadiname vaizduote. Atmin-tisbrendimo periode, daugelio autoriųnuomone, mažėja ar bent nedidė-ja, jos padidėjimas yra pastebimas tik brendimo amžiaus pabaigoje. Tuo tarpu gi vaizduotė, fantazija, tuo laikotarpiu įgauna ypatingų for-mų. Negalima sakyti, kad ji daug pagyvėtų, bet ji įgauna savitą cha-rakterį: darosi asmeniškesnė, daugiau atitinkanti asmenius norus, tiks-lus ir siekimus, ji ima "gyventi drauge su jaunuoliu". Svarbiausis gi vaizduotės pasikeitimas — persisunkimas neiaiškiu, iš tolo nujaučiamu lytiškumu. Tai yra nesąmoningas gyvybės pratęsimo noras, miglotas troškimas, kad įvyktų tai kas yra lytims lemta, ir nepaprastai intensy-vus netik vaizduotės, bet viso dvasinio gyvenimo persunkimas nauja didžia kūrybos galia, kuri vėl duoda auklėjimui dvi galimybes: paža-boti ir kreipti jį į kūrybą ir naudą dvasiai ar leisti iškart išuokti belai-kiaime sumaterijalė jime ir išsieikvojime bei išsigimime.

Dr. René Biot sako, kad iš viso pubertetis yra tas laikotarpis, kada endokrininių (hormonų) ir vagus-sympaticus sistemoje pastoviai vado-vavimą ir kūnui ir psychei perima seksualumas.

III.

Auklėtojui ir mokytojui gal labai svarbu yra tiksliai žinoti ribas tarp maksimalinio vaiko atidumo išnaudojimo ir kenksmingo nuo-vargio atsiradimo.

Atidumas ir apercepcija yra beveik lygiai tas pats. Sugebėjimas sutelkti atidumą ir aperecepcijos imlumas bus visada pas tą patį individą vienodi. Mums įdomiausias yra fiksavimo sugebė-jimas, kaip svarbiausias atidumo komponentas. Tai yra sutelkimas visų sąmonės energijų tam tikram laikui į vieną punktą, kompleksą. Čia daug sudaro aplinkinės sąlygos, paveldėti polinkiai, sugestiviniai momentai ir t. t. Tačiau visados brendimo periode drauge su bendru dvasinės struktūros nepastovumu ir fluktuacija, yra savaimė labai spunkintas ir fiksuojančiojo atidumo sutel-kimas. Distributivinis atidumas, koncentravimasis į keletą temų, pas jaunuolius yra taip pat brendimo amžiuje apsunkintas, nors kar-tais, dėl didelio išpudingumo, apgaunančiai pajėgus ilgiau išverti distributivinėje koncentracijoje jaunuolis negali. Lavinimo keliu yra tačiau pasiekama gerų rezultatų ateičiai.

Ypatingo dėmesio yra verti pas jaunuolius nuovargio reiškiniai (kalbu apie protinį darbą). Nuvargimas būna dažnesnis po 15 amžiaus metų. Apie tuos metus, o jau ir anksčiau yra būtinai reikalinga duoti pakankamai laiko poilsiui. Geriausia yra intensyviai mokymo darbui naudoti tik priešpiečio laiks. Visi gerai žinome, kad po gerų pietų

„plenus venter non studet libenter“⁴⁶ Bet ne vien ta prasme (pilnumo), bet laiko prasme, priešpietis vaisingiausias. Jokie dirbtini būdai (juoda kava ir pan.) protiniam darbui išlaikyti, nekalbant apie tokius dalykus, kaip alkoholis ir nikotinas, yra jaunuoliams neleistini! Po jų seka baisus jėgų išsekimas. Egzaminams mokinys turi būti paruoštas per visą mokslo kursą, bet ne per kelias ar keloliką nemiegotų naktų!

Absurdiška yra iš mokinio reikalauti, kad jis visai ramiai sėdėtų ir tylėtų. Ilgesniam laikui jaunuolis to ištverti negali, nes anatominiai ir fiziologiniai pasikeitimai smegenyse, susitelkimes kraujo smegenų kraujagyslėse protinio darbo metu, ypatingas brendimo periodo nervų jautrumas ir refleksų staigumas, pakitusi, augimo produktų veikiamą, medžiagos apykaita fizinei neleidžia bręstančiam jauniui ištverti vienoje pozoje ar padėtyje; gal tik įdomi darbo medžiaga, temos, įdomus ir sugestistuojantis mokytojo pasakojimas, žabojantis iliuzijų eigą ir vedantis noriman tikslan išpūdžių sužadinimas padės geriausiai sutelkti mokinio atidumą ir išlaikyti apie 30—40 minučių prie tos pat temos su geriausiais rezultatais atminimo ir pan. atžvilgiu. Po tam tikro visai laisvo poilsio yra galima vėl kelis kart pakartoti tas pats darbo laikas (viso, pav., apie 5—6 pamokas po 30—40 min.) Papildomas mokymasis po piet turėtų prilygti laisvam prieš piet suimtos medžiagos atrajojimui ir gromuliojimui, nebesukeliant per didelio įtempimo.

Tai tiek apie brendimo periodo fiziologiją. Rašyti galima būtų o ir reiktų — daug daugiau. Čia tačiau varžo laikas ir straipsnio apimpti.

IV.

Brendimo periodo dvasinio jaunuolio gyvenimo patologiją tenka skirti maždaug į šias tris pagrindines grupes:

1. Įgimti trūkumai:

a) paveldėti

b) įgyti dėl pakenkimų embrionalinėje stadijoje.

2. Įgytosios somatinės ligos, kenkiančios dvasinio gyvenimo vystymuisi.

3. Dvasinio gyvenimo deformacijos, pareinančios nuo aplinkos veikimo (netinkamos aplinkos).

Ši klasifikacija yra grynai mano, tad negaliu jos gausia literatūra paremti ir apginti nuo skaitytojų kritikos. Bet, mano nuomone ji palengvins ne tik pačių psichopatologinių procesų, bet ir jų priežasčių, supratimą, ir atvers kelią, į „therapia causalis“, kurią, deja, turės atlikti ne gydytojas, bet dažniausiai ir sėkmingiausiai — auklėtojas.

Bendrai lytinio brendimo amžius pasižymi, kaip kalbėjome, savo labiliškumu ir staigiai pagyvėjusiu dvasinių funkcijų, vystymusi, kuris yra paremtas grynai kūniškais smegenų ir nervų sistemos kitimais.

47

Tad šis laikotarpis pasižymi lygiai gabumų ir teigiamybių, taip pat ir ydų išryškėjimu. Šiame laikotarpyje daugiausia yra galima pedagogiškai ir medicoterapiniai taisomoji įtaka!

1. Apie įgimtuosius trūkumus mežiausiai betenka kalbėti, nebent tik juos paminėti.

a) Paveldėtosios psichinės ligos yra dažniausiai nepagydomos, vienos, kaip debiliškumas, imbeciliškumas, besireiškiančios nuo mažens ir tik labai išryškėjančios brendimo laikotarpyje, kitos gi kaip šizofrenija, brendimo periode vos neryškiai pasivaidenusios, dažniausiai išlenda pilnai aikštėn tik po dvidešimtųjų amžiaus metų. Dėl pirmųjų — būna labai lengva jas pažinti ir vaikus nuo normeliųjų atskirti, dėl antrųjų — tenka tartis su psichiatru, kai yra bent kiek įtartina dėl nenormalumo. Svarbu yra čia dar paminėti, kad neduok Dieve, kaip žalinga yra brendimo periode be reikalo parodyti įtarimą dėl psichinio nenormalumo, vos pastebėjus keletą originalumo ar keistumo žymių. Čia reikia būti labai atsargiems, kad nesukėlus jaunuoliui siaubingų pergyvenimų.

b) Embrionaliniai pekenkimai būna: įvairjos kūninės ydos, dvasiniai trūkumai ir kartais silpnaprotybė, pasirodančios tėvų alkoholizmo, markomanijos ir sifilio pasėkoje. Čia skalė yra didelė: nuo menkučių, vos pastebimų charakterio ar valios pakitimų ir ydų, ligi pilnos beprotybės. Dažnai šios rūšies ydas parodo jau lygia greta beinančios ir kūninės ydos. Kartais gi jos būna puikiai maskuotos. Čia auklėtojai bestebint jaunuolius gali būti naudingas ir šeimos sąlygų pažinimas! Neretos ydelės būna pataisomos, jei jos bazuojasi vien valios ar charakterio silpumu; tad auklėtojas, po gero stebėjimo ir tų ydų konstatavimo privalo kaip tik lytinio brendimo periode imtis pedagoginių priemonių ir sugestyvinių įtakos (inkluziviniai ir pedagoginės priemonės) toms ydoms pašalinti.

c) Prie tos pačios grupės tektų priskirti ir grynai nekaltąjį paveldėjimo bagažą; palinkimas į didesnę regėjimo ar garso jutimų išsivystymą, regimoji ar daiktinė — klausos atmintis, daiktiškumas — smulkmeniškumas ir polėkia į jausmą ir meną, didesnis ar mažesnis jautrumas ir sentimentalumas, kilnumo, etinių ir estetinių jausmų pajautimo laipsnis — tai vis normaliojo paveldėjimo grupių niuansai. Mokytojo pareiga yra jas pažinti, lenkti, vadovauti, taisyti ir vesti į gerą.

2. Tėvų sveikata, gyvenimo būdas ir papročiai labai stipriai lemia vaikų sveikatingumą. Stipriai gali būti paveikta ir vaiko psichika. Alkoholis ir narkotikai degeneruoja paveldėjimą lemiančias chromatinio medžiagos lytinės celės branduolyje ir degeneravę genai perduoda tik blogąsias paveldėjimo puses, kurios ir taip dažnai esti linkusios domiuoti, o jei narkotikai ir alkoholis turi progos veikti į embrioną moti-

nos kūnė, tai degeneratyvinių somatinių ir psichinių reiškinių, daug ir įvairaus stiprumo galime rasti užgimusiamė kūdikyje, tuo labiau jam besivystant.

Yra įdomių ir ir vėliau įgytų pastovių ir laikinų psichinių bei nervinių sutrikimų. Sakysime, su epilepsija (nuomariu) surištas proto sumenkėjimas, būna dvejopos priežasties: prie paveldėtos arba embrionaliniame laikotarpyje įgytos epilepsijos — ankstyvas debiliškumo atsiradimas, o prie traumatiniai (po sužeidimo) įgautos epilepsijos — vėlyvesniji lėtai besivystantieji pastovūs (nepagydomi) psichozai.

Sunkias infekcines ligas dažnai lydi trumpalaikiai praeinantieji psichozai. Dažnai tokie sąmonės ir protavimo aptemdymai trunka dar eilę mėnesių po pačios infekcinės ligos (šiltinės, skarlatinos) persirgimo. Tokioms praeinančioms psichozėms pats dispozityviškiausias yra lytinio brendimo laikas. Puberteto metu yra stebimas didžiausias tokių psichozų procentas. Čia pedagogui išvada: nepadaryti per ankstyvų išvadų ir neapskelti jaunuolio psichiniu ligoniu, kad jį tuo būdu nesusmukdyti jo "aš" savame" vertinime, o taip pat didi pareiga pasitarus su gydytoju, tinkamai pedagoginėmis priemonėmis stengtis koreguoti dvasinio gyvenimo sutrikimus. Nors tokių psichozų metu ilgą laiką ligonis būna pašalintas iš mokyklos aplinkos, tačiau dar dažnai grįžta mokyklon gydytojų apskelbtas sveiku, o iš tikro dar stipriai liguistas. Šitų psichozų pagrindiniai požymiai būna: ypatingai įjautrintas nervinis išpūdingumas ir labai nerami, dažnai siaubingus, klaidius vaizdus kelianti vaizduotė, vesdama iki melancholijos ir nuolatinės baimės stovio. Nesupratimas, barimas, traktavimas menkaverčiu dažnai gali užfiksuoti visam amžiui neurasteniską ar neti isteriską būdą. Dėl to pavojaus aš ir apistoju ilgiau ties tuo punktu.

Dvasinio gyvenimo raidą gali sutrukdyti ir tiesioginiai smegenų sužalojimai nelaimingų atsitikimų ir operacijų atvejais. Taip pat smegenų auglia duoda eilę psichopatologiskų įdomių pakitimų. Tačiau jie būna mažiau įdomūs pedagogui, daugiau tik gydytojui.

Prie šitos įgytųjų psichinių sutrikimų grupės norėčiau priskirti ir netiesioginiai iš somatinių (kūninių) ligų kylančius psichinius ne-normalumus, kaip antai: lydimąją neuropsichozę sunkių chroninių ligų (lėtai einančios tuberkuliozės) eigoje ir taip pat ryškių kūno trūkumų ir deformacijų pasėkoje. Šitos neurozės susidaro dažniausiai puberteto periode, nes tas periodas itin palankus visiems iškrypimams, ir to periodo išgyvenimai esti lemtingai gilūs. Čia dažniausiai būna kaltos ir auklėjimo klaidos. O dėl ko? Kupreliai, raišieji ir panašiai, kurie šiaip yra pilniausiai psichiniai normalūs, puberteto pabagoje ima nepaprastai sunkiai pergyventi savo beviltiską padėtį ir, nerasdami nuraminimo ir atsparos artimiausioje aplinkoje, dažniausiai auklėtojuose, įpuola į bjaurios melancholijos būklę ir nervinių iš-

jautrinimų keliu pereina į nuolatinę ar psichozės būklę. Šitokių luošųjų auklėjime svarbus momentas yra skriaudios dėl kūno ydų pajautimo kompensavimas dvasinio savimi positikėjimo kėlimu ir dėmesio nutraukimu į estetinius, kilnius, kad ir gana abstrakčius idealus, nuolat iškeliant ligonio, kaipo žmogaus, visišką pilnavertiškumą.

3. Trečiajai grupei aš skiriu grynai funkcinis, dalinai iš menkų paveldėjimo ydų kylančius, bet lengvai atitaisomus dvasinio gyvenimo sutrikimus ir ypatingai dėl netinkamos aplinkos ar netinkamo auklėjimo susidariusias neurozes ir neuro-psichozes. Jos ypač dažnai susidaro jautriame ir labiliškame puberteto periode, o taip daugiausia galimybių yra nuo jų jaunuolius išsaugoti ar pagvdyti irgi kaip tik tame pačiame laikotarpyje. Šitokia funkcinė psichopatija būna dalinė (atskirose psichikos srityse) arba bendroji. Šitokių neuro-psichozių klasifikacija vėl atitinka beveik bendrą visų nervinių ir psichinių ligų sąrašą, tik su skirtumu, kad jos yra tik funkcinės.

Daliniai psichopatiniai reiškiniai pasirodo iškritimu kurios vienos dvasinės funkcijos, sakysime, laikinu automatizmu, nesugbėjimu atlikti kurį veiksmą (rašyti), judesių sulėtėjimu ar pagreitinėjimu, liguistomis haliucinacijomis ir t. t. Dažniausiai tai būna nervų, bet ne smegenų sutrikimai. Dalinė neurozė gali eiti ir simuliuodama kurio kūninio organo susirgimą-tai širdies, skrandžio neurozės ir panašiai.

Bendrosios neurozės yra skiriamos į neurasteniją ir isteriją. Neurastenija pasižymi: nepaprastu nervų jautrumu, greitu nerviniu nuovargiu, labai dažnu ir nepamatuoju ūpo ir nuotaikos kitimu; be to neurastenikai dažnai turi nemigą, galvos skausmus ir t. t. Vaikai neurasteniją dažniausiai išgyja (būna ji kartais ir konstitucinė) dėl nenormalių gyvenimo sąlygų, persivarginimo sporte, lytinių iškrypimų, nuolatinio pervargimo, pertrumpo miego ir t. t. Pedagogai čia daugiausia gali padėti įsikišdami į gyvenimo būdo sunoramumą ir veikdami sugestyvieniai, kaip imponuojantys vyresnieji draugai ir patarėjai.

Apie isteriją šiais laikais mažiau kalbama, negu seniau. Tai yra toji pati bendroji neurastenija tik su daug smarkesniais simptomais ir dažnai simuliuojanti somatinius organų sutrikimus, kaip antai: pseudoparalyžiai, alpimai, jautrumo netekimas ir panašiai. Gydymas ir pedagoginė intervencija yra lygiai ta pati kaip prie neurastenijos: grąžinimas ligonio (jaunuolio puberteto amžiuje) į normalų gyvenimą, pašalinimas lytinių iškrypimų ir panašiai. Isterija dažniau reišsiasi pas mergaites, negu pas berniukus.

Funkcinės psichozės, išsėdamos iš neurastenijos ar isterijos, dažnai simuliuoja tris pagrindines psichinių ligų formas: silpnaprotystę, maniją ir melancholiją. Melancholiniai sustingimo priepuoliai arba manijakoliniai dūkimai būna dažniausiai identiški su grynais isteriniais priepuoliais. Diagnozė priklauso tik prityrusiam psichinėse ligose gydy-

tojui. Gydymas gi dažnai tenka 50duoti, ypač lengvesnių ar besitaisančių formų į auklėtojų rankas ir sutampa su sunkiu neurastenijos formų gydymu.

Iš viso, psichopatologijoje, atrodo, pedagogo — auklėtojo vaidmuo galima suvesti į tris punktus: tinkamai stebėti, saugoti normalias auklėtinio gyvenimo sąlygas, veikti sugestyviniai suprantančio vyrensio draugo ir patarėjo rolėje. Palaikymas kontakto su gydytojais būtinas.

V.

Dar kartą baigdamas šias kelias padrikas mintis apie puberteto amžiaus jaunuolių dvasinio gyvenimo fiziologiją ir patologiją, noriu trumpai reziumuoti svarbiausias pedagogui reikalingas praktines išvadas:

1. Pedagogo pareiga yra gerai pažinti jaunuolio dvasinio gyvenimo fiziologiją ir patologiją.

2. Svarbus dalykas yra jaunuolių, besirandančių lytinio brendimo periode observavimas — stebėjimas.

3. Reikalingas yra sugestijos, kaip disciplinos pažinimas ir teigamo sugestyvinio kontakto tarp auklėtojo ir auklėtinio sudarymas.

4. Svarbu yra jaunuoliams puberteto amžiuje patiekti kilnių ir siektinu tikslų, idealų ir principų.

5. Kiekviena auklėtojo intervencija tame periode turi būti atsargi kad nesuduztų į per daug staigią ir nelogišką auklėtinio kritiką.

6. Auklėtojas privalo labai gerai pažinti, įvertinti ir atskirti paveldimuosius duomenis, geruosius skatinti, bloguosius slopinti.

7. Yra būtinas psichopatologinių pasireiškimų sekimas, pažinimas, profilaktika beigi, kur galima, ydu, taisymas pedagoginėmis priemonėmis.

Plačiau verta yra pasiskaityti specialioje literatūroje.

KARAS IR MORALĖ

1. Karo meto mokyklos charakteristika.

Praėjo antras pasaulinis karas. Jis praūžė lyg baisi audra, lyg uraganas žiauriai paliesdamas tautas, žmones ir veik kiekvieną gyvenimo sritį. Karas sutrukdė ramų ir normalų pedagoginį judėjimą, nukreipė švietimo įstaigas kita išsivystymo linkme ir pastatė pedagogą prieš naujus uždavinius.

Negalime paneigti, kad karo metu visai sustojo pedagoginis darbas. Ne, nesustojo, bet žymiai nukentėjo ir ėjo ne ta kryptimi. Mokyklos, jei jos ir veikė, tai jų programa buvo suprastinta, sutrumpinta ir išeinama nereguliariai, netaisyklingai. Ji buvo pritaikyta karo laikui ir savo dvasia ugdė militarizmą. Į mokyklą nebuvo žiūrima, kaip į auklėjamąją įstaigą humanistine prasme, bet kaip į įstaigą, kurioje puoselėjamos vyriausybės ir partinės tendencijos. Tuo tikslu iš mokyklos buvo išmetami bendrojo žinojimo ir auklėjimo dalykai, o įvedami sustiprinta gimnastika, kovos žaidimai, plataus masto karinis parengimas, aviomodelizmas, įvairūs lauko dieniniai ir naktiniai pratimai ir daug panašių. Iš kai kurių mokyklų buvo visai išimtas religijos mokymas, o daugumoje, sumažintas iki minimumo. Labai teisingai karo laiko mokyklinę charakteristiką mums duoda W. Moog savo pedagogikos istorijoje: "Mokslo planas dėl karo įtakos turėjo būti šiek pakeistas. Mokyklos veikimas turėjo būti susiaurintas, nes dėl karinės prievolės mokslo personalo skaičius mažėjo, kartais vienur kitur mokslas turėjo būti net visai nutrauktas. Pasitaikė perpildytų klasių netaisyklingumų, dažnų vadovybės kaitaliojimų — tai aplinkybės, kurios į auklėjimą, be abejo, daugeliu atvejų pasireiškė neigiamai. Aukštesnėse mokyklose vyresniųjų klasių mokiniai neužbaigė mokslo iš mokyklos suolo patėko į kariumenę. Po "bėdos egzaminų" (Notprüfungen) jie nebuvo įsisąmoninę, kad jų išsilavinimas turi trūkumų." (Moog. W., Geschichte der Pädagogik, Harz & Leipzig 1933, p. 503).

Suprantama, kad tokia mokyklinė padėtis negalėjo išsauklėti pozityvių vertybių jaunojoje kartoje ir dėl to karo meto mokykla tarnavo tautai ne kaip jaunimo parengėja, bet kaip laikinų jos troškimų reiškėja. Mokykla auklėjo vienai pasauležiūrai artimus piliečius.

Tokia padėtis, nusitęsusi net kelerius metus, išauklėjo visai kitą supratimą jaunime apie materialines, dvasines ir moralines vertybes. Pirmosios gavo aiškia persvarą prieš abi antrąsias, nes dėl materialinių vertybių buvo nuolatos kovojama; prie jų veržiamasi ir nuolatos jų stokoja. Pavyzdžiui, kad ir paprastas reiškinys: *v a j u s k a r o r e i k a l a m u s*. Renkami rūbai, maistas, geležis, geltonasis metalas, sidabras, auksas... Mokykla talkininkauja aktyviu prisidėjimu. Stoka būtiniausių gyvenime reikmenų, vertinimas kiekvieno mažmožio, ugdė jaunime prisirišimo jausmus prie materijos, medžiagos. Taip nejučiomis augo žmogus materialinėje atmosferoje ir pamilo labiau fizinį, negu dvasinį — pasaulį.

Tuo pačiu metu per laikraščius, įvairiausių propagandą, per niekinimą pastoviųjų vertybių ir iškėlimą laikinųjų, per razismą, per visa viešąjį gyvenimą buvo žlugdomas moralinis asmens pradas. Tuscia savigarba bei savimeilėėjo kasdienine duona besimokančiam jaunimui.

Asmens tobulinimas auklėjimu bei moralinimu buvo paskutinėj vietoj — apie juos mažiausiai kalbėdavo ir stebėdavo. "Toks pairimas slėpė savyje tam tikro dorinio surambėjimo pavojų pasi — reiškusį kiekviena galima proga". (Ten pat H.)

Drįstu dar pridėti keletą žodžių apie taip vadinamą "atpirkimo ožį". Tiek visuomenė, tiek jos vadai, tiek paskiri asmens, tiek mokyklos raminosi dėl savo klaidų ar tiesiog prasižengimų. Visas dėmes stengėsi nusiplauti ir pateisinti visa tai karu. Tokiu būdu karas virto lyg koku "atpirkimo ožiu", kuris pateisino kiekvieno individo ar kolektyvo elgesius, darbus ir visą dengė savo vardu. Tiek individas, tiek grupė, tiek mokykla ar kita valstybinė institucija jautėsi ramūs ir neatsakingi nei dėl dabarties, nei dėl ateities. Dėl to visa dvasinė — intelektualinė asmens kultūraėjo vismenkyn, o visuomeniniai papročiai ir viešoji moralė nustumko iki nedorybės.

Taigi mokykla, būdama tokiose bendruomeninėse sąlygose tik nežymiai skyrėsi ir tai, gal būt, tik savo vardu, o ne dvasia.

2. Karas kaip jaunimo moralės naikintojas

Nėra naujiena, kad karas yra visų nalaimeių, kančių, vargų ir nepritekliaus šaltinis. Jau pats žodis "karas" išreiškia žudančią ir naikinančią sąvoką. Karas naikina ne tik žmones, tautas, bet ir visas materialines bei dvasines vertybes. Kadangi karas įneša disharmonijos į ramų gyvenimą, tai stato žmogų į tokią padėtį, kurios nugali jo dornius nusistatymus, tai tuo pačiu yra griaujami ir moralės principai. Kad geriau išsiaiškintum, mes skirsime čia du momentus, kurie kalbant šiuo klausimu iškyla, tai, būtent, a) bendroji situacija, kuri susidaro karo išsuktų sąlygų akyvaizdoj ir b) ekonominiai momentai.

Prie bendrosios situacijos mes priskirisme šiuos faktorius:

1. Per anksti mokyklinis jaunimas atitraukiamas iš auklėjamųjų institucijų. Per anksti atitrauktas iš auklėjamųjų institucijų jis patenka į suaugusiųjų tarpą ir ten, dar galutiniai nesubrendęs, greičiau iškrypsta iš dorinio kelio. Dorinis kelias karo metu, ypatingai šio, labai slidus. Jaunims buvo gabenamas į svetimus kraštus darbams, kur juo rūpindavosi tik kaip darbo jėga. Ten jaunimas greitai pasiduodavo ištižimui ir be mažiausio atsparumo ar pasipriešinimo tapdavo tokios padėties auka.

2. Mokyklinis jaunimas per anksti savo amžiumi patenka į kariuomenę kur tuoj pradeda praktikuoti įprasta kariuomenėje gyvenimą ir užsikrečia kario įpročiais: gausiai vartoja svaigalus, rūko, plūstasi, praktikuoja seksualinį gyvenimą ir pan. Su kariuomene jis patenka į svetimus kraštus, kur stoka atitinkamos gimtąja kalba literatūros, tėvų ar vyresniųjų globos ar rimtos priežiūros. Monotoniškas kario gyvenimas svetimame krašte ne vieną jaunuolį įpratina domėtis išimtinai tik linksmomis pramogomis.

3. Pati vyriausybė, norėdama prisivilioti savanorių, jų priėmimo punktuose dalijo rūkalus ir svaigalus, kaip papirkimo priemones. Apie vadin. "laisvuosius namus kariams" čia netenka beužsiminti.

4. Atitraukimas nuo nuolatinės relig. praktikos, arba sudarymas tokių sąlygų, kurios nupratina jaunimą nuo religijos, atima jaunimui psichutinį "skatiką" jo vidinės — dorinės savitvardos. Netekęs religijos, kaip dorovės pagrindo, jis pasijunta visai kitų gyvenimo formų aplinkumoje ir pasiduoda likimo srovei.

b. Ekonominis momentas

Karas atneša ekonominį skurdą įstumdamas visą kraštą į visuotinę nepriteklį. Tas nepriteklis verčia ieškotis kelių ir būbų kaip nors su mežesniais nuostoliais iškęsti sunkųjį metą. Šiame nepritekliuje moralinį asmens tvirtumą susilpnia bei apnaikina tokie faktoriai.

1. Maisto stoka. Maisto stoka atsiliepdamn sveikatai mažinafizinį žmogaus atsparumą, tuo labiau jaunuolio; sumenkėjus fiziniai žmogus tampa mažiau atsparus ir doriniuose-moraliniuose bandymuose. Silpnas organizmas netenka pusiausvyros prieš bendrus morale žudancius reiškinius ir pasiduoda įtraukiamas pavojun. Antra vertus, ypatingai mergaitės, būna lengvai suviliojamos skanėsiais: apelsinais, šokoladu, sausainiais ect ir tampa aukomis . . . Nuo kelių nedorovingų mergaičių, užsikrečia tuo pačiu ir kitos, doresnės. Berniukai paperkami maistu atlieka kitos rūšies žemos vertės darbus.

2. Butas. Butai karo metu buvo gausūs. Dažnai gyvenima po 3—4 asmenis kambaryje, o kartais ir visa 4 asmenų šeima. Toks gyvenimas atbukina jaunuolių doros jausmus ir pripraptina prie drąsių ir antimorališkų scenų. Gyvenimas bendruose butuose abiejų lyčių jaunimo, yra pats pavojingiausias momentas jų moralei paslysti.

3. Darbas. Darbas žmogui turi pagrindinės reišmės, bet blogos darbo sąlygos, yra jo vertės niekinimas. Toks darbo niekinimas buvo paskutiniaisiais karo metais Vokietijoje. Svarbiausia kad buvo visų tikima, kad dirbama veltui: 1. atlėks lektuvai ir subombarduos viską! 2. Atlyginimas už darbą buvo menkas, palyginti su pragyvenimo standartu, ypač Rytų Europoje, kur ėjo smarkus "juodasis" prekiavimas, 3. Buvo tikima, kad dirbama priešui, o ne sau, 4. Dirbo daugiausia belaisviai, užimtų kraštų piliečiai ir sugaudyti ar pavilioti jaunuoliai, kurie tik ieškojo progos kaip išsisukti ir pasprukti. Šitos visos aplinkybės mažino darbo vertę, jo garbę ir prasmę. Iš kitos pusės — naikino jauname žmoguje darbo jausmus, dorinį darbo nusiteikimą ir, priešingai, ugdė abejingumą bet kokiame rimtame darbe, kaip auklėjimo vertės svarbiausiam veiksmui.

Be to, reikia neužmiršti, kad visą karo metų nebuvo rimtų kultūrinių organizacijų, kurios vestų jaunimą tokiais sunkiais ir jų moralei pavojingais laikais. Nebuvo kontroliuojami kinai, teatrai, įvairių rūšių varietes, cirkai ir t. t. Visa tai ardė mokyklinio jaimo ir, apskritai, jaunimo dorovę ir silpnino jų moralinį atsparumą. Jaunimas buvo paliktas pats saube tikros globos, be rimtos priežiūros. Čia reikia prisiminti Fridricho Didžiojo žodžius: "Žmogų palikti jo paties likimui yra brutalu; tik per auklėjimą galima ką nors pasiekti".

Su skausmu širdyje turime konstatuoti faktą, kad jaunimas nieko gera nepasiėmė iš šio laikotarpio, o blogio daug, je ne viską. Tačiau skaudžiausia, kad ką jie matė ir patyrė, nebuvo jiems nei paskatinimu į gerą, nei pamoka. Tai tik užnuodijo jų sielą ir įnešė disonanso į kūno ir dvasios vienovę. "Tam tikslui, kad tai kas išmokta galėtų surišti su savo viduriniu gyvenimu, reikalinga, kad vaikas gautų iš savo aplinkos pasaulio tokius išpučius, kurie neprieštarauja tėvų ir religijos principams".¹⁾ O ta aplinkuma buvo šia prasme nederlinga ir žiauri doriniam — moraliniam subrendimui. Pagal Jean Paul moralinis gyvenimas pirmiausia skrenda, paskui šoka, paskui žengia ir pagaliau sustoja. Matai po metų žmogus surambėja ir stovi nepalenkiamas.²⁾ Ir jau reikia baimintis, ar pedagoginis veikimas atneš laukiamų rezultatų, ar bus galima dar paveikti šį jaunimą ir įstatyti jį į pozityvų kelią? Su abejingumu mes statome kartu su Jean Paul klausimą "Ar šio karo auklėtinis nebus pasiūstas ateitis kartai kaip parako grudas?"

1) (Rzesnizek, System der Pädagogik als Volkserziehung, 1912. P.23).

Daug skaudžių valandų išgyveno žmogus ir žmonija. Ir praėjusis karas yra viena iš skaudžiausių rykščių, plakusių žmoniją. Sunku šiandien dar tiksliai apskaičiuoti, kiek žmogus nukentėjo fiziškai ir dvasiškai, bet galima pilnai nujausti. Daug žaizdų, kurios yra šio karo padarytos, dar negreit užgis, negreit bus užmirštos. Ir šiose įvairiose karo padarytose žaizdose iškyla ir pasirodo lyg žvaigždės amžinieji ir pastovieji dėsniai. Kaip žmogus galvotų ar veiktų, tas, kas yra pastovu, nekintama, tas tuo ir lieka. Lygiai taip pat galima pasakyti ir apie moralinius principus: jie nesudega gaisruose, nebūna sunaikinti bombardavimuose, jų laiko dulkės neužneša. Moraliniai principai mes turime suprasti, kaip *dorine normas* (Pagal šv. Tomą, plg. Stockums W, *Die Unveränderlichkeit des Sittengesetzes in der scholastischen Ethik*, Freiburg i. B. 1911, P. 56).

Kiltų klausimas: ar dorinės normos karo metu bent kiek nustojo savo vertės, kaip tokios, ar priešingai, jos įrodė pačios savimi savo amžinumą? Kad šis klausimas paaiškėtų, mes turime išnagrinėti du faktorius, kurie bręsta karo metu individe dėl karo sąlygų ir kurie eina antiteze *dorinėms normoms* — būtent: egoizmą ir faktus.

a. *Egoizmas*. Egoizmą galima pavadinti baisia epedimine liga, kuria serga daugelis žmonių. Egoizmas yra lenktas vidun jausmas (jei galima taip išsireikšti!), kurį turįs nemato daugiau nieko, kaip tik save, nesirūpina nekuo, kaip tik savim ir tik apie save tegalvoja. Karas, šiomis sąlygomis, ir kūrė egoistus ir tuo sunkino tarpusavio santykius ir sulpnino sugyvenimą. Egoizmas mažino pačio gyvenimo vertę ir jo dorinį pagrindą. Pagal savo prigimtį žmogus, reikia pripažinti, nėra nei grynas egoistas, nei grynas altruistas, bet veikia pagal diktuojamas gyvenimo sąlygas, pasireiškdamas vienu metu tokiu, kitu — kitokiu. Tačiau, kuo sunkesni yra laikai, tuo daugiau iš žmogaus gyvenimas ir solidarumas reikalauja. Žmogus būnapišmerkiamas ne tada, kai jo darbo rezultatas blogas, bet tada, kada tas jo darbo rezultatas yra kenksmingas, kada nukenčia kiti. Taigi šiuo atveju ir egoizmas smerkiamas, nes bendra padėtis reikalauja bendro išgyvenimo, kančios ir veiksmo. Ir dėl to čia mes būsim vieningi su šia Schopenhauer mintimi. „Joks veikimas neturi dorinės vertės, jei jis nėra altruistinių jausmų išdava, jei jis neatliekamas kitų labui ir dėl kitų vargo“ (Thilly Frank, *Einführung in die Ethik*, Leipzig 1907, p. 199).

Fichte šiuo klausimu dar griežtesnis. Jis sako: „Yra tik viena dorybė, ji yra: užmiršt save kaip asmenį, apie save galvoti — tai yra tik nusidėjimas. Kas bent truputį pagalvoja apie savo aš ir trokšta gyvenimo, egzistencijos bei pasitenkinimo savimi, tas yra visiškai vargingas, žemas, blogas ir pasigailėtinas sutvėrimas.“

56

Aišku, sąlygos, padėtis nepateisina veiksmo, vadinasi, šiuo klausimu, nepatoisintas egoizmas. Egoizmas ypač žaloja jaunų žmonių sielas, nes jie visai nesiorientuoja gyvenimo padėtyje, o tik akiai seka vyresniųjų pavyzdžiu. Jaunimas, gyvendamas dažnai svajonėmis, ir naiviu džiaugsmu, yra tarytum optimizmo nešėjas į gyvenimą ir nei savo patyrimu, nei refleksijomis neišsivaizduoja aukštesnių tikslų ar žmonijos siekių. Ir todėl vyresniųjų egoizmas čia tikrai nuodijantis. Reikia pasakyti, kad iš egoizmo išplaukia daugelis antimoralinių veiksmų.

b. Faktai ir dorinės normos? Priešingai, eilė žmonių galvoja, kad moraliniai principai karo metu visai neturi vertės, arba labai mažai. Kada kovoja ne tik kraštai, valstybės, bet kontinentai ir kovojama su visais civilizauto pasaulio išradimais bei sugebėjimais, kada kovoje miršta milijonai gyvybių nežinodami už ką, kada krašto gilumoj miršta nuo modernių karo išradimų moterys, vaikai, seniai ir visi nekalti žmonės, kada vieni ginklai laiminami vienu bažnyčios galvų, kiti — kitų, kada nebežinoma, kur yra tikroji tiesa, kas yra ta tiesa ir ar ji laikna, ar amžina ir t. t., tai ką tokiu metu gali padėti moraliniai principai, vidinės sielos vertė, dvasios kultūra etc. Ar tokiaime chaose gali surasti dorines normas ir pagal jas gyventi?

Sie ir panašūs klausimai dažnai nuginkluoja kad ir gilią filosofinę mintį ir, paviršutiniškai žiūrint, atrodo teisingas toks eigos supratimas.

Tačiau kaip tik tokiu momentu ir iškyla dorinių normų vertė. Žmogus yra nuolatos surištas su veiksmu, kuris tvirtina ir brandina jo kūną ir dvasią. Dvasia turi imti iš išorės įspūdžius, kurie paskatintų valią veikti gerai. Valios tvirtumo bruožus mes skiriame du pasyvųjį ir aktyvųjį. Pasyvusis valios tvirtumas reiškiasi kantrumu, patvarumu, rūpestingumu ir sąžiningumu, o aktyvusis valios tvirtumas skatina drąsą, darbo pamėgimą, verčia būti fiziškai stipriu, sveikai mąstančiu, kovojančiu dėl egzistencijos. Tokias žmogaus valios savybes ugdo moralinis nusiteikimas, natūralių dorinių normų pastovumo pripažinimas. Šitos natūralinės ir pastovios normos nesikeičia, nors ir koks bebūtų laikas, nors ir kokia padėtis. Nesikeičia, nes tai eina iš mūsų vidinio įsijautimo, iš prigimties, iš protavimo. "Visa dorinė tvarka iš esmės yra protinga tvarka, o padoriai, dorovingai veikti reiškia protingai veikti". (Stockums W., *Die eunveränderlichen sitt. in der schol. Ethik*, Freiburg i. B., (911 m., psl. 59), sako šv. Tomas savo moksle apie nepasikeičiamumą natūralinių įstatymų. Taigi, nei egoizmas, nei faktai negali būti priešpastatyti amžinosioms dvasinėms normoms, kad ir sunkiausiu laike, kaip vertos dėmesio Išpasakyto mes darome išvadą, kad dorinės normos net ir tokio baisaus karo metu ne tik kad nenustojo savo vertės arsumenkėjo, bet, priešingai, dar sutvirtėjo, dar labiau sužydėjo. Žmonija pamatė, kas

57
yra vertintina, o kas yra tik laikas, tik praeinanti idėja, menka, mažavertė. Tuo tarpu pamatom dabar, kad dorinės normos mus moko gyventi, stiprina mūsų valią gyvenime, padeda nustatyti gėrio idėją ir siekti aukščiausių vertybių. Iršiuose sunkiuose laikuose tebūna mums pavyzdžiu šie Kant žodžiai: "Pasaulyje nėra nieko, kas be rezervų galėtų būti laikoma už gera, išskyrus vien tiktai gerą valią" (Reininger Robert, Wertphilosophie und Ethik, Leipzig 1939, p. 202).

4. Santykis mokyklos su karu ir morale.

a. M o k y k l a. Čia turiu galvoj tiesioginę prasmę suprastą mokyklą, kuri nešasi su savimi visą žmonijos kultūros ir civilizacijos lobį ir tą lobį kasdien turtina. Mokyklą Hördl šitaip apibudina: Mokyklos sąvoka šiandien visai teisėtai nustatoma išeinant iš to, kad tai yra mokymo organizavimas, kuris gyvenimo ir kultūros eigoje nevyksta "savaime", t. y. per betarpiškai asmeniškų vyresniųjų ir daugiau patyrusių žmonių santykius su jaunesniais, bet kad jis reikalauja ypatingų pastangų iš tam tikslui išsilavinusių asmenybių pusės, gal net ir ypatingų patalpų bei laiko paskirstymo". (Plg. Philipp Hördt, Theorie der Schule, 1933, p. 33). Tokia mokykla apima savo funkcijomis, rūšimis ir laipsniais plačiausiai suprastą auklėjimą ir kultūrą. Teorijoje mokykla neatskiriamai stovi greta kultūros, nors tiesioginės mokyklos uždavinys yra švietimas, t. y. metodinis perteikimas visuomenėje kultuvuojančio švietimo gėrio janajai kartai, parengiant ją tinkamai pasisavinti ir pasinaudoti jau esamomis kultūros vertybėmis. Taip pat mokykla, mokydama ir parengdama jaunimą, įstato jį į istorinį tautinį charakterį ir per dainas, padavimus, legendas padaro jį neatskiriama tautos dalimi. Mokykla per savo tradicinę dvasią įlieja jaunose širdyse idealizmo ugnies ir nustato pažiūrą į gyvenimo gerį bei prasmę.

Mokykla, per auklėjimą kaip teisingai pastebi Seif, turi aukštą uždavinį: suformuoti visuomenę į darnų solidarų kolektyvinį vienetą: "Auklėjimas yra bendras uždavinys suformuoti gyvenimo bendruomenę, santykį "mes". (Seif, L. Dr., Wege der Erziehungshilfe, 1940, p. 32). Tam didžiam uždaviniui mokykla yra pilnai pribrendusi ir žmonija jau pati žingsnis po žingsnio artinasi prie to idealobendros, vienais principais ir siekiais gyvenančios visuomenės sudarymo.

Mokyklos tikslas taip pat yra sudaryti per auklėjimą sąlygas suartėti visoms tautoms, susivienyti, nes mokyklos, kaip ir auklėjimo idealai, yra bendri visai žmonijai, jie priklauso visam pasauliui, lygiai kaip oras ir vanduo. Humanizmo idėjos, bendra pažanga visose srityse taip pat juk ne kokios tautos siekis, bet visos žmonijos. Kelias į gerį, į laimę, į laisvę, kultūrą yra vienodai svarbūs visam pasauliui. Taigi ir mokyklos forma, pavidalas, turinys ir esmė priklauso ne kontinen-

tui, vienai valstybei ar luomui, bet visai žmonijai.

Aišku, mokykla, daugelyje kraštų kol kas turi pagal savo pavidalą atskirus tikslus, uždavinius bei planą, bet savo esmė ir kilme yra visuotina, bendra ir vedą prie idėjinės vienovės. Netenka abejoti, kad ilgainiui mokykla ir įgys tokį charakterį. Kada bus nustatyta vienas planas, vieni tikslai ir parinkta viena auklėjamoji teorija, tada ir mokyklos bus netoli savo tikrojo idealo.

b. Moralė. Kaip žmogaus kūnas tam tikrais laiko tarpais reikalauja maisto, pastiprinimo ir fizinio užsigrūdinimo, kaip dvasia kartas ieško kažko konkretaus, taip ir veiksmas dažnai reikalauja tikslingumo. Žmogaus dvasia gali išgyventi didelius džiaugsmus ar aimanas, gali tai kilti į aukštybes, tai smukti atgal, bet negali pernešti betikslio gyvenimo. Jie negali pasitenkinti be jokio pastovesnio idealo, be siekimo, be veržimosi pirmyn. Žmogus iš tikrųjų tik tada būna pilnai patenkintas, kada jaučiasi turįs teisę gyventi persavo pastangas ir darbą. Pastangos ir darbas — tai idealas ir valia! Idealas ir valia yra neatskiriamos žmogaus gyvenimo palydovės. Nėra atsitikę nė vieno žmogaus veikloje, kur šios abi sąvokos nebūtų pasireiškusios kartu — jei silpna valia, tai pilnas žmogus beidėjiškumo, o priešingu atveju — su stipria valia dideli idealai, ušsimojimai kyla, ką lydi laimėjimai, puikūs rezultatai. Po siekiamo idealo įtaka tvirtėja valia, proto veikla, randasi energija. Moralė — tai valios stilius, Moralė normuoja visa vidinį žmogaus gyvenimą ir nustato jo santykius su kitais, su visuomene, charakterizuoja jo elgesius einančius iš jausmų stovio. "Stilius yra užbaigtas dvasinis charakteris, kuris pasireiškia jutimais" (Rembrandt als Erzieher, Stuttgart, p. 108), sako Rembrandt. Nuo to, kaip stipri asmens moralė, priklauso egzistuojančių papročių nustatymas ir jų kultūra. Asmuo be moralinio idealo, kartu yra ir be kūrybinės energijos, bedvasis. Nuo to kenčia ir visa tauta, o per tai ir žmonija. Jei pavienių individų moralinė kultūra bus aukšta, kartu klestės, kursis ir bendroji pažanga, civilizacija, o priešingai — gyvenimo lygis silpnėja.

Moralė turi būti viena ir ta pati visai žmonijai, kaip ir mokykla. Moralės idealas tada bus pasiektas, kada bus pripažintas vienas aukščiausias gėris, viena aukščiausioji vertybė apimanti savimi visas kitas vertybėse, tiek karas yra destruktivus veiksnys. Tą, ką sukūria ar normuos pagal taip suprastos moralės direktyvas.

Toki moralinį pagrindą gali duoti žmogui mokykla, pagrįsta bendraisiais žmoniškumo principais. Taigi, moralė ir mokykla savo paskirtimis artėja viena prie antros ir net sutampa. Tiek mokykla, tiek moralė yra gyvosios idėjos, glūdinčios viena praktinėje gyvenimo dispozicijoje, antra praktinėje žmogaus valioje. Ir viena ir antra yra kaip jungtis žmogaus su aukščiausiu gėriu ir pažanga. Abi jos iš-

39
plaukia iš kilniausių žmogaus užsimojimų, troškimų, norų, ir per visą eilę uždavinių veda prie aukščiausių žmogaus tikslų — Dievybės ir gyvenimo laimės

c. Karas. Kiek mokykla ir moralė yra kūrybingos pozityviosiose vertybėse, tiek karas yra destruktivus veiksnys. Tą ką sukuria ar sukūrė mokykla ne per eilę metų, bet per šimtmečius ir net tūkstančius metų, ką sukūrė žmonija savo gerovei ir laimei. tą karas per trumpą laiką sunaikina ir sugriauna. Ką moralė įpratino, žmonių veiksenoje per kartų kartas, tyliu, nuosikliu būdu, pasinaudodama tai pažnyčia, tai kultūra, tai organizacijomis, tai valdžia — tą karas per sekundę sumaišė su gyvenimo purvais, įpildamas juodų nuodų taure į baltąjį žmogaus dvasios indą.

Mokyklą su morale mes suderiname, net galime suprakti tam tikrais atvejais, bet ar galime karą sutaisyti su mokykla, ar su morale? Klausimas — ar karas auklėja. Jei karas auklėja žmoniją kaip blogio pavyzdys, tai tas eksperimentas per daug jai kainuoja. Bet ar žmonija nėra mačiusi karų? Taip, labai daug! Ar jie buvo auklėjantieji! Ne. Karas išplaukia visai dėl kitų priežasčių ir tikslų. Vadįnasi, galime drąsiai įrodyti to karo neauklėjančią rolę. Iš karo žmonija pasimoko tik trumpam laikui ir tai neesminiai, ne visi žmonės ir ne visos tautos. Karą mes statome contramokyklos. Karo kilmę, kai kas, iš dalies mėgina išvesti iš skirtingų įvairiuose kraštuose auklėjimo sistemų, mokyklos tikslų ir uždavinių, kaip pav., išreiškia Ernst Kriek savo nuomonę: "Auklėjimo eiga be abejo smulkiau nustatoma pagal tos gyvenimo bendruomenės tikslą ir turinį, kurioje jis vykdomas. Kitokia ji yra karių tautoje, kaip taikioje žvejų tautoje, kitokia pas aukšto išsilavinimo graikus, kaip kurioje nors australiečių giminėje" (Ernst Kriek, Grundriß der Erziehungswissenschaft, Leipzig 1944, p. 70). Perkelkime šia mintį mūsų laiko kultūringoms tautoms tai panašiai atrodys. Asmeniškai man neatrodo, kad auklėjimas būtų viena iš svarbiausių priežasčių karams vystytis. Priešingai, idealioji mokykla stovėjo ir stovi visuomet prieš karą ir nėra su juo suderinama. Ir dabar, naikinimas karą sukeliančių agresinių pasaulėžiūrų ir rodo idealiosios mokyklos laimėjimą.

Dar griežčiau stovi prieš karą moralė. Iš ankstyvesniųjų įrodymų aišku, kad pasaulyje gali egzistuoti tik viena iš jų: arba karas, arba moralė, nes karas, kaip gri-aunantis veiksnys, naikina moralę o moralė kaip vidinė norma, gri-auna blogąjį pradą, ir tuo pačiu vesdama žmoniją prie taikos ir sugyvenimo, stengiasi pašalinti karo pavojų. Taigi, mokykla ir moralė, jungdamos šios išvies, visomis, tiek išorinėmis, tiek vidinėmis priemonėmis, veda kovą prieš karą ir siekia vienos tiesos, kurioje dominuoja dieviškumo žymė. Jos vardas gėris ir tiesa.

FILOSOFIJOS PAGRINDAI

(Gimnazinis kursas)

Pratartis

Nors filosofijos pagrindai septintojoje ir aštuntoje klaseje mūsų vidurinėje mokykloje, berods, buvo dėstomi visą laiką, tačiau net ir šiandien dar neturime atitinkamo vadovėlio. Suprantama, kad šisai trūkumas negali daugiau ar mažiau neatsiliepti ir į patį dalyko dėstymą, ypačiai, jog beveik visuotinai tenka filosofiją dėstyti nespecialistams (jeigu šį žodį pavartoti ir filosofijai). Todėl vidurinės mokyklos filosofijos kurso parengimą nelaikau prabanga, o būtinybe net ir dabartinėse sąlygose. Gal būt šiuo laiku šis reikalas dar didesnė būtinybė, negu anksčiau: nes ar principingo jaunuomenės auklėjimo uždavinys, kuriam tarnauti visų pirma pašaukta filosofija, nėra šiandien dar aktualesnis, negu bet kada?

Tiesa, žemiau teikiama šiai vidurinės mokyklos filosofijos kursas nėra vadovėlis. Skiriu jį visų pirma mokytojui, vadinasi, atsižvelgiu parenkama medžiaga į kurso programą, bet neatsižvelgiu jos išdėstymu į mokinį, pateikiu dalyką, bet jo perteikimą palieku pačiam mokytojui. Autoriui, pedagoginį darbą tedirbusiam universitete ir todėl neturėjusiam progos dirbti vidurinėje mokykloje, imtis vadovėlio atrodė perdrąsu.

Pagaliau dar vienas paaiškinamasis pasisakymas. Filosofija negali būti ta pačia prasme objektyvi, kaip, sakysime, fizika. Jeigu vieno laiko fizikai visais pagrindiniais klausimais sutinka, tai betgi ir to paties laiko filosofai skiriasi ir pačiais pagrindiniais dalykais. Šita prasne išdėstyti filosofiją, atitraukus nuo savo asmeniško dalyko supratimo, neįmanoma: vadinamuoju visus patenkinančiuoju objektyvumu galima išdėstyti tik filosofijos istoriją, bet ne pačią filosofiją. Todėl kiekvienas filosofijos kursas lieka autoriaus filosofinių koncepcijų kursas. Kitoks negali būti nė šis kursas. Todėl gali jisai nepatenkinti ne tik tų, kurie būtų filosofinę kultūrą igiję kitoje intelektualinėje aplinkoje, negu autorius, bet, gal būt, net ir tų, kurie filosofijos klausė tame pat fakultete, kuriame ir jis. Visa gilia pagarba prisipažindamas prie tų, kurie vadovavo mano filosofiniam brendimui, turiu betgi lygiai

prisipažinti, kad ne visas jų koncepcijas (ypačiai kiek liečia patį filosofijos supratimą) galiu atstovauti ir aš, — ne todėl, kad būčiau kai ką „užmiršęs“ ar nepakankamai „supratęs“, bet tik todėl, kad pati tiesa reikalauja kai kuriais klausimais keisti žvilgį.

Rėdacijai, parodžiusiai šiam darbui malonaus intereso ir sutikusiai kiekviename numeryje skirti šešioliką puslapių, nuoširdžiai dėkoju. Iš pradžių bus teikiamas aštuntosios klasės kursas (gnoseologija, etika, estetika ir pagaliau metafizika): jei dabartinės sąlygos užtruktų dar ilgiau, gal būt, prieitume ir prie septinkosios klasės kurso. Bet tai jau ateities dalykas.

A. FILOSOFIJOS ĮVADAS

1. Žinojimas ir išmintis

Žodiškai filosofijos terminas reiškia išminties meilę. Todėl pirmiausia ir tenka klausti: kas yra išmintis? Kas daro žmogų išmintingą?

Išmintis susieta su žinojimu, ir tačiau daugiau, negu tik paprastas žinojimas. Išmintis susieta su žinojimu, nes tiesiai išminčiaus priešingbė ir yra ignorantas (tamsuolis). Niekas, kas yra ignorantas, negali būti išminčiaus vardo vertas. Išmanyti reiškia turėti šviesų žvilgį, žinoti. Ir tačiau: išmanyti yra daugiau ir kita, negu tik paprastai žinoti. Ne kiekvienas, kuris ir daug žino, mokslus išėjęs, tuo pačiu yra išmintingas, ir atvirkščiai, išmintingu dažnai turime laikyti ir aukštesnių moklų nesimokiusį žmogų, net ir paprastą kaimietį. Tokia dalyko padėtis ir verčia kelti klausimą: koks išminties santykis su žinojimu? Koks žinojimas privalomas išminčiai ir koks abejingas žmogaus išmintingumui? Koks žinojimas teikia žmogui išmintį?

Pirmiausia išmintis neprivalo enciklopedinės erudicijos, apie visą žinojimą. Jei išmintimi laikyti tikrai žinojimo platumą, tai tektų kiekvieną mūsų amžiaus žmogų, bent kiekvieną, baigusį vidurinę bendrojo lavinimo mokyklą, laikyti išmintingesniu už bet kurį, ir patį išmintingiausiąjį, ankstyvesniojo laiko žmogų. Tačiau, kiek bebūtume išdidūs savo laiko žinojimu, nedrįsime to teigti. Išmintingumas yra daugiau, negu platus žinėjimas. Viena, žmogus, ir norėdamas, niekada negali viso žinoti, bet dėl tokio ne visą žinojimą jis dar nėra būtiniškai neišmintingas. Antra vertus, labai dažnai ir tas, kuris plačiausiai žino, negali būti pavadintas išmintingu, ka toksai enciklopedinis eruditas, paklaustas vienu ar kitu klausimu, užuot atsakęs savu atsakymu, kaip iš tiesų yra, pradeda mus užberti svetimais atsakymais: tas šį klausimą sprendė taip, o anas — antraip, o dar trečias — vel kitaip. Šita prasme paprasta enciklopedinė

erudicija, užuot buvusi išminties ⁶²versmė, greičiau pasirodo besanti tiktai nutolimu ir nuo tikrovės (nes labiau pažįstamos nuomonės apie tikrovę, negu pati tikrovė) ir nuo savęs paties (nes labiau pažįstama, ką kiti mano, negu turimas savas žvilgis į tikrovę).

Tačiau, jei nėra išmintis tiktai viso žinojimas, tai betgi išmintis nėra nei tiktai specialinis vienos kurios atskiros srities žinojimas. Tiesa, specialinis žinojimas turi tapirmenybę prieš enciklopedinę erudiciją, kad jis nebėra toks seklys, kaip pastaroji. Specialistas savo sritį pažįsta tikrai ir savai: ne iš svetimų nuomonių, o iš savo tikrovės atskleidimo. Tačiau, antra vertus, kiekvienas specialinis žinojimas lieka iš esmės siauras: juo giliau specializuojamasi, tuo labiau siaurėjama. Sakysime, būti gamtos mokslų specialistu šiandien nebeįmanoma: tenka pasirinkti arba fizikinius, arba biologinius mokslus, bet ir pasirinkus biologinius mokslus, tenka toliau specializuotis — rinktis botaniką ar zoologiją. Dar daugiau: negalima vienam žmogui aprėpti ir visą zoologiją — tenka apsiriboti viena kuria zoologine klase. pvz., vabzdžiais ir, dar toliau specializuojantis, tiktai viena kuria rūšimi, pvz., skruzdėmis, ir pagaliau tiktai viena kuria skruzdžių gyvenimoproblema, pvz., jų sveikumu. Ar toksai, tegu ir kiek gilus, specialinis žinojimas, suteiktų savaime žmogui išmintį? Niekas negalime šio klausimo teigiamai atsakyti, nes neretai, nors ir gilus, bet tiktai savo specialybėje užsidaręs specialistas gali tekti laikyti mažiau išmintingu už paprastą sveiko proto žmogų. Tas pats specialinis žinojimas, kuris, palygintas su enciklopedine erudicija, atrodo pačiu savu tikrovės priejimu, antra prasme gali pasirodyti tokiu pat nuo tikrovės ir savęs paties nutolimu, kaip ir pirmoji. Ir būtent, nuo tikrovės ir savęs paties nutolimas yra susietas su pačiu specialinio žinojimo siaurumu. Apsiriboti viena sritimi visada grėsia, užmiršus visą kitą tikrovę, pradėti savąją sritį laikyti pačia tikrąja tikrove ir todėl pradėti visa vertinti tik šitos srities požiūriu. Bet ar toksai tikrovės faktinis suvedimas tiktai į savo specialybės objektą (skruzdes, egiptiečių religiją ar romėnų teisę, veterinariją ar geodeziją) nėra faktiškas nuo tikrovės nutolimas? (Prisimenu aną aistringą egiptologę, kuri amžiaus gale pradėjo melstis Oziriui ir Izidei). Ar toksai pasaulio vertinimas tiktai skruzdės, senųjų egiptiečių, romėnų teisės, pagaliau veterinarijos požiūriu nėra nuo savęs paties nutolimas? Ką verta žinoti apie skruzdes ar ichtyozaurus, apie senovės egiptiečių ar graikų dievus, romėnų teisę ar Napoleono kodeksą, bet neturėti aiškaus supratimo, kas yra patsai žmogus? Ateina į galvą anas Nietzsches pieštasis dielės smegenų specialistas — deja, dažnai sutinkamas gyvenime, panires į savo specialybę ir užmiršęs, kad ir jis yra žmogus, ne tik to ar kito dalyko specialistas.

Vadinasi, išmintis, nors ir susieta su žinojimu, tačiau ji specia-

liai nesusieta nei su žinojimo ⁶³platumu (enciklopedine erudicija) nei su vienos atskiros srities žinojimo gilumu. Enciklopedinį viso žinojimą visada grėšia seklumas, tuo tarpu išmintis niekada negali būti seklumu charakterizuojama. Išminčiai yra būdingas gilumas. Tačiau tasai gilumas, kuris charakterizuoja išmintį, negali būti laimimas tiktai gilumu vienoje atskiroje specialioje srityje, nes pastarąjį visada grėšia ribotumas. Ribotumas betgi yra tiesiai pati išminties priešingybė. Išminčiai būdingas platumas. Vienu žodžiu, negatyviai atribojant išmintis nėra nei seklus platumas, nei ribotas gilumas. Išminčius yra kita, negu seklus enciklopedistas, ar ribotas specialistas.

Bet ar toksai negatyvus išminties aptarimas nėra antinomiškas (slepiąs savyje prieštaravimą) ir tuo būdu užkertąs kelią ir į pozityvų išminties suvokimą. Ar iš vienos pusės nereikalaujame gilumo, iš antros — platumo? Kaip betgi tie du reikalavimai gali būti drauge patenkinti, nes gilumo reikalavimas yra patenkinamas tiktai apsiribojimu viena specialybe, vadinasi, prarandant platumą, ir atvirkščiai, platumo reikalavimas, atrodo, galėtų būti patenkintas tiktai enciklopediniu interesu, bet šiuo atveju tiktai seklumo kaina. Atrodo: jei nori būti platus, turi gilumo atsisakyti, ir jei nori būti gilus, turi platumo atsisakyti. Ir tačiau išmintis reikalauja drauge ir platumo, ir gilumo!

Tokia antinominė dalyko padėtis nereiškia, kad klausimas būtų neišsprendžiamas, o tiktai nurodo, kad atsakymo į klausimą tenka ieškoti kitoje plotmėje, negu ligšiol buvo ieškota. Iš tiesų, kalbėdami apie žinojimą, ligšiol turėjome galvoje tiktai mokslinį žinojimą atskirųjų mokslų prasme. Šita prasme (vadinasi, atskirųjų mokslų plotmėje) iš tiesų platumas ir gilumas vienas antrą išskiria tuo būdu, kad vieno galima siekti tiktai antro sąskaiton. Iš to betgi neseka, kad ir išminčiai tenka pasisakyti tiktai už vieną — už platumą ar už gilumą, vadinasi, rinktis seklumą ar ribotumą. Tai tenurodo, kad toksai žinojimas, kuriame reikalaujama rinktis tarp platumo ir gilumo, (kitais žodžiais, tarp seklumo ir ribotumo) nėra tasai žinojimas, kurio privalo išmintis. (Todėl, kaip auksčiau nurodėme, išmintingumas nereiškia ir mokslingumą: gali ir mokytas žmogus nebūti išmintingas ir, atvirkščiai, gali ir bemokslis būti išmintingas). Tasai žinojimas, kuris teikia išmintį privalo būti toks, kuriame platumas ir gilumas ne vienas kitą išskirtų, o tiesiai vienas reikštų antrą.

Koksai yra tasai žinojimas, kurio privalo išmintis, kuriame platumas ir gilumas ne išskiria vienas kitą, o tiesiai vienas reiškia antrą? Ne kitas, kaip tasai žinojimas, kuris kreipiasi ne į šį ar aną dalyką, atseit į atskirus dalykus, o į pačią Būtį; ne kitas, kaip tasai tiesos

ieškojimas, kuris ieško ne tos ar kitos atskiros tiesos, o pačios Tiesos, kuri atskleistų, kas yra visos būties prasmė. Šitasai žinojimas vienas teikia žmogui drauge ir platumą, ir gilumą. Teikia jis platumą, nes teikia žilgi į visą, kas yra — visą nušviečia pačiu būties visumos žvilgiu. Teikia jis gilumą, nes atsako paties visos tikrovės pagrindo klausimą. Šitas žinojimas daro žmogų išmintingą, nes jisai atsakydamas būties prasmės klausimą drauge nušviečia ir žmogiskosios būties prasmę: atako patį pagrindinį klausimą: kas yra žmogus? Šita prasme išmintis ir yra ne kas kita, kaip žinojimas apie save patį — žmogų. — Gali žmogus daug ir apie visą žinoti, kol tačiau jisai nežino savęs paties, tol jis nežino vieno reikalingo paties reikalingiausio išminčiai.

Ir neatsitiktina todėl, kad tasai graikų mąstytojas Sokratas, kuris šiam išmintį teikiančiam žinojimui davė filosofijos ("išminties meilės") vardą, visą savo mąstymą išreiskė viena tiesa: pažink pats save! Pažinti save patį yra kita, negu tik pažinti žmogų biologine ar psichologine prasme, vadinasi, pažinti tiktai žmogaus kūno anatominę struktūrą bei fiziologines funkcijas ar žmogaus psichinį gyvenimą, jo polinkius bei apskritai charakterį (jei savęs pažinimas tiek tereikėtų, tai išminčiais tebutų galima laikyti gydytojus ir psichologus, — deja, tačiau, ne kiekvienas gydytojas ar psichologas yra ir išmintingas). Šitokiu biologiniu ar psichologiniu pažinimu pažįstamas žmogus tiktai kaip atskiras dalykas, vienas šalia daugelio kitų, bet neatsakomas vienas ir patsai reikalingasai žmogiškosios gyvenimo prasmės klausimas. Pastarasai klausimas gali būti atsakytas tiktai pačio tikrovės pagrindo klausimo ("yra Dievas ar nieko nėra") atsakymu. Todėl pažinti save patį reiškia atsakyti sau klausimą: kokia žmogaus padėtis visumoje — kas yra žmogus ir todėl kas jisai privalo būti. Šita prasme išmintis ir yra patsai tasai suvokimas savo padėties visumoje.

Kodėl tačiau Sokratas šitą savęs paties pažinimą pavadino ne išminties mokslu, o tiktai išminties meile, ir save patį laikė, skirdamas nuo kitų, kurie save krikštijo išminčiais (sofistais), tikta išminties mylėtoju ("filosofu"). Kokia šio sokratinio kuklumo prasmė?

Pirma, šitas sokratiškas kuklumas išreiškia, kad tasai savęs pažinimas, kuris drauge yra ir pačio visos tikrovės pagrindo klausimo atsakymas, niekada nėra žmogui tokiu tikrumu prieinamas, kaip to ar kito atskiros dalyko pažinimas. Baigtiniam žmogaus protui Būtis visada lieka paslaptis, — tikra, ir tačiau niekada visiškai perregima (tuo pačiu visada atvira ir abejojimo neigimui). Kiekvienas žmogiškasis Tiesos pažinimas lieka ribotas. Ir juo giliau žmogus įžvelgia, tuo aiškiau jis atskleidžia ir savo žinojimo ribas. "Žinau, kad aš nieko nežinau" — drauge su Sokratu turi tarti kiekvienas, ne pasy-

viai rezignuodamas, bet pačiame tiesos ieškojime atskleidamas vis gilesnį tikrovės paslaptį, vis aštresnį Būties paslapties išryškėjimą. Tik ignorantas, kuriam "nieko nėra", gali būti išdidus. Tiesa daro žmogų kuklų. Kas kartą Tiesos paslaptį suvokė, niekada nebus išdidus.

Antra, tasai savęs paties žinojimas, kuris teikia žmogui išmintį, nėra tikrai teorija, vadinasi, tikrai žinojimas. Žinojimas apie atskirus dalykus (nesvarbu ar vienu atveju jis patenkins tik teorinį interesą ar kitu atveju gali būti panaudotas ir praktinei veiklai) žmogaus niekam neangažuoja. Tuo tarpu tasai Būties ir Tiesos ieškojimas, kuris teikia žmogui savęs pažinimą, yra ne tik žinojimas, bet ir egzistencinis angažavimas. Situaciją požiūriu atskleisti, kas yra žmogus, drauge yra atskleisti ir kuo žmogus privalo būti. Todėl tol, kol savęs žinojimas lieka tik — žinojimas, tol jis tėra teorija ir todėl jis dar nedaro žmogaus išmintingo. Būti išmintingu nereiškia tikrai žinoti, kas yra žmogus, bet ir būti, kuo žmogus privalo būti. Filosofinį žinojimą tai ir charakterizuoja, kad jis angažuoja žmogų keistis. Todėl tikra prasme išmintis yra ne žinoma, o gyvenama. Kitais žodžiais, išmintį teikiantysis savęs pažinimas tėra tikras savęs pažinimas, kada jis drauge yra ir savęs perkeitimas. Bet kaip tik toksai išminties charakteris ir neleidžia jos savintis. Galima sakyti, kad aš žinau vieną ar antrą mokslo šaką, bet negalima sakyti, kad aš žinau išmintį — panašiai, kaip negalima sakyti, kad aš žinau sventumą. Šventasis niekada nesakys: aš esu šventas, nes pačiu tokiu didžiavimusi jisai prarastų savo šventumą. Panašiai ir išminčius niekada nesakys: aš esu išmintingas, nes pačiu tokiu savęs vertinimu liudytų savo neišmintingumą. Tik neišmintingasis gali didžiūotis išmintimi, lyg koku išmokstamu dalyku.

Šitaip suprasta išmintis (savęs pažinimas) yra kiekvieno žmogaus savajmingai siekiama ir drauge kiekvienam žmogui principiškai privaloma. Gali žmogus save ir užmiršti, paskęsdamas kasdienybėje, ir tačiau niekada — visam laikui. Jeigu ne kančios bei mirties tikrovė, tai patsai iš kasdienybės niekingumo išaukęs nuobodulys amžinai šaukia iš užsimiršimo neišminties grįžti į save patį. Visada kyla (ir negali nekilti!) žmogui klausimas kas yra jisai patsai, visada jo gilusiai "aš" (Sokrato vadintasi daimon) šaukia pažinti save. Šita prasme filosofija yra kiekvieno žmogaus dalykas, ir kiekvienas žmogus yra filosofas — pačiu savo gyvenimu. Kiekvienas (nesvarbu-daugiau ar mažiau sąmoningai) kelia žmogiškojo gyvenimo prasmės klausimą, ir jį vienaip ar antraip atsako, — jeigu ir nevisada teoretiškai formuluotą atsakymu, tai pačiu savo gyvenimu: vienaip gyvena tas, kuriam nieko nėra, kitaip tas, kuriam gyvenimas yra Kūrėjo skirtasai amžinybės uždavinys.

Praktiškai betgi filosofo vardas taikomas ne visiems, o specialiai tiems, kurie apdovanoti gilosniu žvilgiu specialiai ryžtasi savo gyvenimą skirti tiems klausimams spręsti, kurių sprendimas ir kiekvieną žmogų daro filosofą plačiaja to žodžio prasme. Ir betgi filosofija nėra specialybė, kaip nėra specialybė nė šventumas, nors dažniausiai a filosofai sutinkami universitete, o šventieji — vienuolyne. Kaip tačiau buvimas vienuolyne nebūtinai daro žmogų šventą, taip nebūtinai daro žmogų filosofą ir specialus filosofijos studijavimas. Tęsiant palyginimą, kaip šventasis yra šventas ne šventumo išmanymu (šventųjų istorijos žinojimu), taip ir filosofo vardui teikia teisę ne filosofijos (filosovinių atsakymų) žinojimas, o tiktai asmeniškas pajėgumas pačiam tuos klausimus atsakyti. Tik tas tėra filosofas, kuris filosofiją ne tiktai žino, bet ir kuria.

Nepadaro savaime vienas filosofijos žinojimas žmogaus filosofu, ir tačiau atskleidimas tų atsakymų, kuriuos pateikė didieji žmonijos mąstytojai, yra būtina sąlyga ir savo minties išplėtojimui. Tai ir yra filosofinių studijų prasmė.

2. Filosofija ir atskirieji mokslai

Kaip ankčiau jau nurodėme, filosofija, kuri teikia žmogui išmintį ir ne tik paprastą žinojimą, kaip kiti mokslai, nuo visų kitų mokslų skiriasi esmiškai. Ji nėra tiktai vienas mokslas tarp daugelio kitų, o visiška savito charakterio mokslas, kuris nuo visų kitų mokslų skiriasi tiek radikaliai, kad mokslo vardas jai tenka tiktai analogine (panašia) o ne ta pačia prasme, kaip visiems kitiems mokslams. Šita filosofijos ir atskirųjų mokslų skirtumą tenka išryškinti keturiais požūriais: dalyko (arba objekto), pažinimo kelio (metodo), rezultatų, arba pačių pažinčių charakterio ir pagaliau santykio su gyvenimu požūriais.

a. Kiekvienas kitas mokslas, negu filosofija, savo dalyku turi tą ar kitą atskirą tikrovės sritį. Gamtos mokslai savo dalykais turi atskiras gamtinės tikrovės sritis: fizika — fizinius reiškinius, chemija — medžiagos struktūrą, geologija — žemės sudėtį, astronomija — dangaus kūnus, botanika — augalus, zoologija — gyvulius, eksperimentinė psichologija — psichinius reiškinius, vidinį gyvųjų būtybių gyvenimą etc. Dvasios mokslai savo dalykais turi žmogiskosios tikrovės (žmogaus, kaip dvasinės būtybės) atskiras sritis: kalbotyra — kalbą, literatūros bei meno mokslas — grožinę žmogaus kūrybą, istorija — žmonijos kultūrinę praeitį, sociologija — visuomeninį, ekonomika — ūkinį gyvenimą etc. Pagaliau pritaikomieji mokslai (kurių požūriu visus ankčiau minėtuosius gamtos ir dvasios mokslus galima apibendrinti teoriniais mokslais) savo dalykais turi atskiras civilizacinės žmogaus veiklos sritis (technika — fizinių bei cheminių pažinčių pritaikymą gamtos apvaldymui, medicina — biologinių pažinčių pritaik-

kymą gyvybės globojimui, pedagogika — psichologinių pažinčių pritaikymą jaunuomenės lavinimui ir ugdymui, komerciniai mokslai — ekonominių pažinčių pritaikymą ūkinei veiklai, žurnalistika — dvasinių mokslų pažinčių panaudojimą formuojančiajam jų perteikimui, laikraštinei veiklai etc.)

Visi šie mokslai viena prasme yra atskirieji, arba daliniai mokslai, nes kiekvienas savo dalyku turi tikslą ar kitą atskirą tikrovės sritį, tikslą dalį tikrovės (fizikiniai mokslai — medžiagą, biologiniai mokslai-gyvybę, psichologiniai mokslai — vidinį, arba psichinį gyvenimą, dvasios mokslai — dvasinę žmogaus tikrovę). Antra prasme visi šie mokslai visada lieka specialieji mokslai, nes savo dalykus jie svarto tiksliai specialiais požiūriais (ex causis proximis): sakysime, tą pačią neorganinę tikrovę svarsto ir fizika, ir chemija, tačiau skirtingais požiūriais — fizika judėjimo, chemija struktūros požiūriu, arba, sakysime, biologiniai mokslai anatomija ir fiziologija, abi, kreipiasi į gyvąsias būtybes, tačiau skirtingais požiūriais: pirmoji morfologiniu, arba struktūriniu požiūriu, antroji funkcionaliniu, arba veikimo požiūriu.

Tuo tarpu filosofija kreipiasi ne į tą ar kitą atskirą tikrovės sritį, o į pačią tikrovės visumą. Visa, kas yra, domina filosofija: ir medžiaga, ir gyvybė, ir siela (psichinis gyvenimas), ir dvasia, — visa tikrovė. Šituo požiūriu, palyginta su atskiraisiais mokslais, filosofija yra visuotinysai mokslas, nes jos dalykas yra visa tikrovė (tikrovė savo visumoje).

Visa domina filosofiją, ir tačiau filosofija nėra paprastas mokslo pakartojimas ta prasme, kad tai, ką svarstė mokslai, dar kartą persvarstytų ir filosofija. Filosofija, visu domėdamasi, domisi ne kaip atskirais dalykais tuo ar kitu specialiu požiūriu, o bendruoju būties visumos požiūriu (ex causis ultimis). Kai atskirieji specialieji mokslai turi uždavinį atskleisti, koki dėsniai valdo tą ar kitą tikrovės sritį, tai filosofijos uždavinys atskleisti, kas yra tos atskirosios sritys kaip buvimo būdai: kas yra pati medžiaga, pati gyvybė, patsai psichinis gyvenimas, pati dvasia ir pagaliau, pati Būtis. Šita prasme, palyginta su specialiaisiais mokslais, filosofija yra bendrasis mokslas, nes savo dalyką ji svarsto pačiu bendruoju požiūriu, „iš galutinių priežasčių“.

Suglaudus abu šiuos (visuotinio ir bendro) charakterius, filosofijos, kaip visuotinio ir bendro mokslo, skirtumą nuo visų kitų (vadinasi, atskirųjų ir specialiųjų mokslų galime šiaip išreikšti: atskirųjų mokslų dalykas — atskiros būtybės, filosofijos dalykas — būtis. Kreiptis į atskiras tikrovės sritis specialiais požiūriais yra lygu kreiptis į jas, kaip atskiras būtybes, gi kreiptis į tikrovės visumą yra ne kas kita, kaip kreiptis į pačią būtį.

Taip išskyrus filosofiją ir atskirus specialiuosius mokslus, kyla tolesnis klausimas: kokie jų tarpusavio santykiai?

Kaip bendrasai mokslas, filosofija tarnauja specialiesiems mokslams pagrindu, atskleidama pagrindinės tos ar kitos atskiros srities ontologines struktūras ir tuo būdu šitą sritį išskirdama iš bendrosios visumos ir perduodama ją konkrečiam tyrimui į atskirojo mokslo rankas. Iš tiesų, pagrindines savo srities sąvokas atskirieji mokslai iš pradžių priima kaip „savaiame suprantamas“, pats kriščiškai nesvarstydami jų prasmės (taip, pvz. fizika priima medžiagos, energijos, judėjimo, jėgos ir kitas pirmines sąvokas). Tačiau šios sąvokos yra „savaiame suprantamos“ tik todėl, kad jos jau filosofškai nušviestos. Tokiu pagrindinių struktūrų atskleidimu ir pagrindinių sąvokų pateikimu filosofija ir yra atskirųjų mokslų motiniškoji versmė. Nepaneigia šitos tiesos, kad kai kurie mokslai atrodo betarpiškai kilę iš praktinio reikalo, o ne iš teorinio filosofinio intereso (astronomija, pvz., iš jūrininkystės reikalo), nes kol šis praktinis interesas neišaugo teoriniu interesu, tol ir šie mokslai liko tik atskirais pastebėjimais, nepasiekdami sisteminių mokslų rango. Visi mokslai savo kilme susieti su filosofija, ir kiekvienas turi savą filosofinę praeitį. Fizika iš filosofijos galutinai išsilaivino tikrai naujųjų amžių pradžioje, biologiniai mokslai dar vėliau, o psichologija dar ir šandien nėra galutinai nutraukusi ryšių su savo filosofine praeitimi. Tiesa, paprastai filosofinis atskirojo mokslo tarpsnis nėra vaisingas mokslinė patirtimi, ir būtent todėl, kad jame visada grėsia pavojus, užuot pirminių filosofinių atskleidimų pagrindu leisti į konkretų tikrovės tyrimą, pasitenkinama tikrai šių sąvokų analize ir tasai sąvokinis žaismas laikomas pačios tikrovės atskleidimu. Suprantama tad, kodėl atskirojo mokslo issiskyrimas iš filosofijos paprastai vyksta revoliucine nuotaika, — panašiai, kaip jaunuolis brendimo metais išdidžiai laisvinasi iš motinos autoritetinio prieglobsčio.

Visi mokslai susieti su filosofija, kaip savo pirmine versmė, ir lygai visi mokslai ilgisi filosofijos, kaip savo atbaigimo. Juo mokslinis žinojimas auga, tuo labiau jisai specializuojasi, skaldosi atskiromis šakomis, paranda tarpusavio ryšių sąmonę ir tuo pačiu ir savo pačių prasmę, nes prasmė yra tikrai visumos sąmonės išlaikyme. Betgi šitas vienybės diferenciacijoje išlaikymas negali būti pasiekiamas jokių kitu, kaip visuotiniu mokslu, vadinasi, filosofija, nes tik visuotiniu būties visumos žvilgiu galima suvokti vienybę visame mokslinio žinojimo išsidiferenciovime atskirais mokslais. Šita prasmė filosofija, kaip visuotinysai mokslas, ir tarnauja atskiriems mokslams atbaigimu, atskirųjų mokslų žvilgių susintetinimu į vieningą žinią.

Tiesa, šitas uždavinys be galo sunkus ir ne kiekvieno laiko filosofija pajégia jį sėkmingai išspręsti. Bet kad jisai visada gyvas liudija faktas, jog jei kurio laiko filosofija nepajégia pati šio uždavinio išspręsti, imasi jo siekti patys mokslai. Tokios prasmės yra ir šiandieninės fizikos filosofavimas, liudijąs tradicinės gamtos filosofijos krizę.

Vaizdingai atskirųjų mokslų ir filosofijos santykiai kartais šiaip charakterizuojami: jei visą žinią lyginti rūmui, tai filosofija būtų ir pagrindas (kaip bendrasai mokslas) ir drauge stogas (kaip visuotinasis mokslas). Kitu vaizdu ši santykį būtų galima išreikšti, charakterizuojant filosofiją atskirųjų mokslų karališkąja motina. Filosofija yra atskirųjų mokslų motiniškoji versmė, nes visi jie yra savo kilme ir pagrindais susieti su ja. Filosofija yra atskirųjų mokslų karalienė, nes ji viena gali pajégti atkirusius mokslus atbaigti, suvedama į vieningą žinią.

b. Kaip skirtingas filosofijos dalykas, taip skirtingas privalo būti ir jos metodas (pažinimo kelias), nes metodas įvairuoja pagal dalyką. Kiekvienas dalykas apsprendžia ir savo metodą.

Atskirųjų būtybių pasaulis, į kurį kreipiasi atskirieji mokslai, yra patirtinė tikrovė. Atitinkamai atskirųjų mokslų metodas ir yra patirtinis. Kaip tačiau patsai atskirųjų būtybių pasaulis nėra vienaprasmiška sąvoka, taip nevienaprasmiška ir patirties sąvoka. Gamtinė tikrovė (medžiagos ir gyvybės pasaulis) betarpiškai patiriama, gi dvasinė tikrovė prieinama tik tarpiskai — per savo objektyvines apraiškas (kalbą, meno bei literatūros kūrinius, papročius, istorinius dokumentus, teisės kodeksus, ūkines, valstybines bei apskritai visuomenines apraiškas). Pagal tai skirtinga ir patirties prasmė: viena — gamtos ir kita — dvasios moksluose. Gamtos moksluose patirtis yra galimi kaip betarpiškas stebėjimas: arba natūraliose sąlygose, arba specialiai suorganizuotose ir todėl sąlygų keitimu sąmoningai kontroliuojamose sąlygose (pastarasis stebėjimas paprastai vadinamas eksperimentu). Tuo tarpu dvasios moksluose patirtis nebėra betarpiškas stebėjimas, o tiktai visų pirma betarpiškai patiriamųjų apraiškų dvasinės prasmės supratimas. (Sakysime, bet kurį eilėraščių pažinti nereikia tiktai įsistebėti į raštinus ženklus, o suprasti ir išsiaiškinti jų prasmę).

Gi būtis, kaip filosofijos dalykas, nėra jokia prasme patiriama. Visa tai, ką aš galiu patirti, visada tėra tas ar kitas atskiras dalykas (fizinis kūnas, gyvoji būtybė, kultūrinis kūrinys), bet niekada pati būtis. Nors visa, kas yra, yra, ir tačiau tai, ką aš patiriu, tėra ši — būtis, vadinasi tik būtybe, o ne pati būtis (būti šiabūtybe reiškia nebūti kita; šita prasmė kiekviena būtybė tėra ši-būtis, o ne tiesai butis, nes ji savyje impilkuoja kieno nors išskyrimą, vadinasi, nebūtį). Tik butybės

patiriamos, o ne pati būtis. Būties patirtis yra priešingybė savyje.

Tačiau būties nepatiriamumas nereiškia apskritai jos nepažįstamumo, o tik nurodo, kad ji pažįstama kitu keliu, nepatirtimi. Kuriuo tad keliu? Į šį klausimą atsakymą teikia pati formalinė būties sąvoka. Butis yra tai, kas būtybes daro tuo, kuo jos yra, — būtybėmis. Pagal tai viena prasme būtis yra būtybėse (nes būtybes tėra būties pagrindai), ir tačiau antra prasme būtis yra visada už būtybių, (nes nė vienaatskira būtybė nėra tiesiai būtiis, o tik ši-būtis, vadinasi, kitu-nebūtis).

Šioje vietoje būties ir būtybių skirtumą tik schemiškai aptarėme, išsamiai, ji išplėtoti ne įvado, o viso filosofijos kurso dalykas. Tačiau šio skirtumo suvokimas yra pats pirmasai žingsnis filosofijoje. Kol šis skirtumas lieka nesuvokiamas, tol iš viso negali būti suvokiama nė pati filosofija, nes visas filosofinis mąstymas yra pagrįstas šiuo skirtumu. Neskiriant būtį nuo būtybių (vadinasi, ir pačią būtį laikant tiktai būtybe) filosofija traktuojama tiktai kaip atskirasai mokslas ir tuo pačiu jos prasmė iš anksto iškreipiama).

Toksai būties buvimas būtybėse ir tačiau drauge už būtybių nurodo, kad nors kiekviena patirtis implikuoja būtį tačiau būtis gali būti prieinama tiktai išėjimu už patirties, visos patirtinės tikrovės peržengimu. Filosofavimas ir yra ne kas kita, kaip šitas išėjimas už patirtinės tikrovės pačio jos pagrindo ieškojimo prasme. Jei atskirųjų mokslų kelias yra patirtis ir šita prasme atskirųjų mokslų metodus galima charakterizuoti plačiaja prasme empiriniais (patirtiniais) metodais, tai filosofijos kelias — patirties peržengimas ir šita prasme filosofijos metodus yra transcendentinis (transcendere reiškia peržengti, išeiti už. . .)

Kuri konkreti šito filosofijos transcendentiskumo prasmė? Ne kita, kaip išėjimas už būtybių pasaulio į būtį. Kitais žodžiais, iš būtybių apraiškiškumo žengimas į pačią būtybėmis apsirėikiančią ir tačiau joms netapatišką būtį. Šitap iš fizinių reiškinių einame į medžiagą, iš vitalinių reiškinių — į gyvybę, iš dvasinės žmogaus kūrybos — į žmogų, kaip dvasinę būtybę ir pagaliau iš visospatirtinės tikrovės apraiškiškumo (savyje nepakankamumo) — į pagrindinį klausimą, kuriuo vardu — Dievo ar Nieko — vadinti visos tikrovės pagrindą. Šisai žengimas — žengimas nuo patirtinės duotybės į šitos duotybės įgalinimo sąlygas, į šitą duotybę įgaliatįjį pagrindą —.

c. Filosofijos ir atskirųjų mokslų skirtingumas dalyko ir metodo požiūriais apsprendžia ir pačių jų rezultatų — pažinčių skirtingą charakterį. Išoriškai pastarąjį skirtingumą aiškiai liudija filosofijos ir mokslų palyginimas pažangos požiūriu. Atskiruosius mokslus

charakterizuoja tolydi pažanga: mokslinis pažinimas auga su laiku: dabartis mokslinėmis pažintimis ⁷¹visada turtingesnė, negu praeitis. Ir trečiaeilis šių dienų fizikas turi tikresnę tikrovės žvilgį, negu praejusiojo lakotarpio ir toks fizikos genijus, kaip Newton. Tuo tarpu filosofijoje neįmanoma jokia tikra pažanga: joje galima kalbėti ne apie tolydinę pažangą, o tiksliai apie atskirus didžiuosius filosofus, kurie laiko tekmėje sušvinta tarsi amžinybės momentai, — ne laiko paruošiami ir todėl laiko nesusendinami. Kai mokslininkas (koks didelis jis bebūtų) sensta su laiku ir telieka didelis, kaip praeities objektas, tai filosofas lieka amžinai jaunas — visam laikui reikšmingas ne tik istoriniu praeities, bet ir aktualiu dabarties požiūriu. Platonas ir Aristotelis, Augustinas, ir Tomas, Descartes ir Leibnizas, Kantas ir Hegelis, Heideggeris ir Jaspers — visi lygiai reikšmingi, nors pirmuosius nuo paskutiniųjų skiria daugiau, negu du tūkstančiai metų.

Į šią klausimą, kodėl moksle galima, o filosofijoje negalima pažanga, galima būtų atsakyti, jog moksle pažanga todėl galima, kad yra galimas mokslinių pažinčių perdavimas iš kartos į kartą, ir kad filosofijoje pažanga neįmanoma, nes neįmanomas ir joksai filosofinių pažinčių perdavimas. Tiesa, mokslininkai savajame darbe bendradarbiauja, jie visi sudaro tarsi grandinę, kurioje vienas perteikia antram, ką jis iš aukščiau perėmė ir ką jis patsai naujai patikslino ar naujai atskleidė. Tuo tarpu filosofai šviečia lyg tarsi vieniši žiburiai, nieko neperimdami ir nieko neperduodami, nebent sokratiškai šauksmą: pažink pats save!

Tačiau toksai klausimo atsakymas negali mūsų patenkinti, nes jisai kelia naują klausimą: kodėl tiesos perdavimas galimas moksle ir negalimas filosofijoje? Galimas tiesos perdavimas moksle, nes vieno laiko mokslininkai sutaria savo dabartinėmis mokslinėmis pažinimomis, tuo tarpu ir to paties laiko filosofai visada suskilę. Tačiau ir šisai atsakymas tėra naujas klausimas: kodėl galimas sutarimas moksle ir negalimas filosofijoje?

Visa šitų klausimų grandis (kodėl galimi moksle pažanga, perdavimas bei sutarimas ir negalimi filosofijoje) nurodo į pagrindinį mokslinės ir filosofinės tiesos charakterių skirtingumą.

Mokslinės pažintys yra fakto tiesos. Jos atskleidžia tikrovės faktiškumą: „yra taip, yra anaip“: to ir to cheminio elemento reakcijos yra tokios ir tokios, ta gyvoji būtybė yra tokios kūno struktūros ir tokio gyvenimo būdo, tas istorinis įvykis buvo iššauktas tokių ir tokių veiksnių etc. etc. Visos šios tiesos yra tiksliai faktinių santykių ir jų desnių konstatavimas. Kaip tokios fakto tiesos, mokslinės pažintys yra dalikiškos: Pirma, jos išreiškia tiksliai dalykinius santykius ir yra abejingos vienokiam ar kitokiam žmogiskosios būties prasmės supratimui. Vienoks ar kitoks mokslinių klausimų

sprendimas neangažuoja žmogaus jokiai pasaulėžiūrai ir jokiai savęs pakeitimui. Antra, mokslinės pažintys yra dalykiškos ta prasme, kad jos priklauso tiktai patirties ir neprivalo pačio žmogaus apsisprendimo. Mokslinės pažintis diktuoja tiktai pati tikrovė. Patirtinės tikrovės diktatas moksliniame pažinime yra vienaprasmiškai aiškus, nors tai ir nereikia tikrovės atskleidimo lengvumo. Nereitai (ir dažniausiai) ir mokslinės teisios atskleidimas reikalauja ilgų ir sunkių pastangų, bet jei kartą kuri tiesa iš tiesų atskleidžiama, nėra kito kelio, kaip ją pripažinti (net jei asmeniniais motyvais ir būtų nemalonu, pvz., jei būsi gynęs priešingą pažiūrą, o priešininkas įrodė tavosios pažiūros klaidingumą). Šitas mokslinių pažinčių dalykiškumas ir yra tasai jų charakteris, kuris įgalina vieningą pripažinimą, perdavimą sekančiai kartai ir tuo pačiu tolydžią mokslų pažangą.

Kitas filosofinių pažinčių charakteris. Jei mokslinės pažintys yra fakto tiesos, tai filosofinės pažintys yra prasmės tiesos. Filosofinės pažintys nėra patirties diktuojami tikrovės faktinių santykių konstatavimai, o patirtį peržengiantysai tikrovės prasmės ieškojimas. Jose tikrovė atsiskleidžia nebe savo brutaliu faktiškumu, o žmogiškai reikšmingu prasmingumu nebut tuo, kuo tas ar kitas dalykas yra, bet ką jis reiškia žmogui — savo prasmės ieškančiai būtybei.

Jei todėl mokslinę fakto tiesą charakterizuoja dalykiškumas, tai filosofinę prasmės tiesą charakterizuoja asmeniškumas. Pirma, filosofinės pažintys yra asmeniškos ta prasme, kad jos visada drauge liečia žmogų, nes teikia visada drauge ir žmogiškojo gyvenimo prasmės klausimo atsakymą. Kiekvienas filosofinis klausimas, net jei jis, sakysime, tematiškai svarstytų ir tiktai gamtą, drauge yra ir žmogaus klausimas, nes visi filosofiniai klausimai taip vieningai susiekti vienu būtiesvisumos žvilgiu, kad vieno atsakymas implikuoja ir visų kitų klausimų atitinkamą atsakymą. Antra, filosofinės pažintys yra asmeniškos ta prasme, kad jos savotiškai yra susietos su pačio žmogaus asmeniniu apsisprendimu. Patirties diktatas, liečiąs atskirus faktus, vienaprasmiškai aiškus. Filosofinis patirties tikrovės pagrindo ieškojimas, išeidamas už patirties, nustojo to vienaprasmiško priverstinumo, kuris charakterizuoja mokslinę patirtį. Būties kalba nėra vienaprasmiškai aiški, nes baigtinis žmogaus protas niekada negali pajėgti pilnai išreikšti tai, kas yra pati Nebaigtinybė. Ta ir yra žmogiškojo pažinimo dialektika, kad tai ką žmogus gali visiškai tikrai pažinti, tėra brutalus būtybių pasaulio faktiškumas, gi to, kas yra pati tikroji būtis, pažinimas visada lieka paženklintas gilia netikrybe, kurios nuveikimas privalo asmeninio apsisprendimo. Šitas filosofinės tiesos asmeniškumas yra tasai jos charakteris, kuris leidžia suprasti amžiną filosofų nesutarimą, vienišumą ir tolydžio pažangos filosofijoje negalimybę.

d. Skirtinga pagaliau filosofija ⁷³⁰ atskirųjų mokslų ir savo santykiams su gyvenimu.

Atskirieji mokslai naudingi — vieni (pritaikomieji mokslai) betarpiškai, antri (teoriniai mokslai) tarpiai (per pritaikomuosius mokslus). Gamtos mokslai naudingi savo pažinčių panaudojamumu techninei žmogaus veiklai, techniniam gamtinės tikrovės apvaldymui ir palenkimui žmogiškiems tikslams. Dvasios mokslai naudingi visuomeninei žmogaus veiklai, pažangesniam žmogaus bendruomeninio (ūkinio, teisinio ir politinio) gyvenimo formavimui).

Gi filosofija jokia šita civilizacinio naudingumo prasme nėra ir negali būti naudinga, nes tai, ką ji atskleidžia, būties visuma, negali būti žmogiškosios veiklos objektu. Nors šituo požiūriu filosofija ir nėra naudinga, tačiau ji dėl to dar nėra apskritai nevertinga. Priešingai, kultūrinio vertingumo požiūriu filosofija yra pati vertingiausia. Ji viena (šalia religijos) kuria žmogaus pasaulėžiūrą, atskleidžia žmogaus gyvenimo prasmę bei tikslą ir tuo pačiu yra pats žmogaus vidinės kultūros pagrindas. Jei todėl mokslai yra naudingi, kaip techninės ir apskritai civilizacinės pažangos veiksniai, tai filosofija yra vertinga kaip žmogaus asmeninės, vidinės kultūros veiksnys.

Baigiant filosofijos įvado klausimus, belieka dar pateikti žvilgtį į pagrindines filosofijos problemas.

Filosofija, kaip būties klausimas, savo pagrinde yra tiksliai vienas klausimas. Įprastinis filosofijos skirstymas atskiromis disciplinomis yra visiškai skirtingos prasmės, negu atskirų mokslų diferenciacija. Pastaroji yra reali, tuo tarpu pirmoji tėra vieno vieningo klausimo išplėtojimas atskirais klausimo aspektais. Prasminga kalbėti apie tos ar kitos mokslo šakos specialistą, bet yra nesusipratimas daryti kurios nors filosofinės disciplinos specialistu. Tėra dvi galimybės: ar būti filosofu ir tada būti atvirm visai filosofinei problematikai, arba iš viso atsisakyti filosofo pretenzijos.

Savo pagrinde filosofija yra būties klausimas ir šita prasme metafizika (reiškia: „išėjimas už fizikos“, vadinasi patirtinių mokslų). Būtis tačiau nėra vienaprasmiškas, o tik analoginė sąvoka: viena prasme ji yra būtybė, antra — už būtybių. Klausyti būti, kiek ji yra butybė, reiškia klausyti, kuria prasme yra atskirosios būtybių pasaulio sritys: negyvoji gamta, gyvasis pasaulis, pagaliau žmogus. Pagal tai ir skiriame gamtos filosofiją (vadinama kosmologija, kiek ji kreipiasi į anorganinę gamtą, ir biofilosofiją, kiek ji yra gyvybės filosofija) ir žmogaus, arba dvasios filosofiją, paprastai vadinama filosofinės psichologijos arba filosofinės antropologijos vardu (tenka išskirti pažyminiu „filoso-

finé" atribojimui ir nuo vadinamosios eksperimentinės psichologijos, kuri yra paprastas patirtinis mokslas, neturįs daugiau bendro su filosofija, kaip fizika ar biologija, ir nuo anatinės antropologijos). Klausiti būtų, kiek ji yra už būtybių pasaulio, yra lygu klausiti visos patirtinės tikrovės pagrindo — Dievo, kaip pačios Būties. Sisaiklausimas vadinamas teodiceja. Visoms šioms metafizinėms disciplinoms pagrindu tarnauja ontologija, kaip formalusai būties savokos ir bendrųjų būtiescharakterių bei desnių klausimas.

Salia būties filosofijos paprastai dar skiriama pažinimo ir veikimo filosofija (tiksliai dalykus imant jiedvipriklauso žmogaus filosofijai ir iš jos išskiriamos tiktai praktiniais motyvais). Ir būtent, pažinimo filosofijoje paprastai skiriama logika, kaip pažinimo formalaus taisyklingumo disciplina, ir gnoseologija, kaip pažinimo materialinio teisngumo disciplina. Veikimo filosofijoje (kartais, remiantis netiksliai eksplikatyvinių ir normatyvinių disciplinų skyrimu, vadinamoje normatyvine filosofija) paprastai skiriama etika, kaip gėrio klausimas, estetika, kaip grožio klausimas, ir pagaliau kultūros filosofija plačiaja prasme (įimant ir istorijos bei visuomeninio gyvenimo filosofiją), kaip žmogaus kultūrinės veiklos klausimas*.

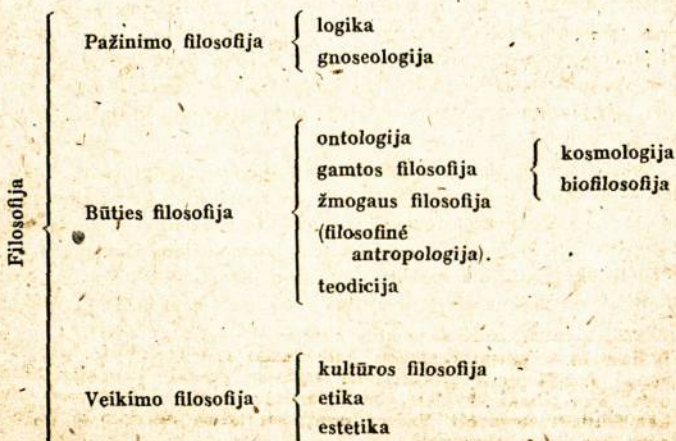
(B. d.)

¹⁾ Kaip buvo galima pastebėti, kalbėdamas apie filosofijos "parceliavimą" disciplinomis, pakartotinai vartoju posakį "paprastai skiriama". Šis posakis išreiškia, kad įprastinį filosofijos skirstymą daug kur žiūriu rezervuoti. Tačiau savąjį supratimą išdėstyti ir pagrįsti nėra šios vietos uždavinys).

I. Filosofijos ir atskirųjų mokslų santykio schema

Skiriamasai požiūris	Atskirieji mokslai	Filosofija
Dalykas (objektas)	Atskiros tikrovės sritys specialiais požiūriais	Tikrovė savo visumoje visuotiniu būties požiūriu
Metodas (pažinimo kelias)	Empiriniai metodai-patir- tis plačiąja to žodžio prasme	Transcendentinis mėto- das-išėjimas už patir- ties kaip ją įgalinančiojo pagrindo atskleidimas
Pažinčių (rezul- tatų) charak- teris	Mokslinės pažintys-fakto tiesos, jų charakteris- dalykiškumas.	Filosofinės pažintys- prasmės tiesos. Jų charak- teris-asmeniškumas
Santykis su gyvenimu	Mokslai naudingi, kaip civilizacinės pažangos veiksny	Filosofija vertinga, kaip vidinės kultūros veiksnys

II. Filosofinės problematikos scheminė apžvalga

Dr. Inž. Ad. Damašis

PERIJODINĖ ELEMENTŲ SISTEMA

(Gimnazinis kursas)

Jau senai buvo ieškoma, kas yra tie paprasčiausi elementai, iš kurių susidaro visos kitos medžiagos. Anksčiau net buvo manoma, kad jie yra tikrai keturi:

vanduo, ugnis, oras, žemė.

Žmogaus galvojimo kryptis čia tikrai tiek tebuvo tiksli, kiek buvo ieškoma paprastumo.

Dabar iš tikslų teoretinių samprotavimų ir analizo duomenų yra nustatyta, kad tų pagrindinių cheminių elementų yra ne daugiau nei mažiau kaip 92. Tie 92 skirtingų elementų atomai, įvairiais skaičiais ir rūšimis jungdamiesi, sudaro visas pasaulio medžiagas.

Šiame paprastame cheminiame mus supančiame pasaulyje vyksta paprasti cheminiai įvairių elementų kintantieji dėsniai. Elementai čia nesikeičia, bet tikrai deriniams kintant susidaro vis naujos medžiagos. Tų medžiagų šiuo metu yra priskaitoma virš pusės milijono.

Pagrindiniai cheminiai elementai devynioliktojo šimtmečio antroje pusėje Mendelejevo ir kitų mokslininkų buvo tiksliai grupuojami perijodinėje elementų sistemoje. Tada dar buvo palikta daug tuščių vietų spėjamiems elementams, kurie tikrai vėliau buvo surasti. Iš jų helis pirmiau buvo rastas saulėje iš spektrografinių ir tikrai po to rastas žemėje.

Anksčiau šalia elemento ženklo buvo žymimas tikrai vienas skaičius — atominis svoris nuo 1 iki 238. Jis reiškė kiek kartų elemento masė yra sunkesnė už lengviausiojo elemento vandenilio masę. Dabar gi šalia atominio svorio atsirado antras labai svarbus skaičius, t. y.

Eilės numeris šiuo atveju irgi nėra pripuolamas skaičius — jis yra ypatingai svarbus nagrinėjant atomo struktūrą bei elementų savybes.

Pagal atominį svorį elementus išrikiavus pastebėta, kad tam tikrais perijodais pasikartoja giminingi cheminiai panašūs elementai. Taip susidaro 7 perijodai.

Pirmajame perijode tilpo elementai, antrajame ir trečiajame po 8, ketvirtajame ir penktajame po 18, šeštajame — 32 ir septyntajame 6 ir

dar du dabar dirbtinai pagaminę neptunis ir plutonis Kiekvienas perijodas prasideda vienalenčiu elementu irbaigiasi neaktingomis kilniosiomis dujomis, kurios jokio valentingumo neturi, t. y. su kitais elementais nesijungia.

Taip kiekviename perijode, pradedant antruoju, susidarė aštuonios elementų grupės. Pirmoje grupėje tilpo vienvalenčiai elementai, antroje divalenciniai, trečioje trivalenčiai ir t. t. Antras trečias ir šeštas perijodai turi po vieną elementą kiekvienoje grupėje. Didesnieji perijodai mažiausiai po du, todėl grupės buvo suskirstytos į dvi pagrūpes: a ir b. Iki šiolei perijodinę elementų sistemą buvo bandoma įvairiai keisti, pav., vietoje septinių perijodų elementai buvo surašomi šešiuose perijoduose. Šiais laikais tokį keitimą reikalinga laikyti nevykusiu. Tas labai paaiškėja nagrinėjant atomų struktūrą ir ypatingai jų elektronų sritis. Modernioji atomo branduolio fizika ir chemija 7 elementų perijodus dar labiau įteisiną ir pagrindžia. Pirmojo perijodo elementai turi tiktai vienkvantinius elektronus, antrojo vienkvantinius ir dvikvantinius ir galiausiai septintojo nuo vienkvantinių iki spetinkvantinių elektronu. (Žiūrėk perij. elementų sistemos lentelę).

Visi 92 elemintai yra suskirstomi į dvi pagrindines rūšis metaloidus ir metalus.

Metaloidai: vandenilis H, fluoras F, chloras Cl, bromas Br, jodas J- deguonis O, siera S, selenas Se, telūras Te, azotas N, fosforas P, anglis C.

Metalai: geležis Fe, varis Cu, cinkas Zn, chromas Cr, manganas Mn, natrias Na, kalis K ir t. t.

Iš metalų tarpo kiek išsiskiria savo savybėmis pusiaumetalai: boras B, silicis Si, arseas As, stibis Sb, germanis Ge.

Tos dvi metalų ir metaloidų elementų rūšys yra labai skirtingos, pav. metaloidų deginiai jungdamiesi su vandeniu duoda rūgštis, o metalų deginiai — šarmus.

Aštuntoje perijodinės sistemos grupėje, pagrūpėje b telpa kilniosios dujos: helis He, neonas Ne, argonas Ar, kriptonas Kr, ksenonas X, radonas Rn.

Ne visi elementai vienodai dažnai yra užtinkami. Organiniam pasaulio junginių sudaryme aktyviai dalyvauja anglis, vandenilis ir deguonis, dažnesni jų palydovai yra azotas, siera ir fosforas. Tų organinio pasaulio junginių yra virs 400 000. Tuo tarpu visi kiti elementai vos sudaro penktadalį to kiekio.

Kitoks vaizdas susidaro, nustačius viršutiniame žemės sluogsnyje ir atmosferoje dažniausia pasitaikančių elementų eilę.

deguonis	O	49,42 %	titanas	Ti	0,58 %
silicis	Si	25,75 %	chloras	Cl	0,19 %
aluminis	Al	7,51 %	fosforas	P	0,12 %
geležis	Fe	4,70 %	anglis	C	0,09 %
kalcis	Ca	3,39 %	manganas	Mn	0,08 %
natris	Na	2,64 %	siera	S	0,05 %
kalis	K	2,40 %	baris	Ba	0,05 %
magnis	Mg	1,94 %	chromas	Cr	0,04 %
vandenilis	H	0,72 %	azotas	N	0,03 %

Pirmieji aštuoni elementai sudaro 97,75 % visų medžiagų svorio, sekantieji aštuoni dar 1,88 % ir tikrai 0,37 % lieka kitiems 76 elementams.

Štai čia ir anglis, kuri sudaro pagrindą visam organiniam pasauliui yra 13 veteje. Taip pat ir vandenilis, kuris su deguonių sudaro vandenį ir azotas, pagrindinė sudedamoji oro ir gyvosios gamtos baltimeų dalis, stovi toliau kaip kiti mažiau svarbūs ir mažiau žinomi elementai. Čia turima galvoje tikrai viršutinė tiesioginiai žmogui pasiekiamama litosferos dalis. Kitaip tie santykiai atrodytų, jeigu mes turėtume tikslesnių žinių apie metalinį žemės rutulio branduolį.

Sunku yra pasakyti, kaip tie santykiai pasikeistų, įskaičius saulės masę. Šiuo metu tėra žinoma saulės matomo atmosferinio sluoksnio sudėtis, kuri yra gauta iš spektrografinių nuotraukų. Išreiškus ją tonomis į saulės atmosferos paviršiaus km², gaunamas sekantis vaizdas:

magnis	Mg	140 t/km ²	maganas	Mn	4 t/km ²
geležis	Fe	100 t/km ²	kobaltas	Co	2,5 t/km ²
silicis	Si	60 t/km ²	chromas	Cr	2,5 t/km ²
natris	Na	40 t/km ²	titanas	Ti	0,8 t/km ²
kalis	K	20 t/km ²	vanadis	V	0,6 t/km ²
kalcis	Ca	20 t/km ²	varis	Cu	0,6 t/km ²
aliuminis	Al	6 t/km ²	cinkas	Zn	0,4 t/km ²
nikelis	Ni	6 t/km ²	Kiti met		0,08 t/km ²

Tuo tarpu metaloidų saulės atmosferoje yra daug daugiau kaip metalų. Vandenilio yra 600—2500 kartų daugiau kaip visų metalų bendroje sumoje. Deguonis yra antroje vietoje; jis sudaro apie dvidešimtąją vandenilio svorio dalį. Azoto ir anglies yra tiek pat kiek silicio ir natrio.

Lengvesniųjų elementų, kaip iš tos lentelės matyti, saulės atmosferoje yra randama daugiau kaip sunkiųjų. Yra nuomonių, kad sun-

ieji elementai yra nugrimzdę į gėgnsnius saulės masės sluogsnis. Bet labai tvirto pagrindo taip galvoti nėra.

Gamtoje yra pastebimas kitos rūšies įdomus dėsningumas — elementas su lyginiu eilės numeriu pasitaiko dažniau, negu nelyginio eilės numerio elementai. Taip 12. elementas magnis daugiau užtinkamas kaip 11. elementas natriis, ir 14. el. silicis dažniau kaip 13. aliuminis.

Tas pats elementų eilės numeris turi aiškų ryšį su elementų atomų radiusais. Visų periodų pirmos grupės elementai turididžiausią tūrį.

Ličio radiusas yra 1,6 A (amstrongo) *

natrio " " 1,9 A "

kalio " " 2,3 A "

rubidžio " " 2,4 A "

kalcio " " 2,6 A "

Tuo tarpu kiekvieno perijodo viduryje esančių elementų atomų tūriai yra patys mažiausi. Pav.

boro radiusas 0,5 A (amstrongo)

fosforo " 1,0 A "

geležies " 1,2 A "

rutenio " 1,3 A "

Iš viso mažiausius atomus turi vandenilis, helis, berilis, boras, anglis, azotas ir deguonis.

Kaip čia matyti netiktai cheminėse bet ir fizinėse elementų savybėse yra perijodiškumo. Taip pat perijodinėje elementų sistemoje elemento eilės numeris vis daugiau įgauna prasmės. Tas ypatingai išryškėja kalbant apie atomo struktūrą.

(B. d.)

*) Amstrongas — viena dešimtmilijoninė dalis milimetro.

PERIJODINĖ ELEMENTŲ SISTEMA

Grupės	1	2	3	4	5	6	7	8
Valtingumo laipsnis	a b	a b	a b	a b	a b	a b	a b	a b
Aukščiausieji deginiai	R ₂ O	R ₂ O ₂	R ₂ O ₃	R ₂ O ₄	R ₂ O ₅	R ₂ O ₆	R ₂ O ₇	R ₂ O ₈
1. perijodas							1 H 1,008	2 He 4,003
2. perijodas	3 Li 6,94	4 Be 9,02	5 B 10,82	6 C 12,01	7 N 14,00	8 O 16,00	9 F 19,0	10 Ne 20,18
3. perijodas	11 Na 23,00	12 Mg 24,32	13 Al 26,97	14 Si 28,06	15 P 30,98	16 S 32,06	17 Cl 35,46	18 Ar 39,99
4. perijodas	19 K 39,10	20 Ca 40,08	21 Sc 45,10	22 Ti 47,90	23 V 50,95	24 Cr 52,01	25 Mn 54,93	26 Fe 55,95
	29 Cu 63,57	30 Zn 65,38	31 Ga 69,72	32 Ge 72,60	33 As 74,91	34 Se 78,96	35 Br 79,91	36 Kr 83,7
5. perijodas	37 Rb 85,48	38 Sr 87,63	39 Y 88,92	40 Zr 91,22	41 Nb 92,91	42 Mo 95,95	43 Ma	44 Ru 101,70
	47 Ag 107,88	48 Cd 112,41	49 In 114,76	50 Sn 118,70	51 Sb 121,76	52 Te 127,61	53 J 126,92	54 X 130,3
6. perijodas	55 Cs 132,91	56 Ba 137,36	57-71 La*	72 Hf 178,60	73 Ta 180,88	74 W 183,92	75 Re 186,31	76 Os 190,2
	79 Au 197,20	80 Hg 200,61	81 Tl 204,39	82 Pb 207,21	83 Bi 209,0	84 Po	85 —	86 Rn 222,00
7. perijodas	87 —	88 Ra 226,05	89 Ac	90 Th 232,12	91 Pa 231	92 U 238,07		

* Lantanidai — retosios žemės: 57. lantanas su atominiu svoriu 138,92 ir 71. Cp su atominiu svoriu 174,39

LITERATŪROS TEORIJA

PALYGINIMAS. TROPAI. FIGŪROS

1. Palyginimas

1. Žodžiai paprastai išreiškia sąvokas. Bet sąvokos kalba tik protui, ne vaizduotei ir ne širdžiai. Vaidinys, susijęs pav., su žodžiu "gėlė" nėra apibrėžtas, tikras, nes gėlę galim įvairiai vaizduotis. Taip pat jausmas, kurį sukelia, pav., žodis "džiaugsmas", nei laipsnio nei rūšies atžvilgiu nėra aiškus: yra įvairių laipsnių ir įvairių rūšių džiaugsmo. Tad, kur reikia vaizduotėj sukelti tikrą vaidinį, širdy aiškų jausmą, ten kalba imasi ypatingų priemonių. Tų priemonių pirmiausia reikalingas poetas, kuriam ypač svarbumumyse sukelti kuo tiksliausių vaidinių ir kuo aiskiausių jausmų.

2. Paprasčiausiai to pasiekama tada, kai su vaizduojamuoju dalyku jungiamas vaizdas, kurs vaizduotę ar jausmą žadina panašiu būdu ir pasako daugiau, negu anas. Panaudojimas vaizdo vaizduojamam dalykui paaiškinti vad. palyginimu. Pav.: Riteris kovojo kaip liūtas.

Čia skirtini trys dalykai: kas lyginama (comparandum, riteris), su kuo lyginama (comparatum, liūtas), kuriuo atžvilgiu lyginama (tertium comparationis, drąsos).

3. Palyginimus vartoja tiek poetai, tiek prozaikai. Be jų nė kasdieninė kalboj neapsieiname, sakydami: gudrus kaip lapė, drobė baltą kaip sniegą, ir pan.

Pavyzdžiai:

Tu esi kaip gėlė,
Ir meili, ir graži, ir skaisti.

Heine.

Čia tu = comparandum, gėlė = comparatum, mielas, skaistus, grožis: tertium comparationis).

Nuliūdimas širdį spaudžia,
Lyg kad replėmis ją gnlaužo.

Maironis.

Čia kauliabadės pūpso, lyg pievos kemsotos.

A. Baranauskas.

Kelias, kad ji mėgina tvenkt šokinėdami ratai,
Nei koks bubnas įtemptas, dėl pašalo trinka.

K. Duonelaitis.

Kartais ir atsakymas gali eiti palyginimu:

Kas kančia? — Tai vandenys.
Kas gi džiaugsmas? — Perlas jo.

Petėfi.

4. Ne tik atskiras vaidinys, ⁸² ir ištisas veiksmas ar būklė gali eiti palyginimu. Toks palyginimas paprastai turi kelis tertia comparisonis, nors jie ir nebūtų aiškiai pabrėžti. Pav.,:

Siela žmogaus
Tartum vanduo:
Dangų palikus,
Kyla į jį,
Ir vėlei atgal
Žemėn ji grįžta,
Kinta taip vis.

Goethe.

5. Ypač daug sudetinių palyginimų randame Homero poemose, pv. "Ilijadoj":

Tartum ant šerno aplinkui šunes ir drąsūs medėjai
Puola — jis eina iš pragaištingos baisiai tankynės
Baltąją iltį, snukį iššiepęs, šurpiai galąsdams —
Puola aplink; jis gi iltim kalendamas baisiai
Siunta; jie laikosi drąsiai, nors šurpiai jis grąšo:
Taip tai aplinkui ir Odisėją tą dievišką, puola
Trojos kariai.

Čia vienas veiksmas (trojiečių puolimas ir Odisėjo gynimasis) lyginamas su kitu vaizdingu (medžiotojų puolimas, šerno gynimasis), ir šiame palyginime randame šiuos veiksmo momentus: 1) trojiečių puolimą, 2) šaltakraujišką Odisėjo drąsą, 3) visuotinį puolimą, 4) šėlstantį Odisėjo gynimąsi, 5) kietą trojiečių patvarumą. Panagrinėti, kas eina tertia comparisonis!

6. Palyginimas turi būti tinkamas ir lengvai pritaikomas. Jis turi atitikti eilėraščio nuotaikai. Jis negali būti naudojamas, jeigu nėra reikšmingas, t. y. vaizduojamojo dalyko nepaaiškinas. Kai vaidinį ar jausmą galima nusakyti paprastomis kalbos priemonėmis lygiai taip pat, kaip ir vaizdu, palyginimas lieka bereikalingas. Ypac reikia vengti vaizdų kaupimo, nes arba vienas iš jų tinkamas, ir kiti nebereikalingi, arba vienas netinkamas, ir tada visi klaidingi.

2. Tropai

Kita priemonė vaizduotei ir jausmams žadinti yra tropai. Tropas yra panaudojimas vieno žodžio kito žodžio reikšme, pav., "medžio" vietoj lazdos, pagalio; "branduoli" vietoj turinio, esminės dalies. Tuose žodžiuose glūdinčios sąvokos tiek artimos, kad jų, tų žodžių, sukeitimas yra galimas. Tačiau abu vaidiniai turi būti tiek artimi, kad venas žadintų, keltų kitą. Tai galima tik tada, kai tarpabiejų esama panašumo, analogijos, kuri ir verčia lyginti vieną su kitu. Pav., pasakymas "veikalo branduolys" vaizduotę labiau žadina, negu pasakymas "veikalo esminė dalis", nes vaizdinis žodis "branduolys" su vaizduote yra betarpiškiau susijęs, negu abstrakti sąvoka

„esminė dalis“. Tropais naudojasi ne tik poetas ar kalbėtojas, bet ir žmogus kasdieninėj kalboj.

Toliau sukeitimas galimis tokių vaidinių, kurie išviršiniškai susiję: todėl imama dalis, kurią reikia ypač iškelti, vietoj visumos ir atvirkščiai, pav.: šeima susideda iš penkių galvų. Kiek daug rankų turėjo dirbti ši darba!

Pagaliau galime sukeisti tokius vaidinius, kurie susiję išvidiniškai, minkštai, taip kad, pirma išgirdęs, turi pagalvoti apie antrą, pav.: palmė = taika (taikos palmė), skaičiau Homerą (= Homero raštus.)

Pagal tai skiriame tristropų rūšis: metaforą, sinekdochą ir metonimiją.

1. Metafora

Metafora yra sukeitimas dviejų vaidinių pagal jų abipusį panašumą, analogiją. Čia konkretus žodis gali eiti vietoj abstraktaus, atitrauktinio:

Nei vaitoti nei verkti nepratę visai
Vien atstatom krūtinę, apkalta le dais!

Maironis

Arba abstraktus vietoj konkreta us:

Po ežeru sušalę vandenys, nutilę,
it užburtos pily, tyli.

Bern. Brazdžionis.

Tuo pačiu priartėjame prie kitų metaforos rūšių, kaip personifikacija.

a. Personifikacija

Personifikacija yra negyvo dalyko sugyvinimas, suasmeninimas:
Pavasario saulė prašvito meiliai
Ir juokiasi, širdį vilioja.

Mairomis.

b. Alegorija

Alegorija yra pratesta metafora: tikras vyksmas lyginamas su panašiu, analoginiu. Pav., Heine vienam eilerašty lygina pušį šiaurėj su palme pietuose, kaip pirmoji ilgis antrosios. . .

2. Sinekdocha

Sinekdocha yra dviejų vaidinių sukeitimas pagal jų išorinį priklausomumą. Čia dalis eina visuma, arba atvirkščiai:

Pažino tave, pamylėjo visi:
Ir rūmai ir sodžių sermega.

Maironis.

Jokios šventyklos šviesi kolona
Neliudija, kad dar garbinami dievai.

Schiller.

Kitos sinekdochos rūšys yra: 84

a. Hiperbolė, arba perdėjimas
Pasruvo krauju tavo žemė šventa,
Ir girios skausmingai dejavo.

Putinas.

b. Litotes, arba sąvokos sukeitimas su neigiamu priešingumu:
Neblogas = geras.

3. Metonimija

Metonimija yra dviejų vaidinių sukeitimas pagal jų išvidinį minties sąryšį. Čia, pav., žiūrima ryšio tarp pasėkos ir veikėjo (res efficiens pro re effecta) tarp vietos ar laiko ir žmonių ar pan.:

Vergilijus buvo daugiau skaitomas už Ovidijų.
Visą Graikiją apėmė skausmas.

Schiller.

Metonimijos rūšys yra:

a. Antifrazė bei enfemizmas, t. y. priešingo vaidinio sušvelninimas, pav.: Jie labai gyvai kalbasi (= smarkiai ginčijasi). Geresnioji drąsos dals yra atsargumas (= baimė). Šekspyras.

b. Ironija, arba pasityčiojimas, pašaipa:

Garbingos matronos, kurių liežuvėliai,
Tarškindami sukas ratu,
Prie vinto nurimsta bent valandėlei
Ir drauges bus šmeižt nesklандu.

Maironis.

c. Perifrazė, arba sąvokos aprašymas:

Ar žinai tu tą šalį, kur žydi citrinos (= Italija?)
Goethe.

Man tinka tas žiedas, kurs žydi bliviai
Ir auga netoli vandens (= neužmirštuolė).

Maironis.

3. FIGŪROS

Figūra yra meniškai pakeista išraiškos forma, kuria minčiai suteikiama efekto. Figūra skiriasi nuo tarpo tuo, kad figūra žodžių nekeičia, tik keičia jų sąryšį, sudėstymą. To pasiekama:

1. Kelių žodžių panašiu sąskambiu — fonetinės figūros;
2. to paties žodžio pakartojimu — pakartojimo figūros;
3. Sinoniminių sąvokų sukaupimu — kaupimo figūros;
4. Prieštaravimu — priešingumo figūros;
5. Ypatingu minčių sujungimu — sintaksinės figūros;
6. retorinėm priemonėm — retorinės figūros.

1. Fonetinės figūros

1. Paronomazija, panašių žodžių sąskambis sakiny:

Numirėlis vėl pradeda mane vadinti numirti.

Bern.

2. Aliteracija, pirmųjų 85žio garsų sąskambis:

O mylima motina, laime, širdin atsigrėžus.

P. Vaičiūnas.

3. Asonansas, balsių sąskambis (netikras rimas):

Vasaros naktys — — —

Atilsiu liūdną širdį viliojat, — — —

Jūs tiktai vienos ramios, vienodos.

Maironis.

Dievuli mano, kas per šviesios naktys — — —

O žvaigždės, žvaigždės, didelės ir mažos.

Putinas.

4. Onomatopėja, arba gamtos garsų pamėgdžiojimas:

Kas ten kalbas? — e žąsys paupėj gadena —

Irgi antys "pry! pry! pry! priskridę int liūną.

A. Baranauskas.

2. Pakartojimo figūros

Pakartojimu daugiau iškeliamas žodis.

1. Epirenxis, žodžio pakartojimas sakiny iš eilės:

Baltas, baltas kaip vyšnios viršūnė.

Bern. Brazdžionis.

2. Anafora: to paties žodžio pakartojimas dviejose eilutėse:

Nepalik švento kryžkelių kryžiaus,

Nepalik svyruonėlio berželio.

Bern. Brazdžionis.

3. Kaupimo figūros

Cia sąvoka iškeliamą dukart ar daugiau. Svarbesnės kaupimo figūrų yra:

1. Pleonazmas, bereikalingas žodžio prikerģimas:

Tik beržas nuo lietu, nuo vėjų

Raudojo rauda nesava. Kuosa-A leksandriškis

Tenai neliūliuoja, ten neošia

Žaliųjų marių žali vandenai.

Bern. Brazdžionis.

2. Perisologija, sinoniminių (prasme panašių) žodžių kaupimas stipriau išskelti vaizdui:

Iš senkapių, iš pogrindžių, iš rūsių . . .

Bern. Brazdžionis

Pleonazmas sąvoka plečia, bet jos nesustiprina, o persologija sąvoką stiprina.

3. Tantologija, paaiškinimas tais pačiais žodžiais.

O motin, motin! kas buvo - buvo!

Kas žuvo - žuvo!

Bürger.

Epitheton ornans, puošiamasis epitetas, kurio iškeliamas būdingiausia daikto žymė.

... kaip palankėse aukštų pagojų aidas,
liūliuos melodija jas mylinčios širdies.

Bern. Brazdžionis.

Epitheon ornans yra pleonastinė figūra (pav., lauke tamsią naktį); bet ji teikia plastino grožio. Tuo remiasi Homero poezijos aiškumas.

4. Priešingumo figūros.

Mintis ar sąvoka toliau iškeliamas, kitą priešpriešais pastant: svarbiausios šios rūšies figūros yra: antitezė kontrastas ir paradoksas.

1. Antiteze yra dviejų sąvokų ar minčių priešpastatymas:

Svaja trumpa, kančia ilga.

Schiller.

2. Kontrastas yra dviejų sąvokų su išvidiniu priešingumu susstatymas:

Trumpo gyvenimo didelė menkysta.

Putinas.

Baisiai gražus.

3. Paradoksas yra nelaukta mintis

Ramybė stipriai širdžiai, tai — pragaras.

Baironas.

5. Sintaksinės figūros

Jomis tam tikru būdu jungiami žodžiai ar mintys. Svarbiausios sintaksinės figūros yra:

1. Asyndeton, arba nesujungimas: Veni, vidi, vici.

Reiškiu, giedu, linksminu,

Liūdną žmogų raminu.

A. Strazdelis.

2. Polysyndeton yra priešingas veiksmas, jungimas:

Ir Kristaus rytui melsis mirtys ir kapai,

Ir gyvasai stebuklas amžinai keliaus pro mus pro šalį,

Ir gaus pavasario varpai.

Bern. Brazdžionis.

3. Pasentezė yra šalutinis minties įterpimas:

Tylusis dievas — o verkit, mano broliai! —

Tylusis dievas mano fakelą paskandina.

Schiller.

4. Slipse yra išleidimas žodžio ar minties:

Bet ir ji! ... O, Švento Jono

Nelaimingoji naktis! ...

Maironis.

5. Hyperbaton (verbi transgressio) yra žodžių sukeitimas:

Tau puikūs pečių neapsups šilkai.

Maironis.

6. Retorinės figūros

Ispūdžiui padidinti vartojamas ypatingas sakinio ar minties sudėstymas.

1. Retorinis klausimas yra klausimas vietoj neigiamo teigimo:

Kas yra gyvenimą tikrai supratęs,
Kas nėra jo pusės bent praradęs.
Svajoj, ramybėj, kalbose su kvailiais
Kentėjimuose meilės, laiko gaišime?

Platen.

2. Retorinis atsakymas: atsakymas kitoks nei tikėtasi:

B. Klara, ar nematai, kur mes esam?

K. Po dangum kurs puikėsnis atrodydavo, kai po
juo kilnesnis žmogus vaikščiojo.

Goethe (Egmont).

3. Retorinis sušukimas:

O gražusis Neapoli, žeme grakšti,
Kur gamta, rodos, šypsos pati!

Maironis.

4. Sermo cination svetimos kalbos įvedimas, pav., gelės kalba:
Putino "Pumpurėlis kalba:

Kilk, saulute, kilk meilioji,
Tu taip glostai, taip vilioji.

5. Klimax (gradatio): minties laipsniavimas.

Gražu yra matyti lietuvių būrelį.
Kurie tarp svetimųjų vienybę palaiko —
Gražiau, kad kiekvienas pripažinti gali
Kad širdys jų nuo žodžių taipgi neatskirtos —
Gražiausia tačiau esti mus akims matyti,
Kad širdims ir žodžiams ir darbai atsako.

Kudirka.

OFICIJALUS SKYRIUS

MUSŲ MOKYKLOS WUERTTEMBERGE

Württembergėje šiuo metu veikia 3 lietuvių gimnazijos, 15 pradinė mokyklų ir 8 vaikų darželiai. Veikia taip pat eilė specialinio lavinimo (automėchanikų, braižytojų, elektrotechnikos, kalbų ir kt.) kursų, ypačiai Nürtingeno apskrity. Šioj apskrity steigiama taip pat aukštesnioji technikos mokykla.

Gimnazijos

1. Nürtingene veikia nuo 1946. 1. 10., visos 8 klasės, mokytojų 26, mokinių 88.
2. Ravensburge nuo 1945. 9. 10., visos 8 klasės, mokytojų 22, mokinių 73. Balandžio 23 d. gimnazija išleido I abiturientų laidą — 8 abiturientus.
3. Tübingene nuo 1945. 9. 5., dabar I, II, III, IV, ir VIII klasės, mokytojų 19, mokinių 29.

Pradinės mokyklos

1. Stuttgarte veikia nuo 1945. 11. 4., visi 4 skyriai, mokyt. 4 mok. 21.
2. Cannstatt (Stuttgarto priemiesty) veikia nuo 1946. 3. 15, I, II ir III sk. mokytojas vienas, mokinių 10.
3. Nürtingene nuo 1945. 8. 20, I, II, ir III sk., mokyt. 3. mok. 21
4. Neuffene nuo 1945. 11. 30, I, II ir IV sk., mokyt. 2. mok. 11
5. Kirchheime nuo 1945. 8. 30, I, II ir III sk., mokyt. 4, mok. 32
6. Unterlennigene nuo 1945. 11. 15 visi 4 sk., mokyt. 3, mok. 14
7. Oberlennigene nuo 1945. 11. 3. visi 4 sk., mokyt. 3, mok. 12
8. Weilheime nuo 1945. 11. 8. 14, I, II, III, IV ir VI sk., mokyt. 3, mok. 23
9. Tübingene nuo 1945. 9. 11, visi 4 sk., mokyt. 5, mok. 9
10. Reutlingene nuo 1946. I. 21, I. II. III sk., mokyt. 5, mok. 11
11. Rottweil I ir II 1 mokykla-nuo 1945. 8. 27. I I.—II, III sk. II. 1.—III kl., mokytojų 10, mokinių 6.
12. Freiburg nuo 1945. 5. 10, II ir IV sk., mokytojų 2, mokinių 7
Balandžio 15 d. išleido pirmąją baigusiųjų laidą — 4 mok.—
13. Tettnango 1946. 1. 22., I, II, III sk., mokytojų 1, mokinių 10
14. Ravensburgo 1945. 7. 2., visi 4 sk., mokyt. 5. mokinių 35, Balandžio 15 d. išleido pirmąją baigusiųjų laidą — 6 mok.
15. Biberacho nuo 1945. 10. 1. I, II, IV sk., mokytojų 2, mokinių 20.

Vaikų darželiai

1. Stuttgarte veikia nuo 1946. 4. 4. 1 mokytoja, vaikų 17
2. Cannstatt veikia nuo 1946. 3. 1. 1 mokytoja vaikų 12

3. Oberlenningene veikia nuo 1949. 11. 3., 2 mokyt., vaikų 15
4. Unterlenningene veikia nuo 1945. 11. 14, 1mokyt., vaikų 19
5. Nürtingene veikia nuo 1946. 4. 29, 1 mokyt., vaikų 18
6. Hechingene veikia nuo 1946. 2. 16 1 mokyt., vaikų 12
7. Biberache veikia nuo 1945. 10. 1. 1 mokyt., vaikų 14
8. Kirchheime veikia nuo 1946. 5. 1. 1 mokyt., vaikų 15

Taigi, veikia 3 gimnazijos, su 67 mokytojais ir 180 mokinių,
15 pr. mokyklų su 43 mokytojais ir 242 mokiniais
8 vaikų darž. su 9 mokytojais ir 122 vaikais.

TREMTINIŲ GIMNAZIJŲ IR PROGIMNAZIJŲ

STATISTIKA

Gimnazijos

		Mokyt.	mokin.
1. Würzburgas	—	32	117
2. Seligenstadtas	—	22	88
3. Hanau	—	33	248
4. Wiesbadenas	—	25	125
5. Kasselis	—	10	70
6. Eichstettas	—	37	219
7. Scheinfeld	—	20	105
8. Augsburgas	—	30	195
9. Münchenas	—	25	176
10. Kemptenas	—	33	125
11. Nürtingenas	—	26	88
12. Oldenburgas	—	23	155
13. Lübekas	—	15	198
14. Soest	—	25	97
15. Watenstedt	—	19	102
16. Detmoldas	—	17	70
17. Blombergas	—	20	59
18. Spackenberg	—	22	160
19. Tübingenas	—	19	29
20. Ravensburgas	—	22	71
		475	2 497

Progimnazijos:

1. Ingolstadtas	—	17	54
2. Ansbachas	—	9	32
3. Ambergas	—	8	48
4. Grosskesepe	—	7	45
5. Merbeckas	—	17	27
6. Kiel	—	16	34
7. Uchte	—	8	39
8. Gunzenhausen	—	?	?
		82 + Gunzh.	279 + Gunzh.

LIET. TREMI. GIMNAZIJOS IR PROGIMNAZIJOS
VAK. VOKIETIJOJE 1946 met.

ŽENKLAI: ● GIMNAZIJOS, ▲ Progimnazijos.

Braižė J. Andrius

NAUJOS KNYGOS

PALAUŽTŲ SPARNŲ POEZIJA

Perskaičius naujausią Stasio Santvaro poezijos knygą „Laivai palaužtom burėm“ mus apėmė begalinis liūdesys. Liūdesys ne vien dėl to kad šioje knygoje ne viskas tvarkoj, kad čia maža poezijos, o be galo daug įgrišusios retorikos, bet dar ir todėl, kad per anksti pasenstame, aptingstame ir pažangos reikalavimą imame laikyti vaikų, arba apskritai jaunųjų darbu. Atsigrižtame į be galo senas, visų žinomas ir be galo didelis tiesas ne iš įsitikinimo, kad jos yra didelės, bet kad taip įprasta į senatvę. Imame šypsotis žiūrėdami iš aukšto į jaunuosius pačius neramiuosius žmones, lyg jie būtų panašūs į vaikus, leidžiančius mažus popierinius laivelius užiančioje pavasario vandens srovėje. Jiems nė nebeateina į galvą kovoti dėl tiesos ir išgyventi jos siekimo kančią. Jie ima aiškinti apie pavyzdžio galią, apie tai, kaip jaunystėje klystama, lyg jaunystė būtų sunki nuodėmė. Mes gi norėtumėm manyti, kad ne pavyzdžiai galingi, ne sanatvės išmintis, bet kūrybingumas ir nuolatinė kančia. Ne muziejai yra didžiausios mokyklos, bet gyvenimas; ir knygos rašomos ne tam, kad bibliografas turėtų ką įregistruoti ir bibliotekų lentynos nebūtų tuščios, bet gyvenimui ir tiesos siekimui jame. Ordinai, gaunami už nuopelnus, niekados nepadidins pačių nuopelnų ir ne jie kultūros istorijos bus minimi. Todėl geriau juos teduoti mirusiems, nes tokiu būdu sumažėtų gyvenime gyvų mirusių skaičius. O kūryboje negalime stovėti vietoje ir pačiame viduryje kelio miegoti ant laurų. Jeigu tokiu atveju kas nors užmins tave, neturi teisės skustis. Atėjus norui ar laikui ilsėtis — prigulk šalia kelio. Todėl skaudžiai teisingi yra Dostojevskio žodžiai, kur jis kalba apie nuolatinio ketėjimo būtinumą rašytojui. Beprasmiš laikas poeto gyvenime, kuomet jis kabinete sėdėdamas, pasidėjęs senai išgyventų žodžių rinkinį prieš save, perstatinėja juos ir tuo būdu sukuria eilėraščius, kurie, tačiau, jokios vertės neturi, tik leidžia poeto vardui dar ilgą laiką nykiai plūduriuoti viešumos vandenyse. Toks poetas yra panašus į ordinais blizgantį generolą, be prasmės išdidų visoje savo uniformos garbėje, stovintį paradų aikštės tribūnoje, nors kareiviai senai jau nebežygiuoja, nors jau nebesigirdi iškilių maršo.

Apskritai kiekvieną kūrybą mes norėtume charakterizoti kaipėjimą pirmyn, bet ne pakartojimą nueito kelio — arba stovėjimą vietoje, kad ir labai toli. Šiuo atveju pasitraukimas neišvengiamas. Taip pat tai nėra profesija, nes negalima pasakyti „aš esu poetas“. Kaip lygiai negalima pasakyti „aš esu šventasis“. Galima sakyti: „Aš kuriu ir kovoju!“ Nes kai tik poetas pasidaro oficialus titulas jis

miršta, nors fiziškai po to jis ~~92~~ ir labai ilgai gyventų. Jis tuomet tetinka parodytiminioms, nuobuodžiaujančiam buržuui, paaiškinant, kuo jis žymus.

Šią ižangą mes padarėme tam, kad skaitančiam būtų aiškūs pagrindai, kuriais remsimės vertindami Santvarą ir bent pagrindinės rašančiojo pažiūros į kūrybą, kurias mes toliau dar plačiau paaiškinsim.

Iš pat pradžių tenka konstatuoti faktą, kad Santvaras stovi vietoje. Rinkinio pavadinimas muris buvo sukėlęs dar audros iliuziją, bet mes teradome mažytį vandenį baseiną ir pagyvenusį žmogų leidžiantį popierinius laivelius ir įsivaizduojantį, kad tai laivai palaužtom burėm. Visas rinkinys dvelkia senatve, konvencionališkiausiai suprastą išmintimi, seniai iškrestų, arba pasidariusių nebeaktualiom problemų sprendimu ir kartais užgesusios ugnies garbinimu.

Niekas neginčys, kad Santvaras buvo jaunas. Čia mes ne fizinį amžių turime galvoje, o, be to, jis mums nežinomas. Atsimename jo "Sušukčiau užiančiam pavasariui", "Vabalėlių", kurie mummyse kėlė džiaugsmą ir tikėjimą juo. Bet, kaip minėjom, nuopelnai šiuo atveju nieko nereiškia, nes tarp kūrinio ir vertintojo negali būti jokių tarpininkų, išskyrus jo kūrinį.

Dabar peržvelgsime visą knygą ir pamėginsime įvertinti, žinoma, kiek siauri šios recenzijos rėmai leis. Tik dar pastebėsime, kad jokių atveju nesileisime į kompromsą ir vertinsime kaip poezijos veiklą, atsimindami, kad nei laikas, nei sąlygos negali turėti įtakos meno kūrinio vertinime, o tuo pačiu neteikia veikalui jokių ypatingų licenzijų ar lengvančių sąlygų.

Knyga padalinta į tris skyrius. Pirmasis skyrius vadinasi "Nutulusi pakrantė", simboliškai reiškianti paliktą gimtąjį kraštą — Lietuvą. Aišku, čio poetas atiduoda savo duoklę patriotizmui, pasidariusiam dabar be galo madingu mūsų poezioje. Pirmasis eilėraštis turi visos knygos pavadinimą ir nusakytų visas jos pagrindines idėjas bei tematiką. Jeigu šį eilėraštį surašytumėm proziskai, neskirstydami strofomis, be eilėraštinio ritmo, gautumėm banalias sentimentalus kalbėtoju frazes iškilminga proga su šaunia pabaiga:

Laikykit, vyrai, vairą,

Sirdy laikykit viltį! —

Ateis Dangaus Šviesa per dangų

Ir dūkstančiom vilnim palieps nutilti . . .

Laivai palaužtom burėm, 10 psl.

Argi tai poezija? Vaizdą tačiau pataiso trečiasis rinkinio eilėraštis, patetiškai maneringas, bet originalus ir gyvas kaip meno kūrinys, pilnas tikro jausmo, rudens balsų. Tai gal visam rinkiny gražiausias eilėraštis "Paukščių Keliai", matytas periodikoje tiek Lietuvoje, tiek emigrantinėje spaudoje. Toliau eina banališkiausi savo tematika eilė-

raščiai. Tematikos banalumą gal⁹³ atsverti forma, bet, deja, ir čia nieko naujo. Pav. eilėrašty "Prie sudužusio laivo", kuriame viskam autorius norėjo, turbūt, duoti didelės simbolinės prasmės, lyg kokiam šlageri apie laivus ir kapitonus randame visus sentimentalistinės poezijos archyvų eksponatus: laivo skeveldros, kapitonas, vairo šipuliai rankose, žaibai, juodanaktis. Po viso to triukšmo, aišku: "Į jūrą vėl išplauksi tu, nuliūdęs kapitone!" Ten pat, 16 pusl. Jeigu Adomo Mickavičiaus sonetuose, parašytuose panašia tema mes jutome gyvenimą, tai šis operetiskasis kapitonas grumiasi tik su tuščiomis frazėmis ir žodžiais Pasenusi ir retai kieno bevartojama laivų ir žuvėdrų simbolika. Nors ir nedrąsiai, bet mes norėtumėm tvirtinti, kad ir kai kurie žodžiai susinešioja ir jų vaizduojama mintis neveikia mūsų Tvirtinimas, kad "Laimė dar sugrįš prie Nemuno krantų" mums skaudžiai gerai suprantamas, bet kur čia poezija? Ir toliau, kur tik neskaitysi, visur užtiksi faktų konstatavimą, bet ne idėjų reikimą menine forma:

Siam pasauly taip trumpa visa, taip nepastovu:
Audroj palūžta ažuolai, kalnai susverdi audroje —
Padės, padės kardus ir tie, kurie laimėjo daugel kovų,
Tvirtų širdžių palenkti negalės piktoji vergija.

Prie Maironio grabo, 22 pusl.

Ir taip be galo per visą pirmąjį skirį. Vietos ribotumas neleidžia mums daugiau cituoti, bet ir to pakanka. Jeigu visa tai mes laikytumėm poezija, tai daugelį dabartiniuose laikraščiuose matomų straipsnių turėtum elaikyti poezija. Mes žiauriai sukritikuojame debutantą, bet ka tuomet turime daryti su žmogum su nuopelnais? Tikriausiai būtų didelis nusikaltimas iš kritikuojančiųjų pusės, jeigu jie, kruopsčiai suregistravę pradedančiojo nuodėmes (kas aišku, būtina) negirdomis praeitų pro senį. Į anuos gal niekas dėmesio nekreips, bet šie formuoja publikos skonį ir auklėja jaunąją poetų kartą. Todėl jų "nuodėmės" dar padidėja. O poezija lieka poezija. Nieko čia nepadarysi nei vardu, nei nuopelnais. Mes čia neturime nei vietos nei laiko dėstyti visiems gerai žinomus poezijos reikalavimus, tik viena aišku, kad santvaras bus juos užmiršęs arba ignoruoja.

Antrasis knygos skyrius vadinasi "Viešbučio Šešėliai". Taip ir yra viešbučio atsiminimų šešėliai. Ciniškai nykus ir vulgarus pasakojimas pusiau nepadorių istorijų apie moteris, apie grafiėnę, kuri pamilo valkatą poetą, kuris jai "ditirambų keletą sukūrė", ponija iš Liudvigshafen, kuri, paragavus "meilės vyno to saldaus", užmiršta pareigą ir t. t. Banaliausios istorijos, kurių tiek daug yra gyvenime ir laikraščiuose. Bet blogiausia, kad eilėraščiuose nėra gyvybės, nėra gyvenimo; tai kažkokie nykūs griaučiai, gyvenimo schemas, baisios smulkmenos. Negyvų žmonių ir negyvų kelionių knygu šešėliai. Iprastinis ir konvencionalinis gyvenimo vaizdavimas. Argi toks gyvenimas? Argi

94
tik tokia jo problematika? Formomis eilėraščių silpnumas šioms istorijoms nesuteikia tikrovės iliuzijos — jos mums lieka nykiai beprasmiškos ir šaltos. Kokios prasmės turi eilėraštis „Eesti?“

Geriausi skyriaus eilėraščiai bene bus tik „Invalidai“ ir tikrai jaudinančiai nuoširdūs poeto posmai „Algimantui“, skirti, matyt, autoriaus sūnui, jei mes čia neklystame:

Lai spindi žvaigždės iš dangaus langu,
Kad niekur nepaklystum tu!
Ku — kū — Ku kū!
Lai spindi žvaigždės iš dangaus langu!
Ir saulė teapjuosia deimanto lanku,
Kad nematytum tų baisių naktų!
Ku — kū ! Ku — kū !
Ir saulė teapjuosia deimanto lanku!

Algimantui, 89, 90 pusl.

Perskaičius apima džiaugsmas. Širdis Gyvybė. Tiesa. Ir visa trykšta iš tikrų ir nuoširdžių poeto žodžių. Ir kiti poeto posmai panašia tema priklauso pre geresniųjų, nes yra mažiausia, bent nuoširdūs.

Trečiam skyriuje „Anga į Naktį“ sudėti tematikos požiūriu labai nevienodi eilėraščiai. Tik irgi pasigendama tikro išgyvenimo, pilna tuščios retorikos, nereikalingo patoso, ir visur žodžiai, beprasmiškai negyvi žodžiai pakaitomis su prozaizmais. Kad ir žemiau cituojamas eilėraštis, kuris galėtų būti sueiliuota paprasta istorijos vadovėlio ištrauka:

Teutonai, slavai ir totoriai
Nekartą bandė Baltą Raitelį pavyti
Tikriausia jie galvojo nepadoriai —
Ir kovą vis laimėjo Vytis . . .
Nors vėtros sminga užgesinti žvakę,
Nors daug daiktų aplinkui veržiasi į nieką —
Per lauką kruviną jis lekia,
Ir amžiai, kaip seni kapai, toli palieka . . .
Teutonai, slavai ir totoriai
Dar ir dabar įžengia grobti Vyčio klėtį — —
Bet tu, širdie, kalbi nenoriai —
Tiesa, dabar geriau tylėti !

Vytis 140—150 pusl.

Sunku čia ką bepridėti — pats eilėraštis kalba už save!

Kokios gi dabar tenka padaryti bendros išvados? Poetas išėjo į naują žygį aukštai iškėlęs galvą ir ietį, narsiai švytruodamas kalavijų ir prisidengęs blizgančiu skydu. Bet tuojau buvo pastebėta, kad visa tai tik butaforija: ietis medinė, skydas — popierinis, kurie po pirmųjų susidirimų turėjo sutrupėti ir suplyšti. Ne paradams juk ginklai. O tokiais ginklais galima kovoti tik scenoje.

Vieni iš tokių ginklų — pat95tika ir aktualija. Bet tai labai pavojing ginklai, nelyginant kardas dviejais asmenims: galima ir priešą nužudyti ir pačiam susižeisti. Mes gi žinome, kad visokeriopos kūrybos šaltintis yra žmogus ir gyvenimas, žmogiškoji tikrovė, kurios išgyvenimas ir apipavidalinimas, tai yra išreiškimas meno formomis ir yra poezijos uždavinys. Į žmogaus gyvenimo sąvoką į eina ir patriotizmas, kadienybė ir momento diktuojamieji klausimai, todėl ir jų išraiška turi būti gyva. Kažkodėl mes visi norime pasidaryti Maironiais ir Kudirkomis. Bet mes užmirštame, kad nei žmonės, nei laikai nesikartoja ir, kaip minėjome, laikas neveikia poezijos vertinimo. Tiesa, ir Maironis, ir Kudirka yra reikšmingi patriotine prasme poetai, bet juk jų šios rūšies kūryba reikšminga ne grožiniais savumais. Dėl to ir negali būti čia jie pavyzdžiu. Juk ne iš gera poetas turėjo atlikti tai, ką normaliais laikais turėtų atlikti mokykla ir kitos panašios institucijos. Dabar gi patriotizmo įrodymui pakanka pozityvaus ir sąžiningo darbo savoje profesijoje. Tas taikytina ir poetams, šiuo atveju ir Santvarui. Tik reikia pripažinti, kad Santvaro patriotika neturi net tos galios. Ji neskatina nei kovoti, nei kurti, nors tas kai kur ir sakoma.

Santvaro poezijoje liečiamos kitos problemos yra be galo senos ir nuvalkiotos. Tikriau pasakius, jų pastatymas, jų išraiška, jų forma, nes idė jų vertė poezijoje pareina ir nuo jų išraiškos, formos. Juk, pavyzdžiui, ir žmogaus idėja esmėje yra bendra visiems, tik, ji reiškiasi bengaliniu formų skaičiumi. Žmogų savo poezijoje Santvaras ignoruoja, jei nedrįsim pasakyti, kad nepažįsta. Niekur jisnežiūri į gyvenimą aštriausiu kampu, nestovi arčiausiai kraterio, bet rezervuotai laikosi tos ribos, ant kurios yra parašyta, kad tolimesnisėjimas būtų pavojingas, todėl ir nepatartinas, vadinasi kartu su atsargiausiu ir optimiškiausiu žmogum, kurio filosofiški pagrindai neaiškūs, pasaulėžiūra — irgi. Evangeliško paprastumo ir tiesumo vietą užima manieringmuas ir išorinė forma. Todėl ir visa problematika nesiekia neramaus žmogaus gelmių, nedega bendru nerimu, neieško naujų šalių, nekovoja, bet sveikina nugalėtoją, Kolumbus ir t. t., kartodamas senas á la "Teisėtumas visados laimi" tiesas. Nedrįsta nertis į gelmes, kad išneštų ką nors nauja, o sapnuoja tolimus laivus bei kovojančius su audormis jūrininkus. Taip daug patogiau!

Daug kas gal kaltins recenzentą griežtumu. Bet juk būtų poeto įžeidimas, jei mes jam statytumėm mažesnius reikalavimus, negu teorija stato, tuo suponuodami menką jo poetinę potenciją. Kiti dėkos autoriui už padovanotą naują lietuvišką ir t. t. knygą, skaitytojų vardu. Bet juk tokiu atveju negalima piktnaudoti skaitytojo pasitikėjimo. Mes čia kalbame literatūros vardu. Jeigu šitam rinkinyje ir yra keletas santvariškų šia prasme originalių eilėraščių, tai jie niekuo nesiskiria nuo ankstyvesniųjų. Masinės gamybos gi pagal senai išdirb-

tus pavydžiusmės negalime laikyti⁹⁶ kūryba. Tokiems poetams labai tiktų poeto — rentininko vardas, nors šis gogoliškai skambantis terminas daugiau tinka valdininkams, ne poetams.

Išorinė knygos pusė nekokia. Iš pradžių manai, kad tai „Aušrelė“ — toks negražus poezijai formatas. Vaičičio viršelis irgi neišlaiko jokios kritikos. Kažkokia neskoninga mėlyna dėmė, tur būt banga, o ant jos du nulaužtaisiais kotais šaukštai, simbolizuoja laivus palaužtom burėm. Pradžioje įdėtas to paties dailininko pieštas portretas tiek tepanašus į p. Stasį Santvarą, kiek ir šių žodžių autorių.

Leonas Miškinas.

TURINYS

Redakcijos žodis	psl. 1
Maceina, Žmogaus filosofijos vaidmuo	psl. 3
Gutauskas, Mokinio sielos raida ir religinis auklėjimas	psl. 9
Ramūnas, Pedagoginių mokslų krizė ir nauji keliai	psl. 21
Maldeikis, Žmogaus dvasinis harmoningumas	psl. 32
Danilevičius, Vaiko psichinio vystymosi fiziologija ir patalogija	psl. 40
Tautginas, Karas ir moralė	psl. 49
Girnius, Filosofijos pagrindai	psl. 58
Damušis, Perijodinė elementų sistema	psl. 74
Sešplaukis, Literatūros teorija	psl. 79

OFICIJALUS SKYRIUS

Mūsų mokyklos Würtemberge	psl. 86
Tremtinių gimnazijų ir progimnazijų statistika	psl. 87
Gimnazijų ir Progimnazijų išsidėstymo žemėlapis	psl. 88

NAUJOS KNYGOS

Miškinas, Palauštų sparnų poezija	psl. 89
---	---------

Administracijos pranešimas

„Tremtinių Mokyklos“ Administracija pageidauja, kad kiekvienoje mokykloje būtų paskirtas mokytojas, kuris palaikytų nuolatinį kontaktą su laikraščiu. Jis persiųstų raštus, užsakytų reikiamą skaičių žurnalo mokytojams, mokiniams ir intelektualams, vestų piniginę ataskaitą ir t. t. Išartimesnių mokyklų toks mokytojas nustatytą dieną kas mėnesį atvyktų į redakciją ir iš čia pasiimtų reikalingą skaičių žurnalų ir atsiskaitytų.

Visais reikalais bendradarbiai ir ryšininkai prašome kreiptis šiuo adresu: „Tremtinių Mokykla“ Nürtingen (14), Kirchheimer Straße 41;

„Tr. M.“ Administracija.